

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztési szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzandók.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dése, hová az előfizetési-
pénzek legzélszerűbben pos-
taltalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A döntő pillanat. (Sz—s.) — Franklin Washingtonhoz. (Sz—s.) — Hetes bizottsági javaslat. (Az erdélyi ref. egyházkerület által az Unio ügyében teendő nyilatkozat tárgyában.) (Vége) — Beköszöntő beszéd, melylyel Gönczi Lajos, sz.-udvarhelyi tanár f. hó 8 án tanári székét elfoglalta. — Stuart Mill a vallásról. Böhm Sándor. — Az áll. ig. tanács r. gyűléséből. — Távezta: Juniusban (Bryant). B. S. — Egyházi és iskolai hírek. — Körösvények. Szerkesztő postája. — A kiadó hirdetése.

A döntő pillanat.

Kolozsvárt, 1878 oct. 3-án

(Sz—s.) Midőn e hó 6-ára egybehivott rendkívüli egyházkerületi közgyűlésünk összeseregltő tagjait előre is atyafiságos szeretettel idvezeljük, elodázhatatlan kötelességünknek tartjuk, lapunk élén, egy pár komoly szót intézni hozzájuk.

A közelgő napokban a hazai összes protestans világ figyelő tekintete felénk fordul s nemcsak a közelben és távolban jó barátaink, de még ellenfeleink is feszült érdeklődéssel várják tanácskozásaink eredményét. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület bir-e a higgadt bölcsességnek, az idők jeleit megfigyelő belátásnak, magasrendű érdekekért az önmegtágadásnak és áldozatkészségnek azon erejével, mely képesíti őt fölemelkedni a helyzet magaslatára? . . . pár nap múlva nyilvánvaló lesz.

A döntő pillanat közelg . . .

A kérdés az: akarjuk-e, hogy a hazai testvér egyházkerületek Unioja létrejöjjön, hogy az egyesülésből meritse mindenik azt az erőt, melyet — magára hagyatva — mindenik nélkülöz? Akarjuk-e, hogy midőn a magyar protestantismus fölemeli szavát, ha kell a trón előtt, ha kell a törvényhozás csarnokának ajtaján, ha kell az ellenséges áramlatok zugó viharában, ha kell saját hiveivel szemben: legyen e szó egy, hatalmas, meghallgattatást követelő s tiszteletet gerjesztő?

Ha igen (s ki az, a ki ne akarná ezt?), akkor akarnunk kell az Unio föltételeit is. Igaz, e föltételek nem terjedhetnek odáig, hogy áldozatul ejtsük mindazt, a mit nagy elődeink nemes küzdelmei számunkra kivívtak, hogy az egyesülés érdekében föladjuk mindazon jogainkat, melyek eddig létünk, fejlődésünk, szabadságunk alapföltételei valának. De viszont el kell mennünk azon határvonalig, hol az egyházkerületek felénk nyújtott testvéri jobbát érinthetjük s a különleges érdekek egy magasabb harmoniában egybetalálkozhak. Ha meg vagyunk győződve arról, hogy egységre van szükségünk, keressük föl ez egységnek oly formáját, mely ne zárja ki a szabadságot, de viszont ne követeljünk magunknak oly szabadságot, mely lehetetlenné tegye az egységet. Föl kell találnunk azon központot, hol egyfelől a protestantismus alapelveivel ellenkező merev összpontosítás s másfelől az áldástalan szétdaraboltság között az inga megáll.

Ime, a nehéz feladat, melynek megoldása közgyűlésünkre vár. Mi bizunk abban, hogy a két szélsőség Scyllái és Charybdissei között a kormányzóférfiak bölcsesége megtalálja a ki-utat, mely az erdélyi reformált Sion oly sokat hányatott s annyi drága kincscsel telt hajóját a testvéri egybetalálkozás s együttmaradás révpartjához vezérli.

Oszoljanak szét a rideg különczkedés, a kicsinyes féltékenykedés, az elbizakodott önteltség fellegei s ragyogjon föl a magyar protestantismus láthatarán, sugárkoronájával, az egyesülés tündöklő napja s hintsen szelid és áldásos fényt a sokáig különválva bolyongott, de az apai hajlékba, édes vágygyal visszasiető testvérek egybefutó útaira!

Közgyűlésünk bölcsesége felette sokat tehet arra, hogy ez ohaj — mely milióké — teljesüljön.

Franklin Washingtonhoz.

1787.

(Sz—s.) Midőn az amerikai „Egyesült Államok“ alkotmánytervét a Confoederatio egyes államainak többsége elfogadta s az egyes államok közti Unio alkotmányának már csak aláírása volt hátra, Franklin Benjamin egy nyílt levelet intézett Washingtonhoz, melyet az 1787-iki alkotmányozó gyűlésben Wilson által olvastatott föl.

Most, midőn egyhkerületünk egybeülendő közgyűlése a hazai testvér-egyházkerületek közti Unio alkotmánytervét tárgyalandó, időszertűnek tartom egész terjedelmében közleni e tanulságos levelet, mely a mi helyzetünkre is kiválóan találó részleteket tartalmaz s főnnforgó nagyfontosságú kérdésben kellő magaslatra emeli föl tekintetünket.

A levél így hangzik:

Elnök úr!

„Bevallom, hogy vannak ez alkotmánynak részei, melyeket jelenleg nem helyeslek; de bizton most még nem tudom, ha soha se fogom-e azokat helyeselni? Sokáig élttem s a tapasztalás sokszor kényszerített fontos kérdésekben megváltoztatnom nézetemet. Sokszor hittem, hogy igazam van; de jobb értesülés, mélyebb tanulmányok az ellenkezőről győztek meg.

„Ime ezért, minél inkább öregszem, annál hajlandóbb vagyok saját ítéletemben kételkedni s másoké iránt

tisztelettel viseltetni. Az emberek legnagyobb része, mint a legtöbb vallásfelekezet, magát az igazság kizárólagos birtokába képzele; minden, mi nézetüktől eltér, szerintök tévedés. A protestans Steele azt mondta egy ajánló iratában a pápának: a tan igazságát illetőleg egyetlen különbség e két egyház közt az, „hogy Róma egyháza csalhatatlan, az angol egyház pedig soha sem téved.“ De bár igen sok ember nincs kevésbé magas fogalommal eltelve saját csalhatatlansága, mint vallásfelekezetéről, kevés ad annak oly naiv kifejezést, mint ama franczia nő ki nővérenek vita közben azt mondta: „Én nem tudom hogy esik, de mindig csak nekem kell hogy igazam legyen.“

„Mostani meggyőződéseim szerint, minden hibái dacára, ha bir is ilyekkel, elfogadom ez alkotmányt, mert úgy vélekedem, hogy szükségünk van egy közös kormányra, s hogy nincs kormányalkat, mely jó kezekben, ne volna áldás a népre nézve. Hiszem továbbá, hogy kormányunk évek hosszú során át jól leend kezelve, s nem fog zsarnoksághoz vezetni (mint előtte más kormányok) mindaddig, míg a nép nem lesz annyira romlott, hogy zsarnoki kormányra szüksége lesz, s ő maga képtelen leend másnak elviselésére.

„Kétlem azt is, hogy bármely más gyűlés alapján több kilátásunk lehetne, jobb alkotmányra tenni szert. Mert midőn bizonyos számú embert gyűjtenek önök össze, hogy bölcseségük összegét értékesítsék, kikerülhetlenül összegyűjtik azoknak minden előítéletüket, szenvedélyeiket, hamis eszméiket, helyi érdekeiket, önzésüket. Így alkotott gyülekezettől lehet-e tökéletes művet várni? Ellen-

TÁRCZA.

Juniusban.

(Bryant*)

Nézek, nézek az égre fel,
Lent zöld a völgy s halom,
Fáradt szemem e képen el
Merengve jártatom.
Pihenne itt a kikelet
S csermely zugása közepett,
Mi szép a nyugalom!
Számomra eh, e gyöngye pást
Adjon siromhoz hantolást.

Fagyos, borongós kriptamély,
Szótlan, komor menet,
Hulló, nehéz rög, gyászos éj
Boritja az eget.

*) Bryant, az „amerikai költők patriarchája“ meghalt ez év tavaszán.

El, el e képpel; ah, ne így!
Mosolyogjon ég s a föld, szelid
Szellők lebegjenek;
És lágyan nyomja hült porom
A rám boruló sirorom.

Ott hosszú, hosszú nyári nap
Játszszék arany sugár,
Vidám virágok nyiljanak,
Dalt zengjen a madár;
Pajkos rigó szerelmiről
Csicsergjen ott sirom megől
S a kósza lepkepár,
S a sürgő-forgó méhike
Szálljon pihenni oda le.

S öröm-rivallgva zaj ha kél
Az erdőn, falvan át,
Vagy hallom telt hold fényinél
A szűzek vig dalát;
S andalgva csöndes alkonyon
Fejfám előtt tovább oson
A nő s a hű barát:
E képet ah! soha ború,
Soha ne árnyékozza bú.

kezőleg, csodálom, hogy művünk annyira is megközelíti a tökélyt s hiszem, bámulatba fogja ejteni elleneinket, kik bizton várják a hirt, hogy gyűlésünk összezavarodott, mint Babel tornyának építői, s államaink az elszakadás küszöbén állanak, ezután csak azért találkozandók, hogy egymásnak torkát messék el.

„Elfogadom tehát ez alkotmányt, mert nem remélek jobbat s mert nem tudom bizton, ha ez nem legjobb-e? Feláldozom a közjónak véleményemet, melyet hibái iránt tápláltam. Soha egy szót nem ejtettem ki erről. E falak közt támadtak kételyeim, e falak közt enyészszeknek is el azok.

„Ha mindenikünk visszatérve küldőihez, magával vinné ellenvetéseit, s azok számára pártfeleket igyekeznék szerezni, megakadályoznók, hogy az alkotmány általános fogadtassék el s eljátszanánk minden üdvös hatást és nagy előnyöket, melyeket egy valódi, vagy bár látszó véleményegység számunkra kifelé úgy, mint itthon teremteni fogna. Egy kormány ereje, s hatása, épen úgy függ jószágától, mint azok bölcsességétől, s becsületességétől, kiknek kezére bizva van.

„Remélem tehát, hogy saját honfiai érdekünkben úgy, mint az utókor érdekében egy szívvel és lélekkel leszünk tevékenyek ez alkotmány ajánlásában mindenütt, hová befolyásunk kiterjed; jövőben pedig azon módok keresésére irányozzuk gondolatainkat s törekvésünket, melyek segítségével alkotmányunk jól legyen kezelve.

„Egyszóval, nem tagadhatom el óhajomat, hogy ha van valaki e gyűlésben, kinek ellenvetései vannak ez al-

Tudom, számomra nem virit
Többé a szép tavasz,
Ha eljő, többé nem lel itt,
— Nekem már nem lesz az;
De majd ha nyugvó helyemen
Egy két barát még megjelen,
Könyezve, hű s igaz:
Mért hagyna oly sietve el?
Dal, fény, virág hadd tartsa fel.

S szívökre oh! csak szállna bár
Szelid emlékezet,
S beszélne arról, a ki már
Közöttük nem lehet;
Velök nem örvend, jó ha még
A jó tavasz sirjára vét
Egy-két zöld levelet,
— S élő szavának hallatán
Megenyhül bánatuk talán.

B. S.

kotmány ellen, tegyen úgy, mint én: inkább kételkedjék most az egyszer saját csalhatatlanságában, s az egyetér-
értésnek kifejezést adandó, írja alá az okmányt.“

Franklin Beniamin.

Hetes bizottsági javaslat.

(Az erdélyi ref. egyházkerület által az Unio ügyében teendő nyilatkozat tárgyában.)

(Vége.)

12. Ugyanazon fejezet 47—53 §§-eiben foglalt javaslatokkal szemben, melyek az egyházkerületi közgyűlés tagjainak számát, tartása idejét, egybehívását, elnökségét, valamint jog- és hatáskörét körvonalozzák, bizottságunk kimondandónak s az alaptörvénybe becikkelyezendőnek véli, hogy egyházkerületünk közgyűlésének mostani szervezetét, jog- és hatáskörét a maga teljességében jövőre is fõntartja, kivéven a negyedik fejezet 81-ik §-ban felsorolt s bizottságunk véleménye szerint is olyanoknak elfogadandó közös ügyeket, melyek — mint alább jelezni fogjuk — a zsinati törvényhozás tárgyai közé felveendők.

13. Az országos egyházi gyűlésről szóló negyedik fejezet 54-ik §-e így hangzik:

„A magyarországi reformált egyház törvényhozó és legfõbb intézkedõ gyűlése: **a zsinat.**“

Bizottságunk azon fentebb följegyzett elvi álláspontjából kifolyólag, mely szerint a zsinat törvényhozó hatalmát csak is a közös ügyekre kell kiterjeszteni s a keblti törvényhozás joga az egyes egyházkerületek számára fõntartandó, e §-nek következõ szõvegezését ajánlja:

„A magyarországi reformált egyháznak a **közös ügyekben** törvényhozó s legfõbb intézkedõ gyűlése: **a zsinat.**“

14. Ugyanazon fejezet 56-ik §-e így szól:

„Hivataluknál fogva tagok: a ref. egyházkerületek mindenikének püspökei, az erdélyi egyházkerületnek hivatalára legidõsebb fõgondnok“ stb.

Tekintettel arra, hogy egyházkerületünkben a püspök is egyházkerületi fõgondnok s esetleg hivatalára nézve is legidõsebb, miután õ már püspöki hivatalánál fogva is zsinati tag, az idézett §-nek e tétele: „hivatalára legidõsebb fõgondnok“ bizottságunk véleménye szerint kiegészítendõ e jelzõvel: „világi.“

15. Ugyanazon fejezet 81-ik §-ének 1-sõ pontja így hangzik:

„A zsinat jog- és hatáskörébe tartozik:

1. **A törvényhozás**, melynek tárgyai:

a) az egyház alkotmányának megállapítása és módosítása;

b) az egyhkerületek felosztása, helyrajzi meghatározása, az illető egyhkerületek és az országos egyházi tanács meghallgatásával;

c) az isteni tisztelet alakjának és rendjének megállapítása;

d) az ünnepek meghatározása;

e) az egyházi hivatalnokok hatáskörének, eljárásának, magukviseletének szabályozása; valamint a rájuk vonatkozó fegyelmi rendnek megállapítása;

f) egyházi fegyelem

g) lelkészképzés, választás és felavatás;

h) iskolaügyben az országos egyházra vonatkozó eljárás;

i) adózási rendszer;

k) országos segélypénztár felállítása;

l) egyházi törvényhozás vagy biráskodás szabályozása;

m) egyházi törvények magyarázása.

Bizottságunk véleménye szerint, tekintettel az általános határozatok 7-ik §-nek 2-ik alienájában körvonalo- zott föntartásokra s az 54-ik §-ben tett módosításra, az a) pont így szövegezendő:

„Az egyház alkotmányának megállapítása és módosítása **a közös viszonyokban és ügyekben.**“

Tekintettel a fentebbi 11-ik pont alatt fölfejtettekre a b) pont így szövegezendő:

„Az egyházkerületek felosztása, helyrajzi meghatározása, az illető egyhkerületek beleegyezésével és az országos egyházi tanács meghallgatásával.“

Tekintettel arra, hogy az istenitisztelet alakja s rende, részleteinek közös törvényhozás útján való megállapítása s egyformásítása nem kivibető s csak megkísértése is alig indokolható, a c) pont így szövegezendő:

„Az isteni tisztelet alakja és rende főbb vonásainak megállapítása.“

Tekintettel az általános határozatok 7-ik §-ében ami egyhkerületünk részére körvonalo- zott föntartások 3-ik alienájára, a g) pontnál kifejezendő s illetőleg becikkelyezendő, hogy az erdélyi egyhkerület érvényben levő pap- választási szabályait ez idő szerint föntartja, valamint azoknak a jövőben való megváltoztatása vagy módosítása jogát is. E szerint a g) pont így szövegezendő:

„Lelkészképzés, választás és fel- avatás, tekintettel az általános ha- tározatok 7-ik §-ében az erdélyi egy-

házkerület részére becikkelyezett 3-ik fenntartásra.“

Tekintettel arra, hogy az erdélyi egyhkerület a házassági peres ügyekben való törvénykezést kivételesen gyakorolja, ez ügy közös törvényhozás tárgyát nem képezhet- vén, az l) pontnál e különlegesség kifejezendő. E szerint az l) pont így szövegezendő:

„Egyházi törvénykezés vagy birás- kodás szabályozása, kivéve az erdélyi egyhkerületben a házassági pe- res ügyeket.“

Tekintettel arra, hogy bármely törvényhozó testüle- tet csupán az általa hozott törvények magyarázásának jo- ga illeti meg, bizottságunk véleménye szerint, az m) pont így szövegezendő:

„Az általa alkotott egyházi törvé- nyek magyarázása.“

16. Az országos egyházi tanácsról szóló ötödik fejezet 83-ik §-e így hangzik

„Az országos egyházi tanács a magyarorszá- gi reformált egyház legfőbb kormányzó és köz- igazgatási hatósága.“

Miután bizottságunk véleménye szerint az országos egyházi zsinat számára csupán a közös ügyekben való törvényhozás hatalma tartandó fönn, ez álláspont észszerű követelménye az, hogy az országos egyházi tanács is mint a zsinat kifolyása, csupán a közös ügyekben gyakor-olja a magyarországi ref. egyház legfőbb kormányzó és közigazgatási hatalmát. Különb- en is, ha e hatalom az egy- házi közigazgatás és kormányzás minden ágára kiterjesz- tetnék, az egyes egyházkerületek s az egyetemes egyház is a merev hatalmi összpontosítás veszélyének volna ki- téve. Ezekből kifolyólag, bizottságunk az idézett §. követ- kező szövegezését ajánlja:

„Az országos egyházi tanács a ma- gyarországi reformált egyháznak a **közös ügyekben** legfőbb kormányzó és közigazgatási hatósága.“

A mi az alkotmánytervezetnek „Az egy- házi bíróságok vagy törvényszékekről“ szóló második részét illeti, erre nézve bizottságunk csu- pán a következő megjegyzésekre szoritkozik.

Az egyházköz- ségi bíróságról szóló A) pont 108-ik §-e így hangzik:

„Büntetések: a vétség fokozatához képest intés, feddés és birság; ismétlés esetében hiva- taltól felfüggesztés, presbyterségtől, választói jogtól megfosztás s ha még továbbra is meg- maradna a vétségben, a polgári bírósághoz be- jelentés“

Bizottságunk véleménye szerint, nem volna czélsze-

rü az egyházközségi bíróságoknak a presbyterségtől és a választási jogtól való megfosztás hatalmát megadni, mert ez által veszélyes visszaéléseknek útja nyílnék. E hatalommal az egyházmegyei törvényszékek ruházandók föl, mint első fokú ítélő hatóságok.

Az egyházmegyei törvényszékekről szóló B) pont 109 ik §-e így hangzik:

„Az egyházmegyei törvényszéket alkotják: az esperes, mint elnök, vagy akadályoztatása esetében a segédgondnok és az egyházmegyei tanácsbírák.“

Tekintettel arra, hogy a mi egyházkerületünkben a segédgondnoki intézmény nem létezik, e §. következőleg kiegészítendő:

„Az egyházmegyei törvényszéket alkotják: az esperes, mint elnök, vagy akadályoztatása esetében a segédgondnok és az egyházmegyei tanácsbírák, illetőleg az erdélyi egyházkerületben az egyházmegyei gondnokok.“

Az egyházkerületi törvényszékekről szóló C) pontra nézve bizottságunk véleménye szerint kijelentendő, hogy egyházkerületi törvényszékünknek fennálló szervezetét, úgy a tanárookra, mint a többi egyházi személyekre nézve, érintetlenül fönntartjuk s e fönntartás becikkelyezését kívánjuk.

Az országos egyházi főtörvényszékekről szóló D) pont alatti javaslatokra nézve, bizottságunk véleménye szerint, kimondandó, hogy egyházkerületünk az országos egyházi törvényszéket a maga részére is elismeri, mint legfőbb ítélő hatalmat:

a) a semmisségi esetekben, mint semmitőszéket;

b) azon ügyekben, melyek egyházkerületi törvényszékünk által csak első bíróságilag láttatnak el, mint felfolyamodási törvényszéket.“

Egyházkerületünknek e nyilatkozata becikkelyezendő.

A mi az alkotmánytervezetnek az iskolaügyről szóló harmadik részét illeti, bizottságunk kijelentendőnek véli, hogy egyházkerületünk fő- és közép-tanodáinak saját szerű autonóm állását és azoknak az egyházkerülethez való viszonyát jövőre is fönntartja.

A kérdés részleteire nyilatkozatát akkor teendi meg, midőn az iskolaügyre vonatkozó törvényjavaslat elkészül.

Az alkotmánytervezetnek a magyar ref. egyházban a tisztviselőkre, hivatalnokokra,

egy-egy egyháztagnokra, általában a belrendtartásra vonatkozó törvényekről szóló **Negyedik részében** a harmadik fejezet 173-ik §-e így hangzik:

„A püspök az egyházkerület kebelében működő, tudományukkal, valódi lelkipásztori jellemükkel és kormányzói bölcseségükkel kitünő, felszentelt lelkipásztorok közül élethossziglan választatik, **az egyházközségek presbyteriuma által**“.

Tekintettel arra, hogy a püspökválasztást az erdélyi kerület alkotmánya értelmében nem az egyházközségek presbyteriumai, hanem a kerületi közgyűlés hajtja végre, s különben is a választás mikéntjének megállapítása kebeli ügy, bizottságunk véleménye szerint az idézett §-nek e befejező kifejezése: „az egyházközségek presbyteriumai által“ helyett ez teendő: „mindenik egyházkerületnek saját rendtartása szerint.“

Ugyanazon fejezetnek 174-ik §-e így szól:

„A megválasztott püspök az egyházkerületi közgyűlés által erősített meg; hivatalába az esperesi kar által egész ünnepélyességgel állittatik be s eskettetik föl.“

Tekintettel arra, hogy a választott püspök megerősítése s fölavatása tárgyában az erdélyi egyházkerületben a többiekétől jelentékenyen eltérő szokás divik, az idézett §-nek következő szövegezését javalljuk:

„A megválasztott püspök az illető egyházkerületek saját rendszabályai szerint erősített meg s állittatik be hivatalába.“

Ugyanazon fejezetnek 175-dik §-e így hangzik:

„A püspöki hivatal üresedésbe jő: végleges lemondás, halál, törvényszéki elmozdítás által; vagy ha az illető püspök más egyházkerületbe választatik meg lelkipásztornak.“

Tekintettel arra, hogy ha egy más egyházkerületben lelkipásztorrá választás ténye már magában véve megszűntetné az illető püspök püspöki hivatalát, felette könnyű volna bárkit püspöki hivatalától elmozdítani, bizottságunk az idézett §-t kiegészítendőnek tartja a következő hozzátétellel: „és a választást elfogadja.“

Végül ugyanazon fejezet 176-ik §-nek a) b) c) d) és e) alienált bizottságunk, tekintettel arra, hogy a püspöki különös kötelességek szabályozása az egyes egyházkerületeknek, sajátos viszonyaik szerinti kebeli feladata, kihagyandóknak véli s a helyett az idézett §. végét e szavakkal kiegészítendőnek javallja:

„A püspöki különösebb kötelességeket mindenik egyházkerület maga határozza meg.“

Ha e módosítás el nem fogadtatik, becikkelyezendő lesz, hogy az erdélyi egyházkerület a püspöki különösebb kötelességeket keblileg szabályozza.

Ime, főtiszt. egykerületi közgyűlés, tisztelettel alólírott bizottság, kiküldetése értelmében, a fentebbiekben legjobb meggyőződése és tudása szerint, körvonalozta mindazon fönntartásokat, melyek mellett egykerületünk a testvér egykerületekkel az ohajtott egyesülés szorosabb viszonyába léphet, a nélkül, hogy ez által szent örökség gyanánt rászállott alkotmányos jogaiából s azoknak alapján élvezett törvényhozási, közigazgatási s ítélő hatalmának terjedelméből s szabadságából többet áldozna föl, mint a mennyit a szorosabb egyesülés szükségképen megkövetel. Bizottságunk azonban mélyen meg van győződve a felől, hogy a körvonalozott áldozatokat, a jövő érdekében, egykerületünknek meghozni elodázhatlan kötelessége, mert ezeknek árán megszerzi a rokon természetű alkat-elemek tömörüléséből származó erőgyarapodás magasrendű előnyeit s így alkalmasabbá lesz az ellenséges áramlatokkal szemben diadalmasan küzdeni s vivni a krisztusi szellem nemes harczát. Bizottságunk azon biztató reménnyel terjeszti elő munkálatát, hogy a főtiszteletű közgyűlés bölcsessége egyfelől kipótolja annak hiányait, de másfelől óvakodni fog az ohajtott egyesülés elé oly akadályokat gördíteni, melyek annak létrejöttét lehetetlenné tennék s ezért a felelősség nehéz súlyát ez erdélyi egykerület vállaira hárítanák.

A kiküldött hetes bizottságnak 1878 szeptember hó 21-én tartott üléséből

a főtiszt egykerületi közgyűlés

atyafi szolgálai:

Nagy Péter.

elnök.

Szász Domokos

jegyző.

Beköszöntő beszéd

melylyel Gönczi Lajos, sz.-udvarhelyi ev. ref. tanár, f. hó 2-án tanári székét elfoglalta.

(Folytatás.)

A nap világossága tartja a chlorophyllt tevékenységben, de a mint letűnt, a sejtek napi munkája azonnal be van fejezve. Most aztán kezdődik az éjjeli munka a sejtekben, de ez már egészen másnemű; nem szerves anyagokat kell többé termelni, hanem a nappal nyert gyártmányokat czélszerűen értékesíteni. A sejt megszabadítja magát használhatatlanná vált részeitől az által, hogy azokat egyszerűen elégeti vagyis összeköti a lég élenyével, melyet most már mohón szí be; az elégetés eredménye szénsav és víz, melyek a körlégbe visszahajtatnak. A nappal termelt szerves anyagok feleslege külön sejtekbe, mint éléskamrákba, későbbi értékesítésre felhalmoztatik vagy azon új építésekhez felhasználatik. Az új építésekhez nem szükségli a növény a napot, azok ép oly jól megtörténnek sötétben, mint világoson, ennélfogva a növények ép úgy nőnek éjjel, mint nappal, míg csak assimilált anyagkészletök tart.

Majdnem valamennyi szerves anyag (szénhidrátok, fehérjék stb), mely a növényben létre jő, a levelekben képződik: ennélfogva szükségképen lefelé kell magának útát törnie, hogy a szárat és gyökereket táplálhassa. Behatóbb vizsgálatok azt mutatják, hogy a tápláló anyagok legbővebb áramlása lefelé, a levelekből, a cambium vékonyfalu rostsejtjein halad át. A levelek szövetei a cambiummal közvetlenül összeköttetésben állanak, s annak folytatását képezik; ennélfogva a levelekben képződő anyagok sebesen elterjednek a cambiumban. A sejtiszövetben kizárólag keményítő, cukor, zsirok és savak keringenek; a fehérjék legtöbbször szénhidrátokkal vegyest a rostaedényekben (cambium) találhatók. Ezek azon utak, melyek az assimilált anyagot odavezetik, a hol aztán feldolgoztatik.

A növények tehát a földből, vízből és légből nyerik táplálékukat s az ezekből bevett nyers anyagokat a chlorophyll által szervesekké változtatják, s mint ilyeneket használják fel; azonban az assimilationál végbemenő chemiai folyamatok még most megoldhatlan problemaként állanak az élettani vegytanban. Csak annyi bizonyos, hogy fény és meleg nélkül assimilatio nem történhetik.

Arra nézve, hogy az állati szervezet erejéből ki ne fogyjon: anyagra van szüksége, hogy abból elhasznált erőt reprodukálhassa. A felvett anyagot azonban nem használhatja el egészen, mert annak csak egy része alkalmas az organismus céljaira. A szervezet által elhasznált anyag ujak által pótolatik; a felvett anyagban levő lappangó erők élegülés által eleven erőkké lesznek. Az emésztést a tüzeléssel lehet összehasonlítani. Ugyanis az anyag egy része élegülés következtében izom-, ideg- és melegerőt képez, s a bomlási termények kiürítettnek a testből, mint hamu a kemenczéből. Ma nem azon anyag vagyunk, mint ezelőtt egy héttel. Az anyag folytonosan változik, cserélődik bennünk. A tápanyagok vérré válnak, a vérből képződnek az egyes szervek, s a vér által helyettesítettnek az életfolyamat által elhasznált anyagok. A tápanyagok a vérbe a nyirkedények által jutnak el, a nyirkedényekbe pedig az egész bélesatornából endosmoticus folyamatok által. Ebből tehát nyilvánvaló, hogy a tápanyagoknak mindenekelőtt vízben oldhatókká kell válniok, s épen ebben áll az emésztés alkalmával végbemenő vegytani processusok főcélja, hogy a tápanyagok azon része mely oldékony módosulatba átvihető: oldatba menjen át, mert oldhatlan anyagok a szervezet táplálékául nem szolgálhatnak, hanem onnan eltávolítottatnak. Valóban igaz, hogy nem azzal élünk, a mit megesszünk, hanem a mit megemésztünk.

A tápanyagoknak, mint említők, a szervezetbe való bevitele az életfolyamat által előidézett veszteségek pótlására szolgál; ennélfogva a tápanyagoknak légenyartalmu, légenymentes és ásványos anyagokat kell tartalmazni. A légenyartalmu anyagokból a szervek képződnek; a légenymentes tápszerek különösen hő és erőfejlesztésre szolgálnak. Kivitt kísérletekből kitűnt, hogy egy munkás s egy pihenő embernél, közelítőleg, a légenyartalmu anya-

gok bomlási terménye ugyanazon mennyiségű, míg a légenymentes anyagoké — a szénsav — különböző; munka közben s ébrenlét alkalmával sokkal nagyobb mennyiségű szénsav választatik el a szervezetből, mint pihenés vagy alvás alkalmával. A midőn a vér egy összehúzódtott izmon folyik keresztül, tehát oly izmon, mely munkát fejt ki, ez esetben a vér ezen izmon való átfolyása után több szénsavat tartalmaz, mint midőn valamely laza, meg nem feszített izmon folyik át.

Az állatok tápanyagát a szénhidrátok, zsirok és fehérjék teszik. Szénhidrát nevezet alatt a szerves vegyületeknek egy, különösen a növényországban, rendkívül elterjedt csoportját értjük; az ide tartozó vegyületek szén-, köneny- és élelyből vannak összetéve, s a könenyt és élelyt mindenkor azon viszonyban tartalmazzák, mint a hogy ezek a vízben vannak egyesülve, tehát mindenkor kétszer annyi köneny parányt foglalnak magukban, mint a hány élely parányt. E vegyületek legnagyobb része rendkívül font s, különösen mint tápszer. Három csoportba szokták ezen vegyületeket osztani; az elsőbe tartozók közt nevezetesebbek: a sejtanyag, keményítő, mézga (dextrin), inulin stb., a másodikba tartozók közt: a nád- és tejcukor, a harmadikba tartozók közt: a szőlő- és gyümölcs-cukor. A cukorfélék édesvizűek, továbbá vízben és alkoholban oldhatók, és tápláló érték tekintetében a keményítővel egyeznek meg. A keményítőt vízben, alkoholban és aetherben nem lehet feloldani, s ilyen alakban emészthetetlen, hanem — mint látni fogjuk — a szájbán, illetőleg a gyomorban megvannak azon folyadékok, melyek cukorrá változtatják, s mint ilyen, igen könnyen felszívódhatik a véredénybe.

A zsirok, a stearin, palmitin és olajsavnak glicerinnel való vegyületei tehát szén, köneny és élelyből állanak. A természetben mind az állati, mind pedig a növényi szervezetben előfordulnak. A növényeknél a magvak tartalmazzák a zsirokat legnagyobb mennyiségben; vízben általában oldhatlanok, vízzel nem keverhetők: rajta úsznak; vegyi tekintetben közönyösek s tiszta állapotban szín- és szagnélküliek. A szénhidrátok és zsirok, mint az eddigiekből kitűnt, légenymentes vegyületek.

A légenytartalmuak közé tartoznak az ugynevezett fehérje nemű anyagok (protein vegyek), ezek az állati szervezetnek lényeges alkotó részét teszik. A levegőnek kitéve, könnyen bomlanak és rothadásba mennek át. Mindannyian tartalmazznak szenet, könenyt, élelyt, légenyt és kén, némelyek még phosphort is. Kétféle módosulatban fordulnak elő: mint vízben oldhatók és mint vízben oldhatlanok. A protein vegyületek közt fontosabbak: az alumin, fibrin stb.

A tápanyagokra vegyileg a nyál hat, mindjárt a szájjüregben; a nyál a szájbán levő nyálka- és nyálmirigyek váladékainak keveréke, vízhez hasonló, kissé zavaros, iz- és szagnélküli folyadék. Feladata abban áll, hogy a tápanyagokat részben feloldja, s ez által sikamlóssá tevén lenyelésüket megkönnyítse; de ennél van még egy fonto-

sa:bb vegyi hatása, az t. i. hogy ptyalin tartalmánál fogva a keményítőt hirtelen dextrinné és szőlőcukorrá változtatva, a vérbe való felvételre alkalmassá teszi. A szájból a tápanyagok a gyomorba jutnak, ennek belső nyálkahártyájában számtalan mirigy van. Ezek a gyomornyálka és gyomornedvmirigyek. Az előbbieket váladéka a keményítőnek cukorrá változását mozditja elő, az utóbbiaké — melyet gyomornedvnek neveznek — sósavat, tejsavat, sókat és pepsint tartalmaz, s feladata a fehérjenemű anyagokat feloldani és a vérbe való felvételre előkészíteni, azaz peptonokká alakítani. A szájbán a nyál, a gyomorban a gyomornedv által feloldott tápanyagok részben már a gyomorból resorbeáltatnak az edényekbe, részben a belekbe jutnak s onnan vétetnek fel. Az epe a zsiroknak leghatásosabb emésztőszere. Az epe zöldessárga folyadék, melyet a máj készít viszeres (venosus) vérből; ez a folyadék az epeholyagba gyűl össze, s onnan jut az emésztés megkezdődésével a vékonybelekre.

A tápanyagok oldott állapotban tejnemű folyadékot képeznek, a gyomorpépet (chylus), ez a véredényekbe vezető utjában lassu változást szenved és összetételében a vérhez mindinkább hasonlóbb lesz. A vér az életfolyamat következtében anyagaiból sokat elveszít: kimerül; e veszteséget helyreállítani a chylus van hivatva. A vér górcsón nézve szintelen folyadék, vörös színét a benne uszkáló vörös vértestecskék adják, melyek csak microscopicus nagyságúak. A vér az érből kibocsátva csakhamar megálvad s piros tömeggé, az ugynevezett vérlepenynyé és sárgás folyadékká, az u. n. vérsavóvá (serum) válik. A vérlepeny egy fibrinnek nevezett anyagot és vértestecskéket tartalmaz, még pedig a fibrinből 0·30, a vértestecskékből 12·7% -ot; a vérben feloldva levő fibrin a levegőn megolvad s a vértestecskéket magába zárja s ez által keletkezik a vérlepeny. A vérlepeny a vérnek 13°/_o-át teszi. A savó tartalma 7% fehérje, 7·06°/_o zsirok (stearin, palmitin, olein) 0·94°/_o sók (kali, natron, mész és magnesia phosphor- és kénsavval) és 79°/_o víz. Ezekon kívül még a savóban mechanice van elnyelve igen kis mennyiségben légeny és élely; szénsav ellenben jelentékeny mennyiségben elnyelve és vegyileg megkötve. A vérsavó a vérnek 87°/_o-át képezi. Mint fennebb említők a vérnek vörös színét a vörös vértestecskék adják, s e testecsek 1·6°/_o haematint tartalmazznak, s ez által festetnek vörösre. A haematin szén, köneny, légeny és élelyből áll, van benne 7°/_o vas is.

(Vége következik.)

Stuart Mill a vallásról.

A mély gondolkozású angol bölcseleő nagy nevének idézése valóságos divattá lőn már irodalmunkban, társalgásainkban, egyetemi és gymnasiális tanszékeinken egyaránt. Nem is csoda a speculativ elme-fizcamok iránt nem nagy hajlamot tanusító magyar közönség bölcseleősi igé-

nyeit oly igen megközelíteni még alig sikerült valakinek kivüle. Népszerűbbé lett még egyetlen versenytársa, Herbert Spencernél is; s szabadröptű felfogása, világos logicája, de főleg életteljes eredetisége rendkívüli támaszaul szolgálnak hódításaiban. Sajátságos látni, hogy az igazságkeresés abstract módszerei sem mentek a nemzeti hagyományok jellegzetességeitől. Míg a német bölcsélet évszázados története nyomról-nyomra erősen visszatükrözi a népkedély mysticus hajlamait, egységesítő irányát, addig a francia már természeténél fogva eclecticus, örvend, ha kimutathatja, hogy Kanttól Hegel és Haeckelig mi sem történt, mi újnak lett volna nevezhető, s a miben őket a görög bölcsek már rég megne előzték volna; neveti a rendszert s büszkén hivatkozik Descartesra. A mi már az angolokat illeti, maga Stuart Mill volt az első, ki Comte fellépése óta ismételtelen erélyesen tiltakozott az újabb angol bölcséletnek a positiv tanokkal való összezavarása ellen, a miben neki, Comte daczára is, igaza van. Amaz előbbi még ma is félreismerhetlenül a Locke, Bayle és Hume-féle sensualismus alapján áll, némi befolyásával a darwini elméleteknek, s módszere hasonlithatlanul biztosabb, tudományosabb a positivistákénál. Nem akarunk kiterjeszkedni ezuttal ama mély lényegi hibákra, melyeket ez utóbbiaknak Comte, s később Littré által összegezett főelvei már alapjukban involválnak: de visszatérve Stuart Mill népszerűsége magyarázatára, ennek főokát abban véljük föllelhetni, hogy a mi specialis magyar találmányu, ugynevezett egyezményes philosophiánk, e halva született csecsemő — különben inkább általános irányzat, mint rendszeres tan — az angol iskola legtöbb sajátágaiban osztozván, fölötte alkalmasnak bizonyult arra, hogy annak hódításai előtt utat nyisson, s diadalát könnyűvé tegye.

Akadémiánk gondoskodott Stuart Mill remek „Logicájának“ lefordításáról, s ezzel kétségkívül nagy szolgálatot tett; s ha már é lépés is elég volt a siker biztosítására, de nem elég ám azon roppant fontosság és horderő megítélésére s alapos ismeretére, melyet munkái képviselnek. Nemcsak a nemzetgazdász, a politicus Mill Stuart ismeretlen még nagyrészt a magyar közönség előtt, de a nem kevésbbé nagy sociolog, moralista és theologus is. Ez utóbbi minőségében három, a legutóbbi években megjelent terjedelmes essay mutatja be, melyek alapeszméit a „Természet“, „A vallás hasznossága“ s a „Theismus“ czimek jelölik. Megjegyezzük itt, hogy a két első még az 1850—58 közötti évek periodusában iratott, a „Politikai háztartás alapelvei“ megjelenése után, s a „Szabadság“-é előtt. Ugyanazon időre esik még két más essay-je, a „Móltányosságról“ és „Hasznosságról“ is. E kettő később kibővítve „Utilitarianismus“ czim alatt látott napvilágot, míg a másik kettő, mint említettük, a sokkal későbbi eredetű „Theismus“-sal kapcsolatban, „A vallásról“ czim alatt adatott át a közfoglalomnak.

Kilátszik továbbá, hogy az említett utolsó tanulmány, melyet Mill Stuart 1870-ben fejezett be, nem volt eredetileg arra szánva, hogy az előbbi kettővel szorosabb összefüggésbe hozassék. Hogy azonban ennek daczára is a böl-

csész higgadtan átgondolt, meg nem változott nézeteit tartalmazza, arról eléggé tanuskodik ama körülmény is, hogy már egy ízben, 1873-ban, azt a jelen alakjában akarta közzétenni. Nehány jelentéktelen ellenmondást e szerint bátran lehet a szerző halála következtében helyre nem hozott revisionalis mulasztásoknak, vagy a tárgyalásmód rendkívüli nehézségeinek tulajdonítani, melyek, mint gyöngéd lelkű kiadója, Taylor Helen, megjegyzi, szerzőt arra birták volt, hogy a „Természet“-ről írt tanulmányának közzétételét tizenöt évig s a más kettőtét talán ad aeternum halaszssa. Lehetnek ugyan a művekben kidolgozatlan, abbanhagyott vagy kétséges részletek, de általában ahhoz, hogy Mill Stuart véleményeit, mint olyanokat, melyeket magáéinak ismert — tartalmazza, a mondottak után kétség nem fér.

Világért sem volna ok ugyan, ez idők szerint, ilyes tárgyú művek hiánya fölül panaszkodni, főleg az angol irodalomban; de az, a mi Stuart Mill munkájának különös érdekét kölcsönöz, elismert tekintélye mellett még az, hogy a kérdést nem a szokásos professionalis vagy clericalis szempontból fogja föl, de mint tárgylagos bíró, azon teljesen kívül áll. S a mi vizsgálódásainak az elfogulatlanság értékét adja, az az ő sajátóságos helyzete, a vallás kérdéseivel szemben. Atyja, a szintén nagynevű gondolkodó, James Mill, tökéletes vallástagadó volt. Istent, halhatatlanságot oly semmiknek tekintett, a mikről még gondolkozni sem érdemes, s így ez elveit gyermekei nevelésében is érvényesítette. Önéletiratában maga a fiu mondja egy helyt: „Atyám már jó korán fejembe verte, hogy a világ létrejövedele oly dolog, miről semmit sem tudunk, s hozzátéve, hogy a keresztyén vallást csak olybá tekintette, mint a görög vagy római mythológiát: e felkiáltással fejezi be: „Nem részesültem vallásos neveltetésben; soha sem volt vallásom!“

Távol legyen tőlünk egy ily nagyon is természetellenes állapotnak paelagogiai szempontból védelmére kelni. Eszünkbe jut Herodot meséje egy ókori királyról, ki megtudandó, hogy milyen az emberiség eredeti nyelve, vagy hogy általában a beszéd természetes tulajdonsága-e az embernek: egy kis csecsemőt a kecske-nyájhoz tétetett ki, gondosan elszigetelve mindenkitől, egész azon koráig, melyben beszélni kezd, ha ugyan a beszéd lényegesen és természetesen jellemzi az embert. Ismételjük, ez nem a természet útja. De ha már a tény előttünk áll, csak örülhetünk a tanuságnak, mely egy ily nagy férfiu példáját tárja elénkbe, ki gyermekora óta magára hagyatva, megfosztva a hitnek szent vigaszától, a bölcselkedés jégszirtjei között tévelyegve, agg napjaira maga keresi föl a vallás enyhádó forrását, önerejón igyekszik szemtől-szembe megismerni azt, kitől oly sokáig erőszakkal elválasztva állott. Ily férfiu szavai valóban kétszeres fontosságuk kell hogy legyenek.

A füzet első darabja, mely a természettel foglalkozik, mint már említve volt, nem áll ugyan szerves összefüggésben a két utána következővel, annál nehezebben volna nevezhető teljes, kerekded, rendszeres egésznek; mindamellett becses irányelveket tartalmaz egy talán később megírni szándékolt rendszeres etikához. Maga a kiindulási pont: az embert nem chablon-

Folytatás a mellékleten.

☛ Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 40-ik számához. ☛

szerüleg, elvont egyediségében, de a külvilággal való szoros kapcsolatában, sőt azzal egységében tüntetni föl, bár oly nehézségeket hoz felszínre, melyeket Stuart Mill maga félig sem oldott meg: de mindamellett oly eredeti, oly kecsesítő és plausibilis, hogy teljes mértékben megérdemli az elmetszett szálaknak újból fölfogását egy későbbi nemzedék által, s a tovább haladást a hátrahagyott biztos nyomok irányában. Valóban éleselmű fejtegetés az, a mit Stuart Mill mindjárt legelőli a természet fogalmának meghatározására, a Platón-féle sokratikai módszer alkalmazásával tesz. Ennek alapján a „természet“ szónak két jelentését különbözteti élesen meg. Először, a szónak tudományos értelmében, természet minden erő a bel- és külvilágban és mindaz, mi ez erők összehatása folytán létrejő. Másodsor, közönséges értelemben, nem nevezhető minden a mi történik természetnek, hanem csak az, a mi az embernek örkenyes, célzatos közreműködése nélkül történik; tehát a dolgok úgy, a mint önmagokban, emberi hozzájárulás nélkül, léteznek. Látnivaló ebből, hogy az első esetben a „természet“-nek a „művészet“-tel, a „természetes“-nek a „mesterkelt“-tel való szembeállítására nincs helyén, mert hiszen az összes emberi nem egyesített ereje sem volna képes az anyagot valamely új tulajdonsággal gazdagítani, mely abban ne lett volna már eleitől fogva meg. Mi csak a már létező tulajdonságokat fordíthatjuk hasznunkra, sőt a mit teszünk is, csak természetünkönél fogva tesszük. Ime, már az első lépés határozott determinizmust involvál. Hogy menti ki Mill Stuart a fenyegető örvényből az erkölcsi eszmét, alább meg fogjuk elátni. Itt azonban helyén való lesz rámutatni már előre a benső lehetetlenségre, melyet ez az elv magában rejt. Engedjük meg tehát, hogy a természet szónak két értelme van; de vajjon absolute helyes lehet-e mindkettő? Természetesen nem. Általában nem is külső értelmezéssel, de magával a fogalommal, annak benső, lényeges jelentésével van itt dolgunk. Szóval ama közértékű jelentésnek szükségképp el kell esni a tudományosan szabatos, correct meghatározás előtt. Mit tesz azonban Mill Stuart? önkényesen függőben tartja mindkét szempontnak viszonylagos igazságát, kényelmes kibúvóul okoskodását majd innen, majd amonnan vett érvekkel, támogatva. Ily egy sarkalatos hiba nem is kézik meghozni gyümölcsseit; máskülönbön könnyű, világos előadása egység hiányban, laza széttagoltságban sinlik.

Vessük föl most már a legközelebbi kérdést: mily álláspontot foglal el az ember, mint moralis lény, szemben a természettel, fennt körülirt kettős minőségében? Mill Stuart gondolatmenetét itt hiven követhetjük. Az első meghatározás értelmében, ha tudniillik „természet“ a dolgok összességét, tulajdonságaik fogalmával egyetemben jelenti: a „Naturam sequi“ szabályának felállítására tautologicus, s így felesleges; mert ez esetben magunk is (t. i. erkölcsi voltunkban) részei levén a természetnek, annak törvényeit, utasításait úgy is követni vagyunk kénytelenek. Minden tettünk egy vagy több szellemi, vagy fizikai természeti erő

közvetlen befolyása alatt jő létre. Ha azonban elfogadjuk a common sense azt a magyarázatát, hogy az ember, mint szellem, kivüle, sőt fölötté áll a természeti körülmények hatalmának, akkor amaz elv kimondása, hogy a természetet követnünk kell, hogy a dolgok spontan folyását kell mérvadóul vennünk szabad elhatározásainkban: ép oly észszerűtlen, mint erkölcsstelen lenne. Észszerűtlen, mert hiszen minden emberi cselekvés a természet megváltoztatásán, minden hasznos tény pedig annak megjavításán alapszik; erkölcsstelen, mert a természet sokszor követ oly utakat, melyeket ha mi is magunkévá akarnánk tenni, méltán jöhetnének a legrosszabb ember hírébe.

Ime tehát, a főerkölcsi elv: nem követni, de meggyőzni, megjavítani a természetet. Csakhogy e szót kissé korán használja Mill Stuart, még mielőtt tisztába jöttünk volna az uttal, melyen e javításnak végbemennie kell, tehát még mielőtt fogalmunk volna magáról a jóról, a minek megismerése pedig egyetlen célja e fejtegetéseknek. Tekintsünk azonban el ezuttal e csekély szabatoságihiánytól és lássuk, mikép véli Mill Stuart összeegyeztethetőnek a természetnek saját céljainkra való irányoztatását — a mi itt az első felmerült erkölcsi momentum — megköltöttségünk tudatával.

Baconak egy megbocsáthatatlan paradoxona így hangzik: „Van egy mód, melynek segélyével akkép engedelmesskedhetünk a természetnek, hogy ugyanakkor parancsolunk fölötté.“ E nem nagyon komolyan hangzó tételre hivatkozik Mill Stuart, a mikor a felette veszélyes transactiont megkísérli. Óvatosság szempontjából hadd idézzük saját szavait: „Bármint hiábavalóság legyen is, mondja, azt tenni buzdítani az embert, a mit amugy is kényszerülve van tennie, tudniillik követni a természetet (e fogalom első meghatározása értelmében) s bármily abszurdnak tünjék is föl, helyes magatartás mérveül állítani föl azt, a mi a fonaák cselekvésére is csak ép úgy illik; mindazonáltal lehetséges az (erkölcsi) magatartás egy rationalis szabályát vonni le azon viszonyból, melyben ennek a természet törvényéhez, a szó legszélesebb értelmében, állnia kellene. Az ember szükségéből engedelmesskedik a természet törvényeinek, vagy más szavakkal a dolgok tulajdonságainak, de nem vezeteti magát szükségképp általok. Jóllehet minden (erkölcsi) magatartás természeti törvényeknek felel meg, de nem mindenik magatartás van a természeti törvényeknek ismeretére alapítva, és odairányozva, hogy azok értelmes fölhasználása utján czélokot érjünk el. Ha nem is vagyunk képesek magunkat emanczipálni a természeti törvények alól, a magok összességükben, de egyenként mindenik természeti törvény elől kisiklanunk lehet, ha megszabadítani tudjuk magunkat azon körülményektől, melyek alatt az hatni szokott. Ha nem is cselekedhetünk másként, mint természeti törvények befolyása alatt, de igenis megragadhatunk közülök egyet, hogy a másikkal ellene hassunk.“ Valóban, oly okoskodás, melyet nem értünk. E szerint magok a változó körülmények változtatnák a ter-

mészet törvényeit. De hát akkor a körülmények változását mik okozzák? Nem-e épen a természet törvényei? Avagy egyáltalában a kettő, nem-e tényleg úgy, mint fogalmilag egy? Hiszen, ha Mill Stuart felvett distinctiója állana, akkor lehetne képzelní körülményt természeti törvény nélkül, holott ez képtelenség. Mert mi a körülmény? Individualis létforma, semmi egyéb. És mi a természet? Ez individualis lét benső, apriori tartalma. A mi végre az erőt illeti, vajjon ez nem immanens-e a természetben, a modern bölcsészek felfogása szerint is?

De Mill Stuart keveset látszik törődni e nehézségekkel. Minden lelki furdalás nélkül kimondja az intelligens cselekvés — naturam observare — elvét. Azaz: föltéve, hogy a körülmények minden változása többé-kevésbé a természeti törvényeket is változtatja; lehetőnek találja részünkről, a természet és a dolgok tulajdonságainak beható tanulmányozása alapján, oly különleges körülmények előidézését, melyek czéljainkra kedvezők volnának. Ez az ugynevezett intelligens cselekvés, melylyel im Stuart Mill erkölcs-philosophiája kellős közepébe jutottunk. Az eddig megtett úttól eltekintve is, tagadhatatlan, hogy ez elmélet ép oly formalismusban szenved, mint Kant híres maximája. A helyett, hogy az erkölcsi érzés specialis tartalmi mivoltából indulna ki, értelmi regulatívumokat ad, melyek ép oly meddők, mint merőben külsődlegesek. Akaratról, ösztönről, mint valódi erkölcsi rugókról szó sincs, s a determinismus és indeterminismus kiengesztelésére tett kísérletek eredménytelensége után, a benső lehetetlenség eredendő baja, csak annál nagyobb erővel pusztít a gyöngye alkotmányon.

(Folytatása következik.)

Böhm Sándor.

Az áll. igazgató-tanács r. gyűléséből.

Kolozsvár, 1878 szept. 29.

Jelen vannak: főt. Nagy Péter elnök; Incze Mihály, dr. Kolozsvári Sándor, dr. Jenei Victor, Szász Béla, Parádi Kálmán, Bodor Antal, titkár, Balogh György ügyvéd.

Az időközben ellátott ügyek (48 drb) bejelentése és tudomásul vétele után

Elnök előterjeszti, hogy a n.-enyedi főtanoda előljárósága a mult alkalommal megsürgetett haszonbéri szerződéseket s a nyujtandott biztosítékok kimutatását maig sem küldötte föl. A megsürgetés ismételtetik, oly utasítással, hogy a biztosítások haladéktalanul bekövetelendők, s az elégséges biztosítékot nem nyujtó haszonbérilőknek a szerződés azonnal fölmondandó; ha e rendeletnek 15 nap alatt elég nem tétetik: ig. tanácsunk kénytelen lesz saját kebeléből végrehajtot küldeni az előljáróság terhére.

Evel rátért az ig. tanács mai tanácskozásának legfontosabb s az idő legnagyobb részét igénybe vevő tárgyára: a közgyűlési hetes bizottságnak a conventi albizottságok munkálataira vonatkozó véleményes jelentésére. E véleményes jelentés lapunkban szószerint közzététetvén, itt csak röviden jegyezzük föl, hogy az albizottsági munkálatok és a

7-es bizottsági javaslat csekély módosításokkal elfogadtatott s a módosítások szerint való kinyomatás elrendeltetett, hogy az okt. 6-án megnyitandó rk. közgyűlés tagjai között kiosztható legyen. A mai gyűlésben egyetlen pontra nézve merült föl némi vita, a 7-es bizottság magáévé tevén a conventi albizottságok az iránti javaslatát, hogy zsinati küldötteink szintén a paritás alapján választassanak, Incze Mihály, dr. Jenei Victor és Szász Béla ig. tanácsosok pedig az alkotmányunkkal elvi ellentétben álló e határozmány törvénybe igtatását helyesnek nem tartván. Föltétetvén a kérdés s a szavazatok (3—3 ellen) egyenlőleg osztatván meg, az elnöklő főt. püspök úr (ki, a 7-es bizottságnak is ő levén elnöke, a tárgyalás elején ki akart kelni az elnöki székből, de a tagok kértére — elvi s nem személyi kérdések forogván fenn — folytatta az elnöklést) a 7-es bizottság részére döntötte el a határozatot.

A balázsfalvi papi és iskola-telek vízveszélyes levén, eladása iránt már korábban tétettek lépések, kivált, miután a város egy új papi telket ajándékozott az egyházközségnek s ez ajándék-telek szomszédságában alkalmas iskola-telek volna, a régi telkek árában, megszerezhető. Jelenleg engedély adatik a régi telkeknek nem árverésen, hanem szabad kézből leendő eladására, az eladás intézésére, az esperes mellett, Tóth Miklós szbiró úr kéretvén föl, de föntartatván egyszersmind az ig. tanács helybenhagyási joga.

A s.-szt.-györgyi Mikó-tanoda függő adósságai törlesztésére újabb 6000 frtnyi kölcsönt kérvén még régebben: előbb számadásai fölterjesztésére utasított. E számadások fölterjesztetvén, kitünt — némi formá hiányok mellett — különösen az is, hogy kamathátrálékai föltöbb nagyok. Ezek sürgős behajtására utasítása mellett, ezuttal 1000 frtnyi kölcsön utalványoztatik részére (különösen, miután az ottani takarékpénztárnál egy 12°/_o-os adóssága törlesztendő) fölhivatván egyszersmind, hogy a Bátorsziv Nagy Ferencz-féle 500 drb aranyos alapítvány kikölcsönzése iránti telekkönyvi okmányt hivatalos formában küldje föl, a beteresztett adatokból ez összegre nézve is szabálytalanságok gyanuja merülvén föl.

A Bányai V. volt pénztárnok elleni biztosítási követelés betáblázása illeték alá esvén (háromszáz frt): az illeték befizetés elhalasztása iránt fölfolyamodás intéztetik a pénzügyigazgatósághoz, a számadási ügy teljes lebonyolításáig, mihez annál nagyobb a remény, mivel B. V. legutóbb ismét 5 évi számadást (1863-ig) adott vizsgálat alá.

Zeyk József n.-enyedi főtanodai algondnok, kérdést intézett az ig. tanácshoz, ha lát-e szabálytalanságot abban, hogy ama tanoda makk-eladási nyilt árverezésén ő is részt vegyen: az ig. tanács kijelenti, hogy nem lát, ha a vásári szerződésből adóssági viszony a gondnok és tanoda között nem keletkezik s ha a szerződvényben körül lesznek írva az erdő-szabályok szerinti föltételek, melyek mellett a vásárló a vétel tárgyát elhasználhatja.

r. t.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 okt. 4.

— **Negyedéves, valamint feles számú hátrálékos előfizetőinket kérjük, sziveskedjenek kötelezettségüknek haladéktalanul eleget tenni az előfizetési összegeket Stein János könyvkereskedésébe beküldeni.**

A kiadóhivatal.

Az evangelicus atyafiak egyetemes conventje f. hó 2-án nyílt meg Budapesten. Lapunk szűk tere nem engedi, hogy részletes tudósítást közöljünk a convent folyamáról, de a „Főv. Lapok“ nyomán felemlítjük, hogy a többek között szőnyegre került az a fontos ügy is, hogy a mozgósítás következtében számos lelkészt behívtak, s csak a királyi kegy, melynélfogva tábori lelkészekké nevezettek ki, menté meg őket, hogy a sorhadban ne kelljen szolgálniok. Az előértekezleten szóban forgott, hogy e sajón jövőre mint kellene segíteni. Egyik a királyhoz, másik a hadügy-miniszteriumhoz, harmadik a törvényhozáshoz kívánt folyamodni. Végül a Péchy Tamás miniszter indítványát fogadták el, mely szerint (míg a törvényhozás elé kerülhetne a konvent óhaja) a lelkészek szólittassanak föl, hogy ha katonakötelesek s mozgósítás vár rájuk, folyamodjanak a hadügyminiszteriumhoz tábori lelkészekké kineveztetésök iránt; de ne a mozgósítás után, mikor a katonának más dolguk van, hanem előbb, mert különben ügyök a háboru után nyerhet elintézését. Az egyetemes egyházi gyűlést is-tentisztelet előzte meg a templomban. Az iskolaépület nagy-termében díszes és sokszámu közönség gyűlt egybe; ott voltak: Péchy Tamás miniszter, Bánó József, Fest Imre, Földváry Mihály, az egyházkerületek férfiai közül az összes superintendensek, Haan Lajos, Békés-Gyula tudós lelkész, Győry Vilmos sat. Az ülést Zsedényi Ed. világi elnök és egyetemes főfelügyelő nyitotta meg jeles beszéddel, melyben reményét fejezte ki, hogy az egyház tagjai közt nem lesz egy sem, ki nemzetiségét a protestáns egyház rovására terjeszteni kíváná. A beszéd után a napirendet tárgyalták le; a többi között fölolvasták gr. Erdődi Pálffy Miklós tizenhatezer forintos alapítványlevelét a pozsonyi theologiai kar számára és örvendetes tudomásul vétetett, hogy a nagy-érdemű Zsedényi a négy egyházkerületben nyolcz tanító számára 4—400 frtot, összesen 1600 frtot s a hittanhallgatók számára ujjlag 100 drb aranyat adományozott.

— A kolozs-kalotai egyházmegye egyházmegyei tanácsa szept. 28-án tartott ülésében zsoboki egyházközségünknek még 1876-ban leégett temploma javára adakozás gyűjtés s a templom fölépíttetése céljából egy bizottságot szervezett, melynek tagjai: Lészai Ferencz, egyházmegyei főgondnok, Szentiványi Ferencz, algondnok, Szakács István, esperes, Barcsai Domokos és

Gyarmati Zsigmond, egyházmegyei képviselő, Mike Lajos, zsoboki pap, Ruzsa István és Kis János egyházközségi tagok. Az egyházmegyei tanács, valamint az egyházközség is, fölkererte Szász Domokos közjegyzőt, hogy ez ügyben működjék közre. A bizottság — a mint értesülünk — legközelebről szervezi magát és felhívást tévén közzé, nemes munkáját megkezdi, még a rendkívüli közgyűlés folyama alatt. A bizottság szervezkedését megelőzőleg azonban már azon helyzetben vagyunk, hogy registrálhatunk egy jótékony adományt. Lapunk szerkesztője ugyanis, mint a néhai Ujvári Cz. Györgyné végrendeletének végrehajtója, a végrehajtói bizottsággal járó igényeiről a zsoboki templomépítés javára lemondván, e czimen 200 frtot ajánlott föl s az építendő templom terv-rajzát s költségvetését is elkészítette. Az ügy további folyamáról értesíteni fogjuk olvasóinkat, előre is jelezve, hogy zsoboki egyházközségünkben, szegyenletes csábitások foityán, a hivek közül feles számmal katholisáltak s mihelyt az erre vonatkozó hivatalos okmányok kezünkben lesznek, az ügy egész állását tüzetesen ösmertetni fogjuk.

— A kolozsvári egyházközségünk népiskolái javára segélygyűjtő bizottság a héten tartá meg népes gyűlését, dr. Jenei Viktor elnökle alatt. Egyházunk tekintélyes férfiai vettek részt ezen, az iskoláink életére oly nagy fontosságu értekezleten, s elhatározottak, hogy a város 11 kerületében páronként 22 egyháztagnak indítja meg a gyűjtést, november hó első napjaiban, azt megelőzőleg felhívások bocsátatván ki, a közönségnek e gyűjtés célja iránt való tájékoztatására s egyszersmind a szolgálattévő papok is fölkeretvén, hogy a gyűjtést közvetlenül megelőzőleg alkalmi egyházi beszédekben hívják föl a hiveket a valódi prot. ügy támogatására. Kolozsvár népnevelési ügyének eddig is annyi jó szolgálatot tett egyházunk iskolájával, hogy ez irányban fölöslegesnek tartunk minden további ajánló szót; nem tehetjük azonban, hogy ez alkalommal meg ne említsük, mily kevésbé méltányolta a t. városi előljáróság egyházunk e jó szolgálatait s a helyett, hogy a felekezeteiket — sokkal csekélyebb áldozatokkal — kellőleg támogatná, állított egy oly költséges községi iskolát, melynek fedezetéből tíz felekezeti népiskolát lehetne törvényszerű állapotba segíteni.

— A kolozsvári ref. egyházmegye szept. 30-án tartott közgyűlésén Szász Domokos, egyházmegyei jegyzőnek beterjesztett lemondása elfogadtatván, helyére Baló Sándor egyházmegyei közügyigazgató s viszont közügyigazgatóvá Herepei Gergely paptársaink választottak meg s részünkről meg vagyunk győződve, hogy egyházmegyei s részben egyházkerületi közéletünk buzgó és hű hivatalnokokat nyert hennök.

— Az m.-gyerőmonostori papi állomásra a folyamodók közül kijelöltettek: Mike Lajos zsoboki lelkész, Balázs István járai lelkész, Kovács Kálmán püspöki titkár és Bari Zsigmond papjelölt akadémista.

A Fővárosi Lapok szept. 28-iki száma lapunk egyik

közelebbi számából „Shakspeare hitvallása“ czimű cikkünket utánközlőlvén, azt a következő — lelkészi karunkat megtisztelő — szerkesztői megjegyzéssel kíséri: „Ez érdekes cikket a Szász Domokos által szerkesztett „Erdélyi Protestáns Közöny“-ből vesszük át, mely egyházi és iskolai hetilap az erdélyi protestáns papságnak egyaránt válik díszére és szellemi hasznára.“

— Egy unitarius testvér a következő sorok közlésére kért föl: „E becses lapok czimében az „iskolai“ szó is előfordulván, remélem nem utasít t. szerk. úr — bár különböző módon imádjuk istenünket — e soraimmal vissza. Nagy megütközéssel kellett szemlélünk, hogy a midőn városunk és iparkamaránk nagy áldozatkészséggel buzog egy új és oly égető szükség kielégítésére szolgáló tanintézet: a kereskedelmi felső tanoda föllállítása ügyében akadhat egy magát tanfőruknak nevező professor, ki „kenyere javát“ iskolák körül fogyasztá, s ki mégis mindent elkövet, jobb ügyszó méltó buzgósággal, hogy lehetőleg népszerűtlenítse az új tanintézetet. Szerencsére ujolag bebizonyította Kovácsi Antal úr, mint a „Magyar Polgárban“ Váradi K. ig. tanár urral folytatott idevágó polemájából mindenki meggyőződhetett, hogy szokott korlátozott látköre annyira fogva tartja, hogy az általa megtámadott ügy csak köszönettel tartozik szives ostromlásáért. De talán mégis eléggé megöszülhetett volna Kovácsi úr is, hogy pihenjen meg eddig szerzett babérait s ne igyekezzék még ily szerű vívmányok által is gyarapítani ismeretes hírnevét. Ennyit az igazság és tanügy érdekében. Fogadja t. szerk. úr stb. Egy unitarius tanügybarát.“

A főtiszt. püspök úr a következő körözüvényeket bocsátotta ki:

Felhívás.

1082—1878. A folyó évi augusztus 31-iki árvíz a miskolci ref. egyházközségnek akkora kárt okozott, hogy önerején ki nem épülheti. Ugyanis a hivek nagyrésze koldusbotra jutott, gymnasiumi épülete, főleánytanodájának és öt elemi iskolájának helyiségei tetemesen megrongáltattak; az egyházközség fő jövedelemforrását tevő malma nagy időre használhatlanná vált; ily inségben bizalommal fordul hitronkai atyafiságos szeretetéhez. Midőn a felhívást és kéregető ivatek esperes és paptársaimhoz, tanodáink igazgatóságához melléklem, melegen ajánlom a terhes csapással látogatott egyházhözséget anyaszentegyházunk minden tagjának jó indulatjába.

Tudásul.

1045—1878. A vallás-és közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltósága aug. 30-án 517 eln. sz. a. kelt leiratában tudatja, hogy a tartalékos vagy a szabadságolt katonáknak a fegyvergyakorlatok alól leendő felmentése iránt az egyházi hatóságok ne folyamodjanak ezután a hadkiegészítési

kerületi vagy katonai csapatparancsnokságokhoz, mivel ezek a fegyvergyakorlat alóli fölmentés engedélyezésére nem jogosultak, hanem e helyett, midőn egyházkerületünkben alkalmazott valamely hadköteles egyénnek fegyvergyakorlat alóli fölmentését a szolgálat érdeke mulhatlan követeli: ezen körülményt, az illető egyén katonai igazolványi könyvének s behívó jegyének beküldése mellett, a fegyvergyakorlatok megkezdése előtt 14 nappal, fennnevezett miniszter úr ő nagyméltóságához jelentse be.

Köröztetnek.

1040—1878. Vajdahunyadi egyhalmegyénkben a n-rápolti kántor-tanítói állomás. Fizetése 207 frt 95 kr. Pályázati határnap október 20-ik. Folyamodványok esperes t. t. Bartha Lajos aához Tordosra (u. p. Szászváros) küldendők.

1044—1878. Sz.-szolnoki egyhalmegyénkben az érkávasi pap-tanítói állomás. Jövedelme: 27 I. oszt. szántó, 14 köblös rét, 18 köblös búza, 46 I. kr készpénz, lakás gazdasági épületekkel s kerttel; mint tanítónak is: három fordulóban 10 köblös szántó, 5 köblös rét, 10 frt pénz, egy kert, vagy ezért évenként 6 frt, tankötelesektől 2 frt, ismétlőktől 1 frt; a földek adóját az egyház fizeti. Pályázati határnap október 20-dik. Folyamodványok esperes t. t. Szabó Pál aához Diósdra (u. p. Sz.-Szentkirály) küldendők.

1051—1878. Nagy-nyedi egyhalmegyénkben a csekellaki III. osztályu papi állomás. Pályázati határnap október 20-ka. Folyamodványok esperes t. t. Hegedüs Lajos aához Gerendre (u. p. Gyéres) küldendők.

1060—1878. Sz.-szolnoki egyhalmegyénkben a sarmasági kántor-tanítói állomás. Fizetése: 140 véka elegybuza, 70 veder bor, 60 szekér tűzifa, 12 frt faváltság, tandij minden tankötelestől (kiknek száma a százat meghaladja) egy véka csős törökbúza, 1 veder bor és 1 csirke, ismétlőktől fele; can. portio 1250□^o szántó, tisztességes lakás, mellék épületekkel. Pályázati határnap október 20-dik. Folyamodványok esperes t. t. Szabó Pál aához Diósdra (u. p. Sz.-Szentkirály) küldendők.

Kolozsvárt, szeptember 20-án, 1878.

A szerkesztő postája.

György Aladár urnak. Buda-Pesten: Hogy mondja csak a nóta: „Várja, várja, de hiába várja!“

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztési szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hová
a lap szellemi részét illető
közlemények címzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereske-
dése, hová az előfizetési-
pénzek legzélszerűbben pos-
tautalványnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3
frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A hitoktatás kérdéséhez. II. György Aladár.
— Egyházkerületünk rendkiv. közgyűlése. Okt. 6—7. — Bekö-
szöntő beszéd, melylyel Gönczi Lajos, sz.-udvarhelyitanár f. hó 8-
án tanári székét elfoglalta. (Vége.) — Irodalmi szemle. — Segit-
sünk! — Tárca: Ballagi Mór. — Egyházi és iskolai hírek. —
Szerkesztő postája. — A kiadó hirdetése.

A hitoktatás kérdéséhez. *)

Budapest, 1878. okt. 4.

II.

A hittan előadásának módszere alatt bizonyos fokig a tananyag kellő beosztása is értendő. A dogmatika, mely az alsóbb iskolákban rendszeren „káté” név alatt szerepel, a dolog természeténél fogva az egész vallásoktatásnak corollariuma, s így a módszertan alapelvei szerint csak akkor adható elő, ha a növendékek már elegendő képességet szereztek annak megértésére.

Ez az első és lényeges tévedés a hitoktatás jelen módszerénél, mely a káténak már a népiskola alsó osztályaiban, sőt legtöbb helyen már első osztályában taníttatását követeli.

A második lényeges s ezzel összefüggő pædagogiai hiba a vallásoktatásnál, hogy a vallás igazságainak megértésére kevesebb gond van fordítva a tanításban, mint a külső történeti körülmények előadására. Mert hiszen a bibliai történetek, az egyháztörténet jó formán az egész, mit a káté s zsol-tárok mellett még tanítani szoktak s mindkettő csak az egyházra, de nem a vallásra vonatkozik. Nem akarok e helyen érveket hozni fel a mellett, hogy tisztán az egyház érdekében is mily káros ez egyoldalúság, másrészt mily sok felesleges lomot ta-

*) Lásd az „Erdélyi prot. Közlöny” 38-ik számát.

nul még a gyermek, midőn ezen ürügy alatt a zsidók történetének részleteit is előadják: elég legyen constataínom azon tényt, hogy a bibliai történelem s egyháztörténet tanítása által épen semmi avagy a történelem s természettudományok bármely ágánál nagyobb hatást semmiesetre sem ér el a vallások-tató a vallásos érzelmek felelesztése s gyarapítása,— de még a vallásra vonatkozó ismeretek érdekében sem s az egyedüli specialis eredmény a felekezeti egy-házi testület iránt felébreszthető exclusiv érzelem lehet, mely érzelem, mint bizonyos fokig úgy ne-vezhető kasztszellem, a népiskola céljával s erkölcsi rendeltetésével homlokegyenest ellenkezik.

Harmadik lényeges hiba magában a tan-módszerben van. A „káté”-nál az ősrégi, s ma már a tankönyvekben teljesen mellőzött katekhetikai elő-adást használják még jelenleg is; a bibliai történet, egyháztörténet előadásánál legnagyobb részt mellőzik az életrajzi módszert s kellő csoportosítást; nincse-nek kellő figyelemmel a fontosabb anyag pontos ki-választására, az értelem fejlesztésre stb. Vannak, igaz, dicséretreméltó kivételek is, s ezek közt első helyen kell emlitenem a derék Wéber Samu bélaí lelkész tankönyveit, melyeket a padagogusok is helyesnek ismernek el alapjában, de ezek ritka kivételek s el-terjedésüket az ujtás bármely csekély fokától irtód-zó papság többsége legtöbb helyt határozottan el-lenzi.

Nem szólok a többi kevésbé lényeges hibák-ról a hitoktatásnak jelenleg divó előadásainál. E hi-bák különben is részben e három csoport alá so-rolhatók. Csak egyet említek fel még különösen, mi-után az az egyetemes tanitógyűlés által elfogadott resolútióban külön is ki volt emelve, s ez az er-kölcstan elhanyagolásának ügye.

Említettem fentebb, hogy a jelenlegi hitokta-

tás nem annyira a vallásosság ápolása, terjesztése, mint inkább az egyház vagyis inkább a felekezeti érdekeinek előmozdítására van alapítva. Sehol sem látszik az meg inkább, mint azon elterjedt előítéletben, hogy a dogmatikai tételeket lehet, sőt első sorban kell a népiskolákban tanítani, de az erkölcsant nem szükséges, sőt lehetetlen is. A tantervekben mindenütt „hit- és erkölcsant“ van felvéve, mint tantárgy, de néhány modern tankönyvet kivéve, az erkölcsantról sehol sincs szó, s a hitoktató azt jóformán egyenesen a magyar nyelv s történelem előadóra bizza. Igaz, hogy különösen a bibliai történelem folyamában sok alkalom van a „kegyesség“ erényének példákban előmutatására, s az is igaz, hogy a kátéban, különösen a tizparancsolatnál, sok (habár távrolról sem minden) erény fogalom legalább megemlittetik: de elég van-e ezzel a józan kíváncsúnak téve? A hazaszeretet, a barátság, a polgári kötelességek erényének tiszta képen magyarázására a biblia nem mutat valódi megragadó példát. Dávid és Jonathan viszonya, Krisztus, midőn Jeruzsalem pusztulásának gondolatára sir, avagy az adó megfizetését tanítja, aránylag halvány képek, melyeket csak felnőttek lehet kellően megmagyaráznunk. A tizparancsolat tilalmai, még ha kellően a gyermek értelméhez mérten, példákból

vonjuk is azokat le, igen egyoldaluak, nem tanusítják az önfeláldozás s a tetterő által alkotott nagyság lelkes példáit. Leonidás és Zrinyi, egy Stephenson és Edison nagy alakjai, Oberlin, Franklin nemcsak munkássága mi jogon vannak kizárva azon tantárgyból, mely „hit- és erkölcsant“ nevét akarja viselni? A modern fogalmak szerint a „self made man“ akadályokat nem ismerő szorgalommal, s hegyeket romboló akaraterővel bíró alakja a valódi erkölcs eszményképe, ezt kell oda állitanunk az ifju elébe, hadd cikázza át, mint villám, a lelkes példa idegeit, hadd tanulja meg lépésről-lépésre követni a nagyokat, kik egykor oly kicsinyek voltak, mint ő.

Eliismerem én is készséggel, hogy a bibliai történelem és egyháztörténet számos szép lelkesítő példát nyújt, hiszen a történelem minden lapján található az: de mit akarnak ezekkel, midőn a legszébb példákat, magát Jézust és a szent történelem más főalakjait, elérhetetlen mintaképekül állítják a gyermek elé? Az elérhetetlen mintakép teremhet vallásos érzetet, szoktathatja a gyermeket alázatosságra és kegyességre, de tetterős jellemet csak a mindennapi élet s profan történet alakjai képezhetnek. A takarékoság, a gondos

ban megláthatod minő a valóságban egy szegény ifju története.

Közel az ország határszéléhez, Zemplénmegye vadregényes, hegyes vidékén, midőn édes öröm árad el a természetben, az inóczi szegény zsidó család kunyhójába is behatolt egy fénysugár: fiuk születését ünneplik. A családfő, Sztáray gróf haszonbérelője, oly szerencsétlen ember, hogy ha kalaposnak született volna, lehet hogy fej nélkül jöttek volna az emberek a világra. 1821. ben csűre minden készletével porrá ég, az árendát e miatt nem tudja megfizetni, s szerencsétlensége nem indítja könyörületre hitelezőjét, oly korban, midőn merő igazság volt Perrault mondása:

Des grands seigneurs le voisinage
N'apporte aux petits que dommage.

Egy rémkép Ballagi Mór emlékezetében maig kísért olykor-olykor. Látja a mint öreg atyja megy vele a lankán a szomszéd Banyatinára, hol imaházuk volt. Egyszerre pandurok fogják körül őket s elragadják a siró-rivó család köréből fenntartójukat, édes apját.

Mig tömlöczében sanyarog a kenyérszerző, a vészna kis gyerek anyjával együtt egy álló esztendeig szilván és vadkörten él. De az égi szikra egyéb táplálékra is képesíté a gyermeket. Atyja megtanítá őt — mire másra, mint imádkozásra? s azon év alatt, mig az öreg a vármegye bór-

TÁRCZA.

Ballagi Mór.

„Egy szegény ifju története.“ Ez a czime Feuillel Octáv egyik legszemlemezőbb alkotásának, melynek elragadóan szép minden részlete. De a költői szépség és az igazság ritkán járnak karonfogva, s méltán kérdezhettük: megfelel-e a művészi darab czimének, tárgyának mélyére hatol-e szerző s az örvénynyel küzd-e annyit az ifju, hogy érdem marad reá nézve, ha el nem merül abban? Tagadó a feleletünk. „Egy szegény ifju története“ valóságban sokkal búszabb, önfentartása sokkal küzdelmezőbb, egész élete sokkal sívárabb, mint a Feuillel szegény ifjujájé, ki alig hogy megizleli a keserűség poharát, immár édes önbizalommal, boldog családi körben mondhatja el magáról: én is voltam szegény, én is tudom mi a nyomor.

Szives olvasó, kit netán érdekel ama becsületes, igénytelen név, mely e sorok fölött foglal helyet: forgasd e lapokat, s az élet nagy regényéből kiszakított rövid rajzunk-

házigazdaság, lelkiismeretes pontosság kívül esik a hit körén, s mégis szükséges.

Követeljük ezért, hogy a hitoktatás legyen az erkölestannal kiegészítve. Magától érthető, hogy e tan kezdetben csak példák gyűjteménye leend, s fokozatonként emelkedünk az elméleti részre, hiszen különben a mai schlendrian káté-tanításhoz kellene súlyednünk. De ezen tananyag meilőzése elkerülhetlen ezentul. Mi, tanítók, megteesszük ezt, ha a hitoktatók magas pedestaljokról leszállani vonakodnának, mert érezzük szükségét, mióta nagy paedagogjaink a nevelve-oktatás elvét hangsúlyozzák. De jaj lesz a hitoktatásra nézve, ha a hivatottak ezen nemes feladatot könnyelműen elhanyagolják, s a hitoktatást rideggé, a gyermekre nézve is visszataszítóvá fogják tenni. Jó lesz erről a theologusoknak kissé gondolkozniok.

György Aladár.

Egyházkerületünk rendkiv. közgyűlése.

Okt. 6—7.

Olvasóink teljesen tájékozva lévén a rk. közgyűlés előzményei és tárgya iránt, a gyűlés lefolyásáról röviden referálhatunk.

Br. Kemény Gábor, buzgó főgondnokunk, október 6-dikán d. e. től 10 órakor meleg szavakkal üdvözlővén a

tönében szenvedett, a gyermek egyetlen könyvecskéjét, az Énekek éneke kicsiny füzetét könyv nélkül megtanulta.

Ballagi Mórra nézve, bölcsőjénél kezdődött meg az inségnek oly erős iskolája, a melyet ritka ember élt át. Hála a haladó kornak, oly alacsony sors nincs többé, mint a minőben ő született, s ifjúságát élte le. A mostani koldus mennyivel boldogabb, mint ő volt, ki szintén végzetlen nyomorban látott napvilágot, s még hozzá, mint az elátkozott páriák ivadéka, idő multával számot tarthatott a közmégyetésre.

De a sorscsapások fölemelik a lelket, mely azok alatt meg nem török, s az ifjúsága aranykorán át folyton tartó roppant nélkülözése, melyben annyian buknak el, reá fel-emelő hatást gyakorolt. Kinjai, szenvedései tüzeiben megacézódosott jelleme s akarata; lelke sajátjává lett a szilárd erő, mely látszólagos engedékenysége daczára is, egyik ismertető vonása maradt úgy nyilvános, mint családi életének.

Nem itt a helye elmondanom a nyomor részleteit, melyekről egyik életirója megjegyzi, hogy midőn azokból egyet-mást elbeszél, egy kedves fiatal nő a könnyekig megindulva, így kiáltott fel: „Kedves Ballagi bácsi! miért nem jött hozzánk, mi olyan szívesen láttuk volna.”

Tönkrement apja zugiskolai tanítóvá lett, s 120—130 váltó frtnyi évi jövedelméből nyolczad magával tenger

megjelent tagokat, röviden előadja a gyűlés keletkeztének és a tanácskozás tárgyát teendő munkálatoknak történetét; erre a gyűlést megnyitottnak nyilvánítván, fölhívja a titkárt a tagok névsorának fölolvására, minek folytán kitűnően, hogy 85 tag van jelen s így a gyűlés határozatképes, az elnök a gyűlést megalakultnak jelenti ki.

Szász Domokos, közjegyző, rámutatván a tényre, hogy a kolozsvári egyházmegye jegyzőjéül szintén az ő neve olvastatott föl, holott az egyházmegye, az ő lemondása nyomán, e helyet t. Baló Sándor megválasztása által mással töltötte be s erről az ig. tanácsnak jelentést is tön: kéri a névsor ez értelemben való kiigazítását.

Főt. Nagy Péter hivatkozván arra, hogy e rk. közgyűlés kizárólag az unio kérdésének megvitatására iratott ki, azt véli, hogy Baló S. aa ezuttal tagja sem lehet a közgyűlésnek, hanem el kell várnia a jövő évi közgyűlést, a mikor fel is esküdhetik, mert az egyhm. fölterjesztése már későn érkezett az ig. tanácshoz.

Dr. Kovács Ödön fölemlíti, hogy a gyakorlat több esetet mutat föl, a melyben a közgyűlés egyszerű helyettesképen is fogadott tagjai sorába megalakultakor tagokat: a kolozsvári egym. jegyzőjét szintén bevezetendőnek tartja, fölesketése a rendes közgyűlésre halasztatván.

Szász Béla a kolozsvári egyhm. szabályszerűen megválasztott jegyzőjét a közgyűlés törvényesen constituens tagjának tekinti, ki nem szorul még külön igazolásra s az ig. tanácsnak kötelessége lett volna csak ez egy tárgyért is külön gyűlést tartania, hogy a választásról beküldött jökönyvet a közgyűlés elé terjeszthesse.

te életét. Gyalog, rongyosan vette nyakába az országot a kis karaván, melynek hat éve alatt Máté-Szalka, Kis-Léta, Tisza-Lök, Tisza-Dob, Dorog, Kóly és Kágya, Nagy-Várad, Nagy-Szőlős, Ungvár, Sátoralja-Ujhely, Sámson, Debreczen és Nagy-Károly adott ideig-óráig tartó menhelyet.

A sok nyomor végre megtörte a gyöngye gyermek fogyatékos egészségét, s előbb Nagyváradon, majd Ungvárt súlyos betegségbe esett. Ifjui ereje azonban kiheverte a bajt, s fellábadván betegségéből, ismét kezébe adták a vándorbotot, mely bátran beválhatott koldusbotnak. De azért soha sem koldult. Mint bócher, a ki megfelel a mi supplicánsainknak, a Talmud s az ó-szövetség helyoinek recitálásával szerezte meg kenyérét.

A legnagyobb nyomorban, folytonosan a legalsóbb körkben mozogva is érzé, s a mi szerencsétlenségét még fokozta, érezteté is, hogy ő többet ér környezeténél. Természetes, hogy a comico-tragikus ellentét, nyomorult teste, rongyai s kihívó önérzet nyilvánításai: súlyos szenvedéseit csak megnehezítették, gúny, kinevettetés annál busásabban jutott osztályrészéül. Orosz faluban születvén, aztán magyar vidékre szakadva, beszélt az utálatos jargont, melylyel megértetni sem tudta magát, bár eszméi hamar felvilantak. Lesütött fővel, örökké izgékonyan járt kelt, ödöngött, eltorzított arczkifejezéssel, s különösen idétlen taglejtéssel kísérve beszédét.

A gyűlés elfogadja dr. Kovács Ö. indítványát s Baló S. illetékes tagnak jelentetik ki.

Az elnök felolvastatja az idei kgyűlés 70. jk. sz. határozatát, mely megjelöli e rk. közgyűlés feladatát; bemutatja az ig. tanács nyomtatásban szétosztott előterjesztését (lapunk két közelebbi száma egész terjedelmében hozta) s ajánlja, hogy a terjedelmes munkálat tanulmányozhatása végett a gyűlés ezuttal bezárva, a tárgyalás a következő napi gyűlésre halasztassék. Az elnöki indítvány elfogadtatván, Zeyk Károly, főgondnok, kéri a tagokat a d. u. 4 órakor tartandó értekezleten való megjelenésre.

Az értekezlet d. u. megtartatván, Szász Béla bejelenti, hogy a paritás kérdésére nézve módosítványt nyújt be a közgyűléshez, a mint hogy harmad magával már az ig. tanács illető gyűlésén fönntarták maguknak e pont ellen az opponálás jogát. Különvéleményét hosszabban indokolván, igen érdekes és hosszan tartó vita fejlett ki, melyben contra Hegedüs István, Benkő János, Szász Domokos, pro pedig dr. Jenei Victor, Gyarmathy Miklós, Nagy László vőnek részt. Főlemlítettett továbbá, hogy a 7-es bizottságban a fölött is folyt vita, ha ne fogadtassék-e a conventi albizottságnak az a javaslata el, hogy a zsinati képviselők egyenessen az egyhközségek által választassanak, mire dr. Kovács Ödön kijelenti, hogy e nézet vitatója ő vala a 7-es bizottságban, de nem kíván a közgyűlésben e fölött további discussiot folytatni. Az érdekes momentumokban gazdag értekezlet majdnem 8 óráig tartott, s az a jó oldala mindenestre meg volt, hogy a másnapi gyűlésre kevesebb — szó maradt.

Az okt. 7-dikén reggel megnyílt gyűlés a tárgyalás

1829-ben ismét Nagyváradra ment, hogy kiképezze magát. Atyja átadta neki összes örökségét adott neki jó tanácsot s reá adta atyai áldását. Jó dolgok, szent igaz, de nem elegendők arra nézve, hogy a buzgó, tudvágyó papnövendöket megmentse az inségtől, kivált ha az, élte nehéz pályájára utavaló fejében két váltóforintot visz magával hazulról. Súlyos körülmények közt, de önmésztő szorgalommal tanula töltött el két évet Váradon, honnét a pápai híres Beth Hammidrasba indult. Pestre érve, egy királyutczai lebuja adott szállást árva fejének. Ugynevezett ágyrajáró volt, vagyis egész nap nem volt szállása, csak éjnek idején; s a lebujaokban éjjel virrad. Körülötte hemzseg a zsebmeteszők, zshiványok és szajhák egész raja, s ő néma tanuja amaz ördögi jeleneteknek, a mint a zsebmeteszők tanítják egymást a lopásra, hurokvetésre, fütylekerekre stb.

Elmenekül a bünök tanyájából. Egy könyve árán áteresztik a hajóhídon, s toronyirányt nekivág Pápának, hol fél-évig tartózkodott. Innét Moórra, majd Surányba megy nevelőnek s életében először kerül tisztességes társaságba. Surányban a plébánostól latin és görög könyveket, s nyelvek tanulásához némi utasítást nyert.

Másfél év mulva levelet ír Tarczyhoz, kérve őt, hogy vegyék fel a philosophiára. Roppant munkájába került egy tisztességes magyar levél fogalmazása, annyival is inkább,

alatt álló munkálatokat fölolvastaknak tekintvén, azonnal a pontonkénti tárgyaláshoz fogott, előbb a jegyzőkönyv hitelesítettvén, s az elnök bejelentvén pár közgyűlési taglevelét, melyben távolmaradásukat mentik ki.

A tárgyalás rendén

Szász Béla a következő módosítványt nyújtja be: „Mondja ki az egyhkerületi nagyrabecsült r. k. közgyűlés, hogy az áll. ig. tanács idei 1392. sz. a. benyújtott 7-es bizottsági javaslat második és A) betűvel jegyzett kikezdesben a budapesti albizottsági munkálat 11. §-ének idézete után a szöveg következőleg állapítandó meg: „Egyházkerületünk nem csak állandólag igénybe fogja venni, hanem annak idején megválasztandó zsinati képviselőinek minősütségére nézve is fönntartja a maga teljes szabadválasztási jogát.“

E módosítvány terjedelmes indokolásának eszmememete, Szász Béla előadásában, körülbelöl a következő vala:

Az egyesülés elve ellen, ugymond, annál kevésbbé kíván szót emelni, minthogy egyhkerületünk ismételve határozott javára, bár merülhetnek föl aggodalmak és kételyek, ha létesülhet e oly ellentétes elemek közt, mint az öt superintendentia, valódi egyesülés s ha nem fogja-e az apró részletekbe beleelegyedő tervezet — igen sokat markolván — megghiusítani az uniot azokra a kérdésekre nézve is, a melyek, mint valóban közösek, az együttes eljárást a sokszorosán érzett szükség szerint is indokoltnak tünetik föl. Ám, ez aggodalmak és kételyek mellett is kész azok reménykedése előtt meghajlani, a kik a protestantismus jellemvonását: az individualismust, nem féltik e centralisticus egybealakulástól. De az így elfogadott czél

mert az a fátuma volt, hogy épen Verseghegynek elavult grammatikája jutott véletlen a kezébe, s ő abból sajátította el nyelvtanunk elemeit.

A derék Tarczy lett első bátorítója pályája nehéz utain. Pápán, a szigorú fölvételi vizsgán kitünően megállván helyét, fölvették a tanulók közé. Pápáról Pestre jött s itt a Hasznos Multságokban és a Pesther Tageblattban irodalmi első kísérleteit mutatta be. Aztán beiratkozott a műegyetemre. Tanult szorgalommal, s azzal tartá fenn magát, hogy társainak magán uton leczkéket adott az előadásokból.*) Rút lap ez az idő a mi történelmünkben. A türelmetlenség, a clerus mindenhatósága lehetetlenné tevő, hogy a műegyetem legelső zsi dó hallgatója oklevelet nyerjen. Szigorlatra bocsátották s a legalkalmasabb egéru — megbuktatták. Izgalmas jelenet volt az, midőn tudtara adták tanárai, hogy mindenből megbukott, s midőn ő felháborodva kelt ki ez igazságtalanság ellen, odaszól félvállról az igazgató: „ex moribus tertia.“

Pesten nem volt többé maradása. Nagy a világ, gondolta magában, s annyi pénzzel, mennyi épen elegendő volt

*) Azon korbéli latin jegyzeteit (Trigonometria plana; geometria practica etc.) mint szorgalma és szegénysége emlékjeleit, B. M. családja ma is ereklyeként őrzi. A jegyzetek papirosa durva, a körök krajezár szélén vagy egészen szabadkézzel húzvák, de az egész jegyzet a mily tiszta, ép oly pontos.

fejében hozandó áldozatokat még sem kívánja korláttalannokká tenni, holott valóban lényeges jogok feladásáról van szó. Így az öt egyesülő egyházkerület közül csak az erdélyi bir törvényhozására vonatkozó államilag elismert souverainitással, míg a királyhágóntuliak által alkotott törvények sanctiot igényelnek; egyházkerületünk most kész, a közös ügyekre nézve e souverainitásról az egyesülés érdekében lemondani. Hasonló horderajú áldozatot hozunk akkor, a midőn a 10—10 évben összeülendő zsinatok közidejére készek vagyunk a központi kormánytanács hatóságát, a közös ügyekre nézve, elismerni, holott e testület idővel oly hatalomkörűt hódíthat magának, a melytől aztán csakis forradalmi úton szabadíthatná egyházkerületünk protestans individualitását meg. Ez áldozatok azonban csak egyház-politikai jogokat adnak föl s a protestantismus megmutatta, hogy tud jogokat szerezni és megvédelmezni — és így szóló, nehéz szívvel, de kész ez áldozatok meghozatalára; nem járulhat azonban oly engedményekhez, melyek protestans elveinek és meggyőződésének megtagadását követelnék. A paritás előismerése ily elvtagadás volna, mert szóló szerint a protestantismus az egyénben más qualificatit, mint a szellemi és erkölcsi kitünőséget, nem ösmer, melyet születés, társadalmi és hivatali állás minden különbsége nélkül bárki megszerezhet, a választó testület tagjainak szabad belátására kellvén e szerint bizni, hogy kik bírnak ez egyetlen értékes qualificatioval, nem pedig megkötni kezüket az által, hogy multhatatlanul bizonyos számú papot s világit válaszzanak. Nem kaszt iránti ellenszenvet alapoznak e fölfogás — sőt inkább azok árulnak el kaszt szel-

lemet, kik nem bizva a világiak belátásában, törvény által kívánják maguknak az egyenlő jogot biztosítani: 500 pap egyenlő jogát 330,000 hívő jogával, míg szóló nem akarja ez aránytalan számú tagokat szembe állítani, hanem a 330,500 erdélyrészi reformatust, világit s papot együttesen egy szerves testnek ismeri s ezeknek együtt kell magukat — az egyetlen helyes qualificatio irányadása mellett — a közös törvényhöz testületben képviseltetniök. Nem áll, hogy a képviselőséghez csak a papság által birható szakképzettség kellene, mert a maga hitére, vallására nézve minden protestans szakképzett s csak a katolikusok vannak a biblia közvetlen ismeretétől dogma által e zárva. Azt az argumentumot sem ismeri elszóló, hogy ez engedmény nélkül a Királyhágóntuliak nem fogadják el az uniót, mert ily okoskodással bármely engedmény követelhető volna tőlünk, hitünk megtagadása is, holott tudjuk, hogy a másik négy superintendentia közt akkora hitbeli ellentétek is forognak fön, hogy p. o. van superintendentia, mely határozatilag kizár minden más egyházkerületbeli papot kebeléből, furcsa példáját szolgáltatván az által hitbeli egyégének, protestans szabadelvűségének és egyesülési hajlamainak. Mint protestans ember nem adhatja magát ily majorisálásnak szabad prédájául, sem nem teheti meg az első lépést azon az úton, melynek folytatása az lenne, hogy ez anti-protestans intézmény idővel a mi alkotmányukat is inficiálná. Szóló még minden jézsuiták által emelt épületen ott látta az egyik szélén a bevakolatlan téglafogakat, melyek az épület tovább folytatására vannak fönnhagyva. Ily messzebbre ezéző fogakat ismer föl e határozmányban s föl ez elvnek alkotmányunkba va-

az útra, oly idegen úép közé indult, melynek még a nyelvét is alig értette. Tudományszomja Párizsba vitte, a mérnöki tudományok tanulására. A nyomor itt is megtalálta, s a Rue Pagevin piszkos, sötét utcájának egy padlásszobájába sokat beszélhetne egy fiatal ember küzdelmeiről, melyeknek emléke ma már csak kék pakolópapirosra irt jegyzeteiben létezik.

az útra, oly idegen úép közé indult, melynek még a nyelvét is alig értette. Tudományszomja Párizsba vitte, a mérnöki tudományok tanulására. A nyomor itt is megtalálta, s a Rue Pagevin piszkos, sötét utcájának egy padlásszobájába sokat beszélhetne egy fiatal ember küzdelmeiről, melyeknek emléke ma már csak kék pakolópapirosra irt jegyzeteiben létezik.

Azalatt idehaza az 1840-ki országgyűlésen a zsidók emancipatioja kerülvén szőnyegre, „legjobbaink“, köztük első sorban Eötvös, fölkeresték őt, hogy hitsorsosai körében mozgalmat indítson meg az ügy érdekében. Még Párizsban hozzáfogott az eszme kiviteléhez. Ott irta meg „Zsidókról“ czimű röpiratát, melyet Vajda Péter adott ki.

Párizsból Eötvös visszahivja hazájába, hol a vallás-irodalom, s a zsidók magyarosítása nagy ügyének szentelte munkaerejét, s 1840-ben, küzdve a kiadás s a magyar nyelv nehézségeivel, megjelent tőle Mózes öt könyve magyarul, s mellette az eredeti héber szöveggel valamint Jó zsua könyve. Toldy Ferencz itélete szerint, „egy ifjui erő és tűz erőnyei és hibáival teljes mű ez, mely minden lapjain, a sietés nyomai mellett, a betűt és hangot híven követve, bibliai irodalmunkban eladdig utól nem ért szépséggel adja Mózeset; és csak Józsuaiban érezteti a fárasztó munka lankadását.“

Az emberfeletti erőfeszítések, B. M. különben is in-

gatag egészségét egyie jobban megrongálták. Annyira idegessé vált, összes idegrendszerre annyira megröndült, hogy az alig 25 éves fiatal embert, nem egyszer, támogatva kellett haza vezetni, hogy össze ne roskadjon. Igazán, csak hálai járt belé a lélek, mely fölemelkedett, midőn 1840. szept. 5 én első megtiszteltetéséről értesült, hogy t. i. a magyar tudós társaság levelező tagjának választotta. Még azon évben megtartotta székfoglalóját, mely „Nyelvészeti nyomozások“ czim alatt, önálló füzetben is megjelent. Ehez járult a következő évben, az azóta őt kiadást ért, németek számára irt „Magyar grammatikája.“ Később, szintén német-ajkuak használatára, kritikai jegyzetekkel ellátott „Magyar olvasóköny“-vet szerkesztett.

Életeseményei ezután rohamosan fejlődtek. Tettsovár lelke minden hevességével hozzálátott a zsidók magyarosítására életérdekű magyar-zsidó rabbiképzede föllállításának megvalósításához. A mozgalom megindításakor legelőbb Széchenyivel közlé tervét, ki e célra 200 frttal nyitotta meg az aláírást. A nyilvánosság terén különösen a Kossuth Pesti Hírlapjában izgatott az ügy mellett, de azonkívül imádságokat s röpiratokat részben maga irt, részben azokat, kiket felbuzdított. Aztán írásbelileg a pesti dusdazdag zsidóközséghez fordult tervével, s az, a tőle méltán várt ezrek helyett — 140 váltóforintot szavazott meg e célra.

Légváraí összeomlottak, legszebb, leghőbb tervei, ohaj-

gatag egészségét egyie jobban megrongálták. Annyira idegessé vált, összes idegrendszerre annyira megröndült, hogy az alig 25 éves fiatal embert, nem egyszer, támogatva kellett haza vezetni, hogy össze ne roskadjon. Igazán, csak hálai járt belé a lélek, mely fölemelkedett, midőn 1840. szept. 5 én első megtiszteltetéséről értesült, hogy t. i. a magyar tudós társaság levelező tagjának választotta. Még azon évben megtartotta székfoglalóját, mely „Nyelvészeti nyomozások“ czim alatt, önálló füzetben is megjelent. Ehez járult a következő évben, az azóta őt kiadást ért, németek számára irt „Magyar grammatikája.“ Később, szintén német-ajkuak használatára, kritikai jegyzetekkel ellátott „Magyar olvasóköny“-vet szerkesztett.

Életeseményei ezután rohamosan fejlődtek. Tettsovár lelke minden hevességével hozzálátott a zsidók magyarosítására életérdekű magyar-zsidó rabbiképzede föllállításának megvalósításához. A mozgalom megindításakor legelőbb Széchenyivel közlé tervét, ki e célra 200 frttal nyitotta meg az aláírást. A nyilvánosság terén különösen a Kossuth Pesti Hírlapjában izgatott az ügy mellett, de azonkívül imádságokat s röpiratokat részben maga irt, részben azokat, kiket felbuzdított. Aztán írásbelileg a pesti dusdazdag zsidóközséghez fordult tervével, s az, a tőle méltán várt ezrek helyett — 140 váltóforintot szavazott meg e célra.

Légváraí összeomlottak, legszebb, leghőbb tervei, ohaj-

ló beleoltásától — a paritás elvét tehát, még kifelháto-
lag, a közös törvényhozó testületben való képviseltetésre
nézve, sem fogadja el.

Utána Szász Domokos, közjegyző, emelt szót,
előre bocsátva, hogy nem szándéka a paritás kérdésének
elvi vitatásába bocsátkozni s csak egyszerűen megjegyzi,
hogy az előtte szólóval abban egyetért, hogy a paritás in-
tézmenyét, mint a mely a papságnak a kasztszerűség jel-
legét kölcsönzi, a maga részéről se tartja a protestantis-
mus alapelveivel egybehangzónak, s ha arról volna jelen-
leg szó, hogy ez intézmény a mi egyhkerületünk alkotmá-
nyának beléletébe beékeltessek, ellene küzdene, mert
annak nálunk alig van némi történelmi előzménye és így
jogosultsággal nem bír s általában a mi egyházi alkotmá-
nyunk szabadabb szellemével nem összeegyeztethető. Je-
lenleg azonban nem erről van a szó s a doctrinair fejte-
getések, legyenek azok különben bármily szépek és tanul-
ságosak, nincsenenek napirenden. Feladatunk az, hogy a
mindnyájunk által ohajtott egyesülés feltételeit körvona-
lozzuk úgy, hogy a míg egyfelől saját egyházi alkotmá-
nyunk kipróbált intézményeinek fönmaradását biztosítjuk
s keblü ügyeinkben a törvényhozás, közigazgatás s ítélő
hatalom teljes szabadságát megóvjuk, addig másfelől mel-
lőzzük minden oly feltétel kikötését, mely a testvér egy-
házkerületek hagyományos felfogásával s alkotmányos gya-
korlatával oly éles ellentétben áll, hogy annak forciozása
miatt a legfőbb cél, a rokon erőknél egy magasabb
rendü egységben egybetalálkozása s tömörülése, lenne koc-
kázthatva. A hetes bizottság, melynek szóló is szerencsés
vala tagja lehetni, e gyakorlati szempontból fogta föl a

tásai jégverembe estek, s ő látni vélte, a mint hirtelen ne-
héz, fojtó köd kerokedik, mely a zsidóság és ő közje le-
ereszkedve, örökre elválasztja őket egymástól. Az nap, me-
lyen egy „Protocols-Extract“ tudatta vele a hitköztség szük-
keblü határozatát, szilárdul elhatározta végkép ott hagyni
azt a felekezetet, mely akkori önzése és kasztszerű elzár-
kozása miatt: az ő messzevágó nagy terveit, eszméit se-
hogysé tudta, és még kevésbbé akarta nyomon követni.

Kiment Tübingába, hol egy évig theológiát hallgatott
Ewald, Baur, Beck, Landerer stb. hírneves tanárokról, s
ugyanott bölcsészettudorrrá avattatott. Időközben, Notzingen
helységben, 1843. máj. 28-án a protestantizmusra tért át.
Ez áttérés akkoriban sok port ver föl; részünkről, lélek-
tani megfejtését könnyü szerrel adhatjuk. Paradoxonnak lát-
szik s mégis, meggyőződésünk szerint, az igazság szavát
ejtjük, azt állítva, hogy B. M., ki természeténél fogva sza-
badnak, türelmesnek és felvilágosultnak született: tulajdon-
kép protestansnak született. Mi is egyéb a valódi protes-
tantizmus, az t. i. melynek ő élte további részét szentelte,
a szabadság, türelem és felvilágosultság szép hiténél?

Ugyanekkor Székács Józseffel egyesülve, elkészítette
az egész Ujszövetség fordítását, de ebből, valamint az 1874-
ben egyedül ő általa kezdett teljes bibliafordításból csak
mutatványok láttak napvilágot.

1844 óta, a szarvasi ev. főiskolánál tanárképen mű-

kérdést s készíté el javaslatát s szóló, kinek alkalmá vala
a conventi tárgyalások alkalmával a testvéregyhkerületek
vezérférfiainak nézeteivel megösmernedni, legjobb meggyő-
ződéssel állítani meri, hogy azok oly mereven ragaszkod-
nak a zsinati képviselőknek a paritás szerinti választásá-
hoz, hogy részünknél azzal ellenkező eljárás egyértelmű
lenne annak kijelentésével, hogy a szövetségbe belépni nem
akarunk. Annyival is inkább ajánlja hát a benyújtott mó-
dosítvány mellőzésével, a hetes bizottság javaslatának el-
fogadását, mert közgyűlésünk tekintettel a testvéregyház-
kerületek ez iránti ohájára s azon alkotmányos elvre, mely
szerint a kisebbségnek — az önmegsemmítés határain be-
lől — alkalmazkodni kell a többség akaratához, konventi
küldöttjeit eddig is a paritás szem előtt tartásával válasz-
totta s így most csak arról van szó, hogy a mit hallgatag,
esetről-esetre eddig is megtettünk, jelentsük ki nyíltan és
őszintén, hogy azt az unió érdekében jövőben is megtenni
készek vagyunk.

Vályi Pál elkésettnek tartja Szász Béla aggodal-
maskodását, minek nyilatkoztatására akkor kell vala al-
kalmat vennie, mikor az unió létesítésének elve fölött tör-
tént az elhatározás. Szeretné, ha az egyházi jogok ily har-
sány védője a politikai jogok védelmében is ily erélyt fej-
tene ki. Fejtegeti az egyesülés üdvös voltát s erőfokozó
hatalmát. A paritás elve ellen fölhozott érvelés helyes vol-
tát elősmeri saját egyhkerületünkre nézve, de nem lát el-
fogadásában veszélyt a zsinaton, s fél, hogy ez engedmény
nélkül az egész egyesülés meghiusulna. A szöveg válto-
zatlan fönntartására szavaz.

Benkő János szintén a szöveg mellett szólal föl;

ködött, s a mellett néhány éven át az igazgatói teendőket
is vitte. B. M. itt sem tagadta meg magát. Ő azon szel-
lemek közé tartozik, kik bár nem emelkednek a világ sor-
sát intéző geniusok magaslatára, de mindig fenn tudják ma-
gokat tartani az eszmék kristálytiszta légkörében. Bármily
szerény munkakörben volt, nem tudott élni a nélkül, hogy
egy-egy eszme ne vezesse fáradásaiban. Szarvason czélul
tűzte maga elé a szarvasi tót nép magyarosítását, a miért
is a lánglelkű Vajdával szövetségbe, fölvaltva tartották az
első magyar szónoklatokat a szarvasi ev. templomban. Iz-
galmas természeténél fogva, mindent, a mi tőle telt, meg-
tett azon eszméi érdekében, melyeket ezentul élte feladatául
tekintett. A prot. unio, s a magyar irodalom emelése: ezek
lelkének imádoztjai, melyeken a mily hévvel s odaadással
csüngött, oly indulatot kívánt irántok ébresztetni a nagy
közönségben is.

Elkövetkezett az eseménydús „1848“, s B. M. az akkori
cultusminiszter br. Eötvös József által pesti egyetemi ta-
nárnak kijelöltetvén, ennek folytán szarvasi tanárságáról le-
köszönt. Okt. hó elején azonban a szabadságharcz kitörvén,
a tervbe vett egyetemi új tanfolyamok megnyitása, s az
ujjonnan kinevezett tanárok beiktatása elmaradt. Ő tehát
előbb mint békésmegyei tábori hírnök vett részt szabadság-
harczunkban, majd honvédkapitányi ranggal Görgey mellett
táborkari fogalmazóvá, utóbb hadelnöki titkárrá neveztetett

a papság jogokkal való felruházása nem hogy kárára szolgálja az egyháznak, hanem éppen gyarapodását munkálja, mert künn az egyhközségekben rajtok fordul meg a javamunka s a világiak befolyása, még egyenlőség esetén is, annyira biztosítva van, hogy e kis engedménytől visszariadni nincs miért. Ha arról volna szó, hogy a paritás saját egyhkerületünkben inauguraltassék: maga volna legnagyobb ellenzője, de így ez engedményt nagyon csekélynek tartja ahhoz a nagy vívmányhoz képest, mely az unio létesítésében rejlik.

Több szóló feljegyezve nem lévén, elnök fölteszi a kérdést, ha elfogadja-e a közgyűlés az eredeti szöveget, mire föllállással s leüléssel és megejtett ellenpróba után kitűnik, hogy a gyűlés kétharmada a szöveg mellett van, Szász Béla módosítványa így elesvén.

Mezei Albert a zsinat tagjainak számára nézve kíván módosítást bnyújtani, e számot, hogy minden érdekelt fél eshetőleg képviseltethesse magát, 190-re akarván emeltetni. A számra vonatkozó határozmány azonban szintén benfoglaltatván az imént megszavazott pontban: e módosítvány — némi vita után — nem bocsáttatik tárgyalásra.

A szöveg további tárgyalása, ezután gyorsan, hogy ne mondjam rohamosan folyt, s a szöveg majdnem változatlanul fogadtatott el; éppen csak az egyhmegyei tanács tagjainak felsorolásánál egészítettet ki a javaslat, mert a jegyző, mint constituens tag, nem volt fölemlítve, a zsinat hatáskörének megállapításánál pedig kimondatott, hogy az egyhkerületek határ-igazítási kérdéseinek tárgyalásába az

ki, végre Aulich mellett működött hasonló minőségben. Ez időben, 1849. márcz. 15-én a szarvasi honvédelmi egyletben tartotta egyik legtelkesebb beszédét, mely önálló füzetben magyarul és Jancsovics István tót fordításában is megjelent.

Szabadságharcunk gyászos leveretése után, családostól ismét nehéz viszonyok közé sodortatott. A cs. k. központi kormány által tanári állásából felfüggesztetett s Szarvasra lett internálva. Körülnézett a nagy világban, hogy új életfoglalatosság után lásson. Így történt, hogy megtekartított csekély pénzével Konloroson földet bérelt, mely vállalata igen jól ütött ki. Csak nagy sokára, 1851. aug. 22-én engedte meg a derék Placskó esperes és Kubinyi Ágoston kösbénjárására Geringer báró orsz. helytartósági cs. k. ideigl. főnök, hogy a békési ev. esperesség által újból tanárrá választassék, s e hivatalát el is foglalja.

Időközben Kecskemétre hivatott meg, az ott felállított ref. theologia tanárául, honnét 1855-ben Pestre jött a keleti nyelvek, s a szentírás-magyarázat tanszékére.

Ez időre esik anyagi gondoktól nyugalmasabb élete Irodalmi munkásságának a nyelvészet terén első nagyobb terméke, két kötetes magyar példabeszéd-gyűjteménye, mely még 1850-ben Szarvason jelent meg (2-ik kiadása Pesten 1855. egy kötetben). A következő évben magyar-német és német-magyar részekre osztva adta ki „A legújabb magyar szavak“ gyűjteményét. 1856-ban Prágában nyomtatott héber

illető egyhkerületeknek előlegesen kell beleegyezésüket kikérni.

S evel befejeztetvén a nagyfontosságú kérdés letárgyalása s kimondatván, hogy e munkálat egyszersmind megtartandó utasítás az egyhkerület küldöttjei számára: egyhkerületünk ez első rendkívüli gyűlése — a jkönyv. hi. telesítése után — berekesztetett.

Beköszöntő beszéd

melylyel Gönczi Lajos, sz. udvarhelyi ev. ref. tanár, f. hó 2-án tanári székét elfoglalta.

(Vége.)

A vér a testben bizonyos csatornában kering, az ugynevezett véredényekben. A vérkeringés által nemcsak tápanyag, melyből a szervezet növéseire és az elhasznált anyagok pótlására a tápszert nyeri, vitetik el a test minden pontjára, hanem általa egyszersmind az elhasznált anyagok is eltávolíttatnak.

Mindenki tudja, hogy kétféle vér van az edényekben u. m. vörös vagyis üteres (arteriosus) és kékes vagy sötétvörös, azaz viszeres (venosus). A viszeres vér oxgye. nel összerázva vörössé, azaz üteressé változik. S csakugyan az üteres vér mindig tartalmaz szabad élelyt, melyet a légzési folyamat által veszen fel, míg ellenben a viszeres vér, mely a szövetek égés terményeit viszi magával, szabad szénsavat tartalmaz, mely a légzés alkalmával s részben a bőrön át választatik le belőle. Ebből láthatni, hogy az állati testben a legfőbb vegyi folyamat a szének élely-

nyelvtanát (2-ik kiadás Pest, 1872), összehasonlító nyelvészeti, különösen szírjén nyelv tudományait, a nyelvújításról stb. írt különböző értekezéseit futólag említve, számtalan különféle kiadású szótárát emeljük ki, melyek eddigelé e nemben a legelterjedtebb segédkönyvek. Szótárai 1867 ben a magyar tud. akadémia által a Fekesházy-jutalommal kossoroztattak meg, mert azon művek közt, melyek „a magyar nyelv és irodalomnak a hazabeli nem magyarajku népek közötti ismertetését és terjesztését tüzték ki feladatul: e jutalomra legméltóbbnak találtattak.“ Felhozhatjuk még „A magyar nyelv szótára“ (Pest, 1868—73.) című két kötetes művét.

Csupán ama halvány vonásokkal utalunk nyelvészeti irodalmi munkásságára, mert nem célunk kimerítő rajzot adni arról E téren szerzett érdemeit ismét a hivatott forum, a magyar tudományos akadémia méltányolta azon kitüntetésével, hogy 1858-ban rendes tagjául választotta meg.

De bővebben ki akarunk terjeszkedni egy vállalatára, melylyel a hazai protestáns irodalmat, hat súlyos év után, megszólaltatta. Szándékosan használtuk az utóbbi kifejezést, melyet egy későbbi ellenfele dolyfösen utasított vissza. Vajjon jogosan-e? Lássuk a dolgot.

(Folytatása következik.)

nyel való egyesülése, tehát oxydatio, míg a növények épen megfordítva a szénsavat, mely szén és élelyből áll, élelyétől fosztják meg, tehát desoxydálnak. Azon meleg mennyiségnek, melyet a növények növekedésük alkalmával absorbeáltak: az állati testben a szén oxydatioja alkalmával szabaddá kell lenni, s valóban a vér s az egész állati test melege a szén oxydatioja által jó létre s tartatik fenn. Ennélfogva az állati test melege közvetve, a növényeken át, szintén a naptól nyerte eredetét. E meleg mennyiséget azonban még fokozza a könnynek vízzé való oxydatioja, s az állati testben végbemenő egyéb chemiai és mechanikai folyamatok. A test hőmérséke az embernél 36.9° , a madaraknál 42.8° . A gerincesek vére mindég melegebb azon közeg közép hőmérsékénél, melyben élnek. Az emlősök és madarak testének melege legnagyobb, a különböző állatoknál különböző, de ugyanazon fajnál állandó és ugyanaz: nem függ a klimatikus viszonyoktól.

Minden állat növényekből táplálkozik, egyik közvetlenül, a húsevők pedig másdkézből, miután növényevőkben élnek. Nincsen az állatban egy parány sem, mely nem növénysejtben készült volna. Az állatok a természet terített asztalához ülnek, a napra bizzák, hogy táplálékukat a növénysejtben meg is főzze. A naptól jövő erő a növények által az anyag szervezésére használtatik fel és az élő lények azután, különösen pedig az állatok, alkotó elemekre felbontva ugyanazon anyagokat, felhasználják az erőt. Az állatok munkája ugyan legközelebből izomtevékenységükből ered, az izomerő azonban a táplálékból, s miután ez csak a növénysejtekből nyeretik, így testünk tulajdonképeni erő és életforrása ismét csak a nap.

A növényeknél és állatoknál ugyanazon fő vegyi elemek találhatók t. i. élely, könny, szén és légeny, csak hogy a növényekben a szén, az állati testben pedig a légeny a tulnyomó. Mindkét szervezetben előfordulnak fehérjék, szénhydrátok, zsiradékok, szerves savak és aljak, továbbá víz és szervesetlen sók; az állatoknál azonban a fehérjenemű vegyületek másféle és sokkal számosabb módosulatokat képeznek, mint a növényekben. A növények a szervezetükbe felvett s nekik tápanyagokul szolgáló egyszerű szervesetlen vegyületekből u. m. vízből, szénsavból ammoniakból és sórészekből, az assimilatio útján, bonyolult szerkezetű szerves vegyületeket készítenek; míg ellenben az állatok ezen táplálékul felvett növényi anyagokból oly vegyületeket alkotnak, melyekből felbomlásuk alkalmával ismét víz, szénsav, ammoniak és szervesetlen sók lesznek szabaddá. Tehát az anyag a földből a növényekbe, a növényekből az állatokba, s ezekből ismét a földbe jut vissza. Ezek után kimondhatjuk, hogy az anyag körforgásán és változásán alapszik a táplálkozás, s ennél fogva az életfolyamat is, mert ez nem egyéb, mint a test szerveinek s ezek tartalmának folytonos vegyi átalakulása. Röviden szólva: a szervezetek élete nem egyéb, mint egy complicált vegytani processus. Az anyag újra, meg újra porrá omlik, és ez az anyag új lényre emelkedve ismét porrá lesz. A természet változhatatlan, örök törvénye van

minden élre kimondva e szavakban: „Pulvis es, et in pulverem reverteris.“

És most bátorságot veszek ez alkalmából szaktárgyaimra vonatkozólag pár észrevételt tenni. A tudvány, a szellemi élet ébredése, a gyermek gagyogásával kezdődik, s végig kíséri az egész életet. Mi fontosabb tehát a világon, mint az emberi tudvány kielégítését célzó törekvés? Ez pedig a nevelés titka; és a nevelés az, mitől az emberiség egész jövője függ. A gyermek minden tárgynál, mely őt meglepi, azonnal a „miért“ után kérdezősködik. Így hatol be észrevétlenül az ok és okozat láncolatába. És ez természetes utmutatás a tanításra. De a helyett, hogy ezen természetes utmutatást követnék, még talán ma is vannak, kik megtörik a gyermek fejét szavak sokaságával, miknek értékét csak később vagy talán soha sem fogja megtudni. Pedig az értelem igazi iránya: a gondolatától jutni a szóra, s nem pedig megfordítva. Vegyük például a természetrajzi oktatást. Bizonyára nincs tudomány, mely annyira elbájolhatná a szellemet, mint a természetrajz; mégis tapasztalhatni, mennyire elijeszti a kezdőt az állattan-, növénytan- és ásványtantól nomenclatúráik ridegsége és classificatioik unalmassága. Ennek oka mindenesetben az oktatás módszertelenségében keresendő. Az a baj, ha dolog helyett csak neveket, üres szavakat tanítunk. Általában a természettudományi oktatás feladata a tanulót bevezetni a természet működésének felfogásába és megértetni vele az abban uralkodó causalis összefüggést. Észlelésre kell tanítani a tanulót, hogy maga tudjon az észlelettől az elméletig jutni, mert csak így van megpedagogiai becsök a természettudományi tanulmányoknak. Ily elvek szerint haladva, bizonyosan terjed a kedv, a szeretet a természetrajzi tudományok iránt is. Ma már a természetrajz ész- és tehetségfejítő, kedélynemesítő, s önálló gondolkodásra vezérlő hatását mindenhol belátják, s épen ezért a gymnasiumi tervben is méltó hely van számára kijelölve. S mégis mostoha sorsban részesül tanulóink előtt. Ugyanis a rendszeres természetrajz nálunk (erdélyi reform. gymnasiumokon) a 7-ik és 8-ik osztály tárgyai közé van beosztva, de az érettségivizsgálatnak tárgyát nem képezi; ennél fogva a tanulók, tapasztalás szerint, csak úgy tekintik, mint a többi tárgyak féltestvérét mint a mely csak idejüket rabolja el a „lényeges“ több, tárgytól az érettségivizsgálatra való készüléskben. Ennek az az oka, hogy a természetrajz tanítása a 3-ik osztálynál megszakad, s csak a 7-dikben veszi fel taurendszerünk ismét fonalát, hol már tudományos rendszerben kell tárgyalnunk; a tanulók pedig a közbeeső három év alatt elfeledik a tárgy elemeit, mert azalatt csak önszorgalmukra van bízva az előhaladás. Az előhaladás helyett pedig, három év után, hátramaradást tapasztalunk. A 7-ik és 8-ik osztályban, hol még, kellő idő mellett, lehetne a hiányokat pótolni oly tárgyakra fordítják idejüket még azok is, kiknek kiváló hajlamuk van a természetrajzhoz, melyek az érettségi vizsgálaton kérdeztetnek. Ilyen beosztás a tárgy sikerét kockáztatja; ettől szabadulnunk kellene! Csekély vé-

Folytatás a mellékleten.

➡ Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 41-ik számához. ➡

leményem szerint, két út volna erre: vagy letenni a természetrajzot az 5-ik és 6-ik osztályra, hogy ne legyen okkora megszakítás tanításában, vagy ha a 7-ik és 8-dikon marad, felvenni az érettségivizsgálat tárgyai közé, hogy így kellő figyelmet fordítsanak rá a tanulók is. És én ez utóbbit óhajtanám a tárgy érdekében.

* * *

Végül még néhány szót hozzatok, nemes ifjuság, fiatal barátim! Közönséges de igaz mondás, hogy királyoknak való út nem vezet az ismerethez; szintoly igaz, hogy nem vezet az erkölcsösséghez sem. Az előbbi csak kitartó, fáradalmas munkásság, s az utóbbit csak önmegtagadás árán lehet megszerezni. Jegyezzétek meg: egyedül az értékes ismeret, melyet ki-ki önmaga erején szerez, mert egyedül csak ez mondható minden tekintetben övének. Mi, kiknek feladatunk, teljes erőnkől fogunk titeket segíteni nemes törekvéseitekben; megkönnyítjük munkáitokat, de belőle azt, mi titeket illet: magatoknak kell végeznetek.

Az emberek jólléte az életben azon szorgalomtól függ, melyet kötelességeik végrehajtásában tanusítanak, s boldogságuk ahhoz van kötve, mennyire tudnak javára lenni a bazának, nemzetnek és egyháznak. Erre pedig az ifju korban megedzett akaraterő és megszerzett munkaképesség teszi, az élet küzdelmeiben, biztossá és könnyűvé a győzelmet. Föl tehát, nemes ifjuság! a haza, a nemzet, egyház és tudomány jövője iránt kebletekben derengő tüzet — mukaképességetek megszerzése és akarataratok egész ereje által — hatalmas lánggá éleszszétek, hogy annak világánál tisztán látva: a haza, nemzet, egyház és tudomány iránt kötelességeiteket, majd az életben megteheressétek, s ez által jólletben és boldogságban éljete.

Az igen tisztelt hallgatóság becses figyelmét nagyon köszönöm. Ezzel magamat a méltóságos gondnoki kar jóindulatába, tanítótársaim szives barátságába, s a nemes tanuló ifjuság bizalmába ajánlom.

IRODALMI SZEMLE.

Zrinyiász a tanuló ifjuság részére (talán számára?) cz. alatt egy jóra való tankönyv jelent meg Kassán, írta Schlatter M. Alfréd, főgym. tanár. E könyv azon helyes elvből indul ki, hogy rá vezető módon kellene az ifjuságnak a költői műfajokat, az azokban uralkodó széptani törvényeket, egy mintadarab elemzése alapján; tárgyalni. E végből a Zrinyiászt jelentékeny terjedelmű darabok kihagyásával és a szebb, az eposz keretében fontosabb lényeges alkatelemek alkotó részek egybeállításával, a hiányzó részek tartalmának rövid beszövéssel adja ki, hogy az ifjusággal az egészet elolvastassa s az egész elolvastása után a mű szerkezetét, jellemét, alapeszméjét, epizódjait, a könyv végén másfél ivnyi terjedelmű világos, ért-

hető irmodorban készített fejtegetésben, tárgyalja. Az egész Zrinyiász így — bár csonkított alakban — azt a batást gyakorolja a tanuló lelkére, mint egy nagy szabású épület homlokzata a többi rész építészeti arányával, ügyes tervrajzával együtt, melyből az egész épületről lehető világos képet nyerhet a tanuló. Maga író a legjobb fejtegetők; Szvorényi, Torkos, Névy stb. alapján állítja egybe az eposzról szóló fejtegetését, valamint a Zrinyiász méltatását. Ki is mondja — és ebben teljesen igaza van — hogy czélja csak az eddigi fejtegetések eredményét adni. Különösen dicsérendő szerző azon eljárása, hogy az epikai jellemek egybeállításánál mindenütt utalja az ifjuságot az illető helyeire a Zrinyiásznak. Magunk részéről a könyvben az arányt üdvözöljük, bár a Zrinyiászszal párhuzamban egy pár vonásban az Aeneisről lehetett volna említés, nemcsak mintolyan műről, melynek kiváló hatása volt mind Zrinyire, mind Tassora, de úgy is, mint a mely ismeretes már a tanuló ifjuság előtt. Hézagossnak tartjuk a széptani elemzést azért is, mert nem mutatja ki a Zrinyiász helyét az eposzok sorában. Mintegy okát kellett volna adnia annak, hogy a Zrinyiász miért kiválólag alkalmas az eposz tárgyalásával, mint mintadarab? Lehet, hogy Schlatter úr nem akart ily részletre kiterjeszkedni, czélja levén, lehetőleg velejét adni az eposzról főnforgó ismereteknek, de épen a világosság és érthetőség nem menti őt meg a szárazság és főként csin és szellem vonzó tulajdonainak hiányzása nem csekély hibájából. Aztán azon körülmény is, hogy Zrinyi a történelmi hűség ellen vét, nem oly sebtiben tárgyalandó mozzanat a Zrinyiászban, mint Schlatter úr fejtegetése a tanulóval elhítheti, a nélkül, hogy Schlatter úr ezt akarná.

Zrinyi életrajzát, mely műve élén rövid alakban megtalálható, helyesen vette be munkája keretébe. Ajánljuk a szaktanárok és az ifjuság figyelmébe. A könyv ára 70 kr.

A zilahi ev. ref. főtanoda 1877—8-ik tanévi első értesítője. Szerkosztette: Török István, tanvezető tanár. Nyomatott Gámán J. könyvnyomdájában Zilahon, 1878. A kiváló gonddal szerkesztett füzet tartalma következő:

I. A zilahi ref. főtanoda története. II. A tanoda körmánya: A) Elöljáróság. B) A tanítói testület. C) A tanodai ellenőr. III. A tanterv és tananyag vázlatos kimutatása. IV. A tanulók névsora, s bizonyítványaik osztályzata. V. A vizsgák rende és a tanulók osztályozása. VI. Általános adatok: 1) Népszerű mozgalom 1877—8-ban. 2) Nemzetiségi és vallásra nézve. 3) Életkorra nézve. VII. Alapítványi segélyek és jutalmak. VIII. Önképző körök, ének- és zenekar. IX. Tanszerek: A) Könyvtárak, B) Természetiektára, C) A földrajzhoz-, D) A mennyiségtanhoz-, E) A torna-tanításhoz-, F) Az elemi tanoda által használtak. X. A tanév megnyitása és bezárása.

E tartalomból kiemeljük az I-ső pont alattit, mely dr. Elekes Victor, ottani jeles tanárának tollából foly s tárgyalja zilahi főtanodánknek történetét. Ez első közlemény

a reformatio korától kezdve, a jelen század elejéig hozza le a történetet. Szerző e művével felette jó szolgálatot tesz azon tanodánknak s általában oktatásügyünk történetének, melynek az ily lelkiismeretes utánjárásal s történelmi hűséggel egybeállított monografiák szolgáltatnak biztos alapot.

A „Franklin-Társulat“ magy. irod. intézet által épen most küldettek be szerkesztőségünknek a következő közkeveltségben részesülő csinosan kiállított, és a legnagyobb gonddal szerkesztett 1879-ik évre kiadott naptárak. Valamennyien a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszteriumnak f. é. jun. hó 21-én 14039-dik számú rendelete alapján a legújabb hivatalos adatokból merített országos vásárok kimutatásával vannak ellátva.

Nemzeti nagy képes naptár 1879-ik évre. Szépirodalmi és ismeretterjesztő tartalommal, szerkeszti Áldor Imre. XI. évfolyam. „A zálogházban“ nagy czimképpel (Munkácsi Mihály festménye után) és számos a szöveg közzé nyomott képpel. A magyar birodalom kormányzati, közigazgatási, törvénykezési s tiszti czimtarával, a legújabb hivatalos adatok nyomán. Ára füzve 1 frt.

István bácsi naptár vagyis családok házigazdáknak s gazdaszonyoknak, népnevelőknek, helységi előjáróknak, iparosoknak és földmivelőknek való képes kalendárium 1879-dik köz-évre. Alapítá Majer István, szerkeszti Kózhalmi Klimsten József tanár. XXIV-ik évfolyam. Közleményekkel Robics Ferencz, Vayda Géza, Földes Ferencz Kubicza Terentius, Glatz József, stb.-től. Ára füzve 50 kr.

Protestáns új képes naptár 1879-ik évre dr. Ballogi Aladár, Kovács Miklós, Bodon József közreműködésével szerkesztette Duzs Sándor tanár. XXV. évfolyam. Több arcképpel s a protestáns egyház tiszti névtárával. Ára füzve 50 kr.

Falusi gazda naptár 1879. évre. A magyar gazdák, kertészek, lelkészek és tanítók számára.

Kertészgazdasági naptár 1879. évre. Szerkesztette dr. Farkas Mihály. Első évfolyam. Számos ábrával s jegyzetlapokkal ellátva. Ára füzve 80 kr. Ez és az előbbi különösen gazdáink figyelmébe ajánlható.

Lidércz-naptár 1879-ik évre. Elbeszélések — Uti kalandok stb. gyűjteménye. XVIII. évfolyam. Sok képpel. Ára füzve 60 kr.

Honvéd-naptár az 1879-ik évre (együttal katonai naptár). A magyar nép számára. Szerkeszti Áldor Imre. XII. évfolyam. „Huszárbravur“ (Wagner Sándor festménye után) nagy czim-s a szöveg közzé nyomot számos kisebb képpel. Ára füzve 60 kr.

Kossuth-naptár 1879-ik évre. Szerkeszti Honfi Tihamér. IX. évfolyam. „II. Rákoczy Ferencz elfogatása“ (Benczur Gyula festménye után) nagy czim- és számos a szöveg közzé nyomott kisebb képpel. Ára füzve 40 kr.

A „Népzászlója“ naptára 1879-ik évre. A magyar nép számára. Szerkeszti Áldor Imre. XI-ik évfolyam „A falu hőse“ (Munkácsy Mihály festményei után) nagy czim és sok kisebb képpel. Ára füzve 40 kr.

A magyar nők naptára 1879-ik évre. Szerkeszti K. Beniczky Irma. XI. évfolyam. Számos képpel s naplói jegyzetekkel ellátva. Ára füzve 60 kr.

Borászati naptár 1879-ik évre. Szerkeszti dr. Nyári Ferencz. VI. évfolyam. Számos ábrával. Ára füzve 80 kr.

Deák Ferencz naptár az 1879-ik évre. Szerkeszti Áldor Imre. III. évfolyam. A párisi nemzetközi kiállításról madártávlatban felvett nagy képpel, s sok képpel. Ára füzve 50 kr.

A beküldött feles számú többi irodalmi termékekről — térszűke miatt — csak jövő számunkban emlékeztetünk meg.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 okt. 11.

— **Negyedéves, valamint feles számú hátrálékos előfizetőinket kérjük, sziveskedjenek kötelezettségüknek haladéktalanul eleget tenni s az előfizetési összegeket Stein János könyvkereskedésébe beküldeni.**

A kiadóhivatal.

Segítsünk!

Egy oly egyházközségünk érdekében emeljük fel szavunkat, mely a sulyos csapások miatt az anyagi tehetetlenség s ennek nyomán a szellemi elhanyaglás, sőt teljes felbomlás örvényének szélére jutott, annyira, hogy ha nem nyújtjuk felé segítő kezünket, elmerül.

Ez egyházközségünk a Zsoboki, a kolos-kalotai egyházmegyében.

A történelmi adatok tanúsítása szerint egyike azon egyházközségeknek, melyek még a XVI-ik században megalakultak, még pedig oly sikerrel, hogy az egész község összes lakói kizárólag a reformált hitvallói lettek. Az 1606-ik évből fennmaradt conscriptio is bizonyítja ezt. A közelmúlt 1876-ik évig fennállott ódon temploma a XVII-ik század végén épült s ehez a tornyot a hivek buzgósága a 40-es években emelte; a papi lakot és iskolát a 60-as évek végén építette.

Az eddig virágzó egyházközségre azonban nehéz napok jöttek; az Úr búsulásának keserű poharát kiöntötte rá. 1876-ban egy rettenetes tűzvész a község jelentékeny részét elhamvasztotta; az egyházközség temploma, tornya romba dőlt s az imára hívó harangok elolvadtak, mint a viasz.

A nagy csapás sulya alatt az egyházközség azóta csak teng és mind jobban-jobban sinlik. Sinlődésének legszomorubb jele az, hogy a hivek jelentékeny része az egyház és vallás iránti szeretetben is elhanyaglott s ősei hitében megingott. És beteljesült ott is, mint már annyiszor, e Krisztusi példaszó: „Mikor az emberek aluvának, eljőve az el-

lenség és konkolyt hinte a tiszta gabona közé.“ A kísértők fényes ígéretei, csábító áltatásai egész családokat szédítettek el, kik hűtelenekké lettek az egyházhoz, mely őket az evangéliumi világosság, szabadság és szeretet utain vezette.

A hivek többsége azonban hitéhez most is hű s szívében az Úr házának buzgó szerelme most is él. Előzzük meg a kísértő pillanatot, mely hozzájuk is elközelíthet s mentjük meg azt, a mi megmenthető. Menjünk segítségükre, hogy épüljön föl romjaiból az Istennek háza, hadd zendüljön meg benne újra az Úrnak ígéje s hódítsa vissza az eltévelyedetteket s tartsa össze a hiven megmaradottakat.

Alólírottak a kolos-kalotai egyházmegyei tanácsnak 1878. 10. sz. alatt kelt felhívása nyomán készséggel vállalkoztunk arra, hogy Zsoboki templom-építő bizottsággá alakulunk s jótékony adományokat gyűjtünk e célra.

Bizalommal fordulunk ennél fogva hitünk minden rendű és rangu sorsosaihoz azon fölkéréssel, hogy e vállalkozásunkban jöjjenek segítségünkre. Jól tudjuk ugyan, hogy a nemes szívek áldozatkészsége hazaszerte tán soha annyira s oly sok oldalról igénybe nem volt véve, mint mai nap-ság, midőn a honfui nehéz kötelességteljesítés vérmezején megsebesültek vagy éppen elhullottak hátramaradottjainak, özvegyeinek és árváinak ezrei esdekelnek segítyt; midőn — úgy látszik — a természet elemei is föllázadtak ellenünk s a rohanó áradat virágzó városok romjai fölött ül diadalmat. De tudjuk azt is, hogy mély igazságot mondott ki az apostol ez intésében: „A jótékony-ságban ne restüljetekek meg, a ezért míg időnk van, tegyünk jót mindenekkel, kiváltképen a mi hitünk cseledeivel.“ Gal. VI. 9—10. Széles e világon senki sincs, a ki — rajtunk kívül — segítségünkre menne! Esdő szavunk ne legyen kiáltó szó a pusztában!

Az adományok a helybeli lapokban közzé tétetnek.

Kolozsvártt, 1878. okt. 6-án.

A „zsoboki“ templom-építő bizottság:

<i>Lészai Ferenc,</i> főgondnok.	<i>Gyarmathy Zsigmond,</i> egyhmegei képviselő.
<i>Szentiványi Ferenc,</i> algondnoki	<i>Szakács István,</i> esperes.
<i>Barcsai Domokos,</i> egyhmegei képviselő.	<i>Mike Lajos,</i> zsoboki ref. pap.
<i>Rugga István,</i> zsoboki ref. községi tag.	<i>Kis János,</i> zsoboki ref. községi tag.
<i>Szász Domokos,</i> közjegyző.	

— A rk. közgyűlési tárgyalások időközeiben s folytatólag, a főbísz. püspök úr elnöklete alatt, tartattak köz- és házassági főtvényszéki ülések is. A köztörvényszék összesen kilencz — részint fegyelmi részint közkereseti — ügyet tárgyalt s ezek sorában a Tolnai Lajos, dr. Bartók György és Tolvaj Zsigmond elleni panaszos ügyeket is. A házassági főtvényszék 37 válókeresetben mondott végítéletet.

— Kérem a lelkész és tanító urakhoz. A prot-árvaházi képes naptár az 1879-ik évre megjelent s szétküldése a napokban megkezdődik. A közelebbi mult öt évi folyamából ezen vállalatnak volt alkalma a t. közönségnek meggyőződnie a felől, hogy a bennünket e téren támogató nemes buzgalma hitrokonaink segítségével oly könyvecskét adtunk „Naptár“ czim alatt népünk kezébe, mely míg egyrészt a népies naptár kellékeinek is törekedett megfelelni, másrészt némileg pótolni igyekezett a magyar prot. népüknél teljesen hiányzó valláserkölcsei irányu közlönny, és talán hizeleg-hetünk magunknak azzal, hogy a nemesnek és jónak magvait itt-amott az által is elhitegettük. És míg a valláserkölcsei téren talán némi jót miveltünk, addig másfelől prot. árvaházunknak évenként 800—1000 forintnyi anyagi hasznot hajtottunk s így 6—7 árva nevelését lehetővé tettük. S hogy az anyagi haszon nem tetemesebb, ez részben azon közömbösségnek rovandó fel, melyet nem egy lelkész és tanító urnál kelle évenként tapasztalunk. Különösen károsítanak bennünket a bérmentetlen visszaküldött és így kétsős költséget okozó naptár csomagok. Ezen közömbösség más-kor is fájt, s ennek ellenében a mult években is hallottuk kéré szavunkat; de jelenleg még sokkal inkább készletve vagyunk a t. lelkész és tanító urak buzgó közreműködését kikérni, miután legközelebb árváink száma tetemesen megsaporodott, az önkéntes adományok pedig, mint ki-ki gondolhatja a jelen körülmények között jelentékenyül megapadtak, így a közelebbi évre jövedelmeink egyik jelentékeny forrását ezen naptár-vállalat képezendi. Országunk számos sorsverte özvegye és árvája mellett, találjanak a mi árváink is résztvevő kebelekre, s kéré, hogy akiknek módjukban áll sziveskedjenek naptárunk terjesztése által is árváink javára közreműködni. Bpest 1878 sept. 62 Farkas Jozsef a prot. árvaházi naptár szerkesztője. — Részünkről is csatlakozunk e felhíváshoz, s lelkész társainkat s tanítóinkat fölkérjük e naptár buzgó terjesztésére. Mai tárczánkban — izelitőül — közlünk is belőle egy mutatvány: a nagy érdemű N. Ballagi Mór élet és jellem rajzát, melynek kiváló érdekességet kölcsönöz ama szokatlan körülmény, hogy az édes apa tanulságos élete képét egyik jeles fia, dr. Ballagi Aladár, mutatja be.

— Gyulafehérvári egyházközségünk papi állomására a folyamodók közül, f. hó 3-ikán, a következők candidáltattak: Szilágyi Farkas, nagy-enyedi lelkész; Somkerek Miklós, széki lelkész; Molnár Albert, abrudbányai lelkész; dr. Elekes Victor, zilahi tanár; Veres Sándor, sárdi lelkész; Grudza Domokos, tövisi lelkész.

A szerkesztő postája.

Miklósi József kollegának, Inak telk e. Hagyjuk a recriminatiokat.

Cs. S.-nek, Szereda hely. Sziveskedjék nevének nem csak kezdő,- de valamennyi betűjét a szerkesztőség tudomására hozni.

A PROTESTÁNS-EGYHÁZI-IRODALOM KIVALÓBB TERMÉKEINEK J E G Y Z É K E.

Kaphatók: STEIN JÁNOS könyvkereskedésében Kolozsvárt.

Agendák és egyházi imakönyvek.		Nikházy L. Huszonkét egyházi beszéd	1.30
Albert János. Imakönyv templomi használatra. Kötve	2.10	Pazar, Jézus péld. homiliákban 2 köt. 1 20 II.	1.50
Borsody. Vasárnapi imák Kötve	2.—	Papi dolgozatok gyász esetekre. Halotti prédikációk, gyászbeszéddek és imák, egyházban, gyászudivaron és sirnál. 14 füzet. Az 1. 2. 4. 7. 8. 10. 12. 14. füzetek egyenként	1.20
Czelder Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imák. Kötve	2.50	A 3. füzet	1.—
Fábián D. Ünnepi, közönséges vasárnapi és alkalmi imák. Kötve	2.30	Az 5. 6. 9. 11. 13. füzetek egyenként	1.40
Filep M. Köznapi imák. Kötve	2.—	Papi dolgozatok különféle esetekre.	
Fördös L. Agenda 2 frt. Kötve	2.80	1. füzet Szilády László egyh. beszédei	1.20
Koronka A. Imádságos könyv, 'emplomi szükségre	1.—	2 „ Fördös Lajos egyh. beszédei I. füzet	1.—
Medgyes L. Egyházi imakönyv. Kötve	2.—	3. és 4. füzet. Vegyes egyházi beszéddek	2.60
— Eredeti halotti imák	1.—	5. „ 6. Kulifay Zs. egyh. beszédei 2 füzet	2.40
Szilády L. Köznapi imák	1.—	7. „ 8. „ Vegyes beszéddek és imák	2.80
Szoboszlay P. J. Egyh. szertartási beszéddek Kötve	2.—	9. füzet. Fördös Laj. egyh. beszédei 3 füzet	1.40
Könyves Tóth K. Halotti imák. Kötve	2.40	10. 11. és 12. füzet. Vegyes beszéddek és imák	4.20
Vadas és Nagy P. Agenda (erdélyi.) Kötve	2.50	13. füzet. Fördös Laj. egyh. beszédei. 3 füzet	1.40
Zagyva G. Köznapi és bűnbánatheti imák. Kötve	2.—	14. Vegyes beszéddek és imák	1.20
		15. „ Kulifay Zs. beszédei 3 kötet	1.—
Egyházi beszéddek.		Papp Károly. Halotti beszéddek	1.20
Apostol P. Egyházi beszéddek 2 kötet	2.60	Péterffy S. Egyházi szent beszéddek új folyam 7 füzet	
Bartók F. Népszerű egyházi beszéddek I. füzet	1.40	Egy-egy	1.—
	1.80	— Köznép előtt tartott egyh. szent beszéddek 3 füzet	1.20
	1.80	— Temetési szent beszéddek	1.—
Beke Sámuel. Vasárnapi beszéddek	1.—	Predikatori tár. erdélyi; Prot. egyh. beszéddek. Szerk.	
Édes A. Egyházi beszédei leszállított ár	—80	Szász G. és Domokos 3 füzet. Egy-egy	1.20
Fábián D. Egyházi beszéddek egy egész évre	3.—	Revész G. Temetési beszéddek 1.	1.20
— Népszerű halotti beszéddek I.	1.40	— Ünnepi és közöns. egyh. beszéddek	1.20
Fejes I. Egyházi beszéddek 2 kötet. Egy-egy	2.—	Révész—Robertson. Egyházi beszéddek	1.—
— Temetési beszéddek 1.	1.—	Sombori József. Egyházi beszéddek 2 kötet	2.—
Filó L. Ünnepi és alkalmi egyh. beszéddek	1.50	Szabó János. Egyházi beszéddek	1.80
Fördös L. Kecskeméti lelkészitár (Egyházi beszéddek)		Székács G. Összegyűjtött egyházi beszédei	2.—
3 kötet. Egy-egy	1.—	Szoboszlay T. G. közönséges egy. besz.	1.20
Gergely, Günczy, és Rác. Egyházi beszéddek ünnepi követek részére	—60	— Ünnepi egyh. besz.	1.80
Gerok. Egyházi beszéddek	1.20	Tompa M. Egyházi beszéddek 2 kötet. Egy-egy	1.64
Gyöngyösy. Egyházi szónoklatok, ünnepi, közönséges, alkalmi és gyász esetekre 2 kötet. Egy-egy	1.80	— Halotti beszéddek	1.60
Herepei. Isten igéje a szószékről	1.40	Könyves Tóth K. Egyházi beszéddek	1.40
Heiszler. Egyházi beszéddek 3.	1.20	Vitéz M. Egyházi beszéddek	—80
— Halotti egyházi beszéddek	1.60	Vadas József. Egyházi beszédei	1.20
Illyés B. Temetési és emlékbeszéddek	1.40	Zombory G. Korszerű egyh. besz. 2 füzet. Egy-egy	1.20
Kiss Bálint. Népszerű közönséges egyházi beszéddek	1.25	Vegyesek.	
Körösi F. Szabadelvé egyh. beszéddek	1.30	Bakóczy J. Bibliai szövegtár	2.—
Kovács G. Egyházi beszéddek	1.—	Barakonyi. Bibliai magyarázatok a szószéken	1.60
Kovács Samu. Egyházi beszéddek	—88	Beöthy Zs. Prot. egyházi törvények	1.50
Kozma M. Temetési alap igék	1.—	Dobos J. Homiliák régiebb és újabb modorban	2.40
Lang H. Válogatott vallásos egyh. beszédei	1.20	Fabó. Rajzok a magyar protestantizmus történetéből	1.60
Lakatos I. Vasárnapi és alkalmi egyh. beszéddek	—90	Fördös L. Szentirás szókönyv (Concordentia) 2 kötet	4.60
— Halotti beszéddek	—90	Hase K. A prot. polemika kézi könyve 2. I. 2.40 II.	3.60
Lukács Ö. Egyházi beszéddek templomi és temetési használatra	1.80	Kámory J. Ó test. apokrifus könyvek	1.—
— Közönséges egyházi beszéddek	1.20	Kiss A. Szattmáron tartott 4 első prot. zsinat végzései	—50
Maklár Papp. Temetési beszédvázlatok	1.20	Kovács Ö. A vallásbölcsezet kézikönyve 2 kötet	4.80
Margócsy. Prot. egyh. beszédvár 5 füzet 1—4-ig füzete	1.40	Lang H. Keresztyén dogmatika	2.—
5-ik füzet	1.50	Maklár Papp. Bibliai egyezményes szótár. Kötve	4.30
— Alkalmi beszédvár 3 füzet 1—2-ig füzete	1.40	Nagy papok életrajza	2.40
3-ik füzet	1.50	Révész J. Dévai Biró Mátyás életrajza	2.—
— Hazafias elmélkedések	2.—	Schwarz. Adalékok a legújabb theologia történetéhez	3.50
Mitrovics Gy. Egyh. szert. beszéddek	1.20	Simén D. Az evangéliumi csudák	1.—
Nagy László, Kis Albert és Viski Pál. Közönséges egyházi beszéddek	1.40	Wolfahrt A. Szentírásnak magyarázata. Németből	
Nemes B. Népszerű egyházi beszéddek I.	1.20	Incze és Herepey 2 kötet	8.—

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztő-szállás.

b.-farkasutca 16. sz. hova
a lap szellemi részét illető
közlemények címzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereskedése, hová az előfizetési-pénzek legczélszerűbben postautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: (?) Népiskolai ügyünk — A názárethi Jézus. (Élet- és jellemrajz.) Közli dr. Elekes Viktor. — Az áll. ig. tanács r. gyűléséből. r. t. Tanodáink értesítői az 1877–78-ik tanévről. — Külföld. — Tárca: Ballagi Mór. (Vége.) — Egyházi és iskolai hírek. — Szerkesztő postája. — A kiadó hirdetése.

Népiskolai ügyünk.

Kolozsvár, 1878. okt 17.

(?) Eddig talán végigtanulmányozták azok, a kiket illet, azt a jókora füzetet, mely egyházkerületünk határozata nyomán népiskolai ügyünk rendszerezését czélozza s mely az illetők által lelkiismeretesen keresztülvive, egészen új időt jelézhet az erdélyi részek közművelődési állapotaiban.

A czél, melyet az új tanterv és népiskolai rendtartás szeme előtt tart, nyilván az állami törvények és a felekezeti igények kiegyeztetése — hogy megadható legyen a császárnak, a mi a császáré, de az Istennek is, a mi az Istené.

Mióta államunk 1868-ban a hazai népoktatási ügy törvény által való szabályozásához kezdett s a kezdeményt, részben legalább, az új közigazgatási rendszer keretébe beleillesztette, egyházkerületi hatóságaink ismételve tanusították a terv nélkül való eljárás példáit s valóban ideje volt elvégre, hogy ne csak esetről-esetre hozott s így gyakran ellenmondó határozatok, hanem rendszeres alkotás által foglaljuk el azokat a positiokat, melyeket az állami törvények a felekezeteknek s ezek sorában egyházkerületünknek is szabadon fönnhagynak.

Odáig, úgy látszik, immár csakugyan megérkeztünk, hogy az ügy maga felüláll a hatalmi körök feletti czivódásokon s ma már nem az egymásnak vetendő gáncsok, hanem az egymásnak kölcsönösen nyújtandó segédkezek minél sikeresebb keresz-

tülvitele áll a napirenden — sőt, az igazat megvallva, e tekintetben, talán már elég is volna a jóból, az áldozatoktól, épen nem protestans szellemben való, menekülés majdhogy nem igen rohamosan tanusítván a két fél — állam és felekezetek — közt az általános béke elkövetkeztét.

De, ha általában az állásponttal, annyira a mennyire, így tisztába jöttünk, beláthatjuk, hogy a java munka még csak ezután kezdődik: az új rendszernek a valóságba való átültetésével, hogy a szakértők munkálata, melyet a közgyűlés törvényerőre emelt, ne maradjon a papíron írott malaszt, hanem átmenve az életbe, változzék termő fává, melynek gyümölcsei aztán a nemzetet táplálják.

A munkálatnak csak fűtőlagos átolvasására is szembetűnhetik, hogy az egyházkerületi szabályzat szorosán eleget kívánván az országos törvények követelményeinek tenni, azoktól nagyban és egészben el sem térhet s így a mi gyöngéje, netalán, a mintának megvan, az átformált másolat sem lehet e gyöngégtől ment.

S a mintának megvan csakugyan az a gyöngéje — vagy talán mondhatjuk: előnye — hogy nem épen csak mától-holnapra, hanem az anticipált jövőre is van concipialva s így nemesak a jelen szükségzeit, hanem a további fejlődés föladatait is szem előtt tartja, mihez képest egész merejében s minden ízében ma valósággá nem is tehető.

A mi másolatunknak is tehát ezt a nyomot kellvén követnie, némileg idealisticus jellemének kell lennie s annak, ki az új szabályzatot azonnal s török-szakad keresztül akarná vinni, szükségkép hajótörést kell szenvednie, mind az egyházak vagyoni állapotán, mind a rendelkezésre álló tanítói erők nagyon is egyenetlen s részben alkalmatlan voltán.

Az új ívásu s a mai törvények szem előtt tartásával növelt tanítókból még csak nagyon keveset

nevezhetünk felekezeti tanítóinknak s ha ezek mind alkalmasok volnának is az új tanrend azonnal való érvényesítésére, régi tanítóink, a legjobb esetben is, csak hosszú idő folytán tanulhatják magukat az új idők ez új formájába bele s így mind a felekezeti végrehajtásnak csak fokenként lehet foganatosúlnia, mind pedig az állami ellenőrző közegeknek tekintetbe kell venniök, hogy nem a miniszter előtt való érdem-szerzésre kell a paragraphus-rágásban kiindulniok, hanem a tények kényszerének számvávételeivel időt engedniök a lépcsőnként való előhaladásra s így a jövő előkészítésére.

S szabadjon itt első sorban felekezeti végrehajtó közegeink figyelmét felbivni arra, hogy tulajdonképpen az ő lelkiismeretességükön fordul meg az egész reform-munka nagyja. Tulbajtott követeléseket nem formálni, de viszont nem is alkudni ki, a dolog könnyebb végét fogva, minden csekély nehézséggel, hanem az erők kellő megmérlegelésével egy szemernyivel mindig többet követelni, mint a mennyit épen könnyű szerrel foganatosítani lehet: ez a kellő fokozat, melynek — bár nem könnyű — útján mind az egyén az erkölcsi önévelésben, mind a társaság a közügyek fejlesztésében valódi sikerekre számíthat.

Papjaink úgy is, mint a tanításban személye-

sen résztvevők s legfőképen az egyházközségek természeteszerü gondnokai, most mutatják meg, ha a maguk meggyőződését, vagy pedig csak szajkó-módra bemagolt formulákat hirdetnek-e a kathedráról s ha hiveiket a kérdés érdeme felől föl bírják világosítani; ha a tanítókat példájokkal föl tudják lelkesíteni s meg akarják találni a találkozási pontokat, hogy az állam közegeivel egyetértve járjanak el: törvényhozásunk ez igénytelennek látszó alkotása korszakot alkothat nem csak egyházkerületünk, hanem egész hazarészünk szellemi életében is.

A názárethi Jézus*)

(Élet- és jellemrajz.)

Közli: dr. Elekes Victor.

„Jézusban“ — mondja egy német theologus — oly egyéniség áll előttünk, kiért ég és föld vetélkednek, de a kit azért egyiknek sem lehet kizárólag átengedni.“

Csakugyan, midőn Jézus életét tárgyaljuk, mindnyájan érezzük, hogy valami nagyról és rendkívülről van szó.

A római biróadalomnak egyik távoli tartományában, egy a világ mozgalmain, az eszmék küzdterén kívül élő,

*) A svájci »Reform« hasábjain Bär-Józseftől megjelent ezen történelmi élet- és jellemrajz rövid kivonatban kívánja fölmutatni azon fölfedezéseket, melyeket a modern német tudományos buvárlat Jézus életére vonatkozólag földerített. Szerző az utóbbi évtizedek legkifünőbb buvárainak munkáit tartotta szemel előtt; több helyt ezeknek szavaival él.

TÁRCZA.

Ballagi Mór.

(Vége.)

1855-ben jelent meg a „Protestans naptár“ első évfolyama. Ha megkérdezzük a mai embert, hogy mit tart egy naptárról s különösen annak szerkesztéséről, kétségkívül azt a választ adja, hogy ez csupán közszükségletre szánt kézikönyv, melyet — dicséret a csekély kivételnek — rendszeren sebbel-lobbal tákolnak össze egy pár hét vagy nap alatt. Bezzeg nem oly szemmél nézték az efféle vállalatot abban az időben, midőn a nemzet szabad fejlődése erőszakosan lévén megakasztva: nagy feladat volt a szétfeszített kéréket összegyűjteni, s még nehezebb munka, győzelmesen megbirkózni a súlyos sajtóviszonyokkal.

Ily időben, mikor a csuha és a Haudegen uralmának tetőpontján állott: létesült e naptár, mely megjelentekor, egykoru levelek bizonyosága szerint, országos örömríadalommal fogadtatott. Valóban, a ki az 1855-ki Prot. Naptárt megtekinti, s tudja a névtelen cikkek szerzőit, s megoldvassa ama közleményeket: az előtt nem fog tulzottnak fel-

tűnni az a mondás, hogy ez igénytelen naptár volt az, melylyel B. M. „megszóltatta“ a lethargiában levő prot. irodalmat, melynek aléltságot mi sem jellemzi jobban, mint hogy egy kalendarium körül sereglenek össze legkiválóbb prot. íróink.

A naptár első évében a névtelenséget hozta be a szerkesztő. Pedig lett volna módja az irodalmi nagy nevekkel dicsekedni. Az első évfolyamba Arany János (itt jelent meg először A bajusz és Hatvani monda), Czókus István, Dobos, Fabó, Gyulai Pál, Haubner Máté, Karsay Sándor, Mentovics, Obernyik, Révész Imre, Szász Károly, Székács, Tatay, Tompa Mihály, Török Pál stb. dolgoztak, kikhez a következő évben Boros, Filó, Gönczy Pál, Jókai Mór, Szilágyi Sándor stb. járultak. Folytassuk-e tovább e diszljajstromot? Nem elég-e annyit mondanunk, hogy a hazai prot. minden kiválóbb egyénisége egyszerre sorakozott a szerkesztő mellé, nyilván azt bizonyítva be ezzel, hogy igen is a Prot. Naptár várva-várt vendégök volt, melyet a magyar prot. irodalom kikeletjének első fecskéje gyanánt üdvözölk. B. M. e naptárt egész 1873-ig szerkesztette, mely évben átadta Dömötör Jánosnak.

E vállalatához 1858-ban hozzájárult a „Protestans Egyházi és Iskolai Lap“ megindítása. Nagy munka volt. Engedély kieszközölése, biztosíték letétele, melyekkel mai hírlapíróink nem terheltetnek: akkoriban megannyi elmaradhat-

a művelt világtól megvetett nép kebléből tünik föl egy ember. Egy ember, ki szegény s kevés ismerettel rendelkezik de népének vallási és társadalmi eszméi iránt mélyen érdeklődve, valamely ellenálhatlan ösztönnek engedve, kortársai elébe lépik s magát azok előtt Messiásnak, azon valódi szabadítóknak vallja, kit Isten népének megígért.

Ő is elődeinek, a prófétáknak sorsában részesül: a mózesi törvényekkel szemben merész reformjai, a hierarchia álszenteskedése ellen tett kikelései megbotránkozást, elkeseredést, végül halálos gyűlöletet szülnek; a papság önhit-sége s a politikai hatalmak konservatív érdekei szövethoznak ellene, és e férfi, ki egy Messiás trón-örökösének nevezi magát, rövid, alig egy évig tartó nyilvános működés után, a keresztfán, mint lázadó hal meg. De egyszerű tanítványai vallás-erkölcsi elveit sziveikben hordozzák s azokat ismétlik magok és a világ előtt, és akkora hatást gyakorol Jézus személyiségének jelentősége rájuk, hogy a mesterüket ért megrendítő csapás sem ingathatja meg hitüket. Lelkük és kedélyállapotuk előtt újra meg újra feltűnik Jézus képe. Hiszik és érzik, hogy a megfeszített körülöttük lebeg s mindig nagyobb és nagyobb lelkesültséggel hirdetik evangéliumát, ezen új kijelentést az embereknek. Miután a zsidóság ezen igazságokkal szemben érzéketlen marad, a kelet legnagyobb fiát nem érti meg: nyugat öleli őt magához, hol a római birodalom megtörte számára az utat, a szivek kitárulnak előtte s mindenütt úgy üdvözlik, mint a szellemi élet szabadítóját. Követői már háromszáz év múlva a Caesarok trónján ülnek és egy hosszú elkeseredett harc, — a melyet a keresztyén egyház saját fiaival foly-

lan kellett volt. Mit tett a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ azon 21 év alatt, mely megindítása óta lefolyt: e naptár olvasói bizonyára ismerik. Hogy azonban a pápens küzdelmei megvívásában a „Prot. Lap“ meg tudott felelni a hozzákötött reményeknek: leginkább az fejt meg, hogy ily egyén állott az élén, ki megszokta a zaklatásokat s kinek buzgalmát és akaraterjét megedzették addigi hányattatásai. Ő nem elégedett még azzal, hogy a mint csak a censor vörös plajbásza miatt tehetette, a sorok közt protestált egyházi önkormányzatunk elkobzása ellen, hanem még a háztetőkről is hirdetve igaz ügyünket, tolmácsolta azt a külföld előtt is, mely, a bécsi sajtó útján, viszonyainkról eladdig csak torzképeket ismert. Két füzetre menő műve „Die Protestansfrage in Ungarn und die Politik Oestereichs. Von einem ungarischen Protestanten“ álnév alatt, Hamburgban, 1860 elején jelent meg, s a benne nyilatkozó tárgyismeret, jogainkról meggyőző élénk fejtegetés, erély és lelkesültség-nél fogva: nagyban hozzájárult a külföld rokonszenvenvének részünkre hódításához. A szemfüles Protzman és Worafka gyanuja tüstént reá esett; de azért a különböző czimek alatt ellene irányuló hivatalos üldözés, a házmotázások, a közcsendhaborítás czimén való idézések, a policzaj által eszközölt laplefoglalások, a demonstratiók idején letartóztatás s több eféle, mindezek nem hozták ki sodrából. B. M. haladt a maga útján, mert tudott lelkesülni az ügy iránt,

— istenségét, mint hittörvényt, a még meg nem hódított népek katechismusába iktatta.

Jézusnak ezen története nekünk valóban nagyszerű látvány, a győzedelmes eszmék oly harca, mely Galileában kezdődik és isten mennyei trónján végződik. Es ezen egyszerű, vagyoni- és tudóskészültség nélküli izraelitának élete most, 18 század múlva is történelmi jelentőségű. Az újabb idők szellemi fejlődése rajta kezdődik, minden művelt nemzet meghajli: előtte s minden koronák között legelső a töviskorona. Ha minden történelmi emlék elmosódnék Jézus életből, minő képet kellene teremtenie a költő képzelmenek azon emberről, ki a világtörténelem fejlődésének új irányt adott?

Egy ily személyiség, ki milliók igaz tiszteletének, szeretetének és lelkiismeretes vizsgálatának tárgya volt s még ma is az, megérdemli, hogy őt, a maga mivoltában, megértjük.

Mit beszél a történelem a názárethi Jézusról?

Első Napoleon azon kétely kérdését: vajjon Jézus valóban létezett-e? korunk s a mai tudomány tekintetbe sem veheti. Hogy idő számításunk 30-ik évének vége felé egy Krisztust hívó gyülekezetnek Jeruzsálemben létezése, egyszersmind személyes alapítójának létezésére is mutat, azt maga a bölcselet is támogatja, mely különben nem foglalkozik a világ-történelem processusában egyes személyiség kiemelésével. Ismeretes ugyanis Hegelnek azonmondása, hogy minden tettek, s így a világ történelmeinek is, mindég egyének és személyiségek állanak élén. Ha tehát ez által a világ-történelem logikájában alkotó személyiség joga elismertetik, csakis azon további kérdés

melynek zászlójához nem születés, hanem annál erősebb tényező: meggyőződése kötötte.

Majd szelidebb idők következtek. A szabadabb mozgás emeli munkakedvét s 1861-ben megindítja a „Házi Kincstár“ című prot. családi lapot, mely e nembem maig páratlanul áll irodalmunkban. S ha végig nézzük e lapot, s négy évfolyama alatt Arany János, Baksay, Batizfalvi, Boross, Csecsetka, Czékus, Dobos, Fabó, Filó, Gonda, Gyúry Vilmos, Gyulai, Jókai, Karsay, Losonczi, Margócsy, Marikovszky, Molnár V., Sántha K., Szász Béla és Károly. Székács, Szilágyi S., Thaly, Tolnai, Tompa Mihály stb. ismert neveivel találkozunk; önkénytelen kiáltunk fel: noscitur ex socio, qui non cognoscitur ex se. A „Házi Kincstár“-hoz hasonló négy kötetre megy, a B. M. által 1869-ben megindított „Prot. Tudományos Szemle“ című theol. és bölcseleti folyóirat négy évfolyama.

De térjünk vissza azon időszakra, midőn az alkotmányosdi szabadabb fuvalma érinté a hazát, s a nemzet ismét képviselői után nézett. Ballagit akkoriban a Hajdukerület, Bácsmegye stb. diszpolgárává választja; ugyanakkor egyszerre két helyről, Letenyéről és Ó-Moroviczáról szólítják föl, hogy vállalja el a kerület országgyűlési képviselését, s az utóbbi helyen 1861. márczius 26-án egyhangul kikiáltják népképviselőnek. A rövid országgyűlésen B. M. mint a határozati párt hive, tevékeny részt vett. De ezzel

merül fel, hogy mennyiben áll ezen egyén, a názárethi Jézus, a történelem tiszta világosságában? És itt az orthodox bibliai álláspont legszigorubb védelmezőinek is el kell ismerniök, hogy a Jézus életéről szóló kútfők nagy mérvben, sőt kételyt támasztó módon vannak telve mesés részletekkel. E felfogást legterjedelmesebben Strauss dolgozta ki 1835-ben megjelent „Jézus életé”-ről szóló első művében Jézus életének történelmi alapját tarthatatlan, biznytalan-nak jelölve, mely szilárd épület hordozására nem alkalmas. E kérdés még a mai napig sincs egészen tisztázva; de még is, miként Keim, Jézus életének nagyérdemű és szellem-dús búvára mondja: a mérón már talajt ér s a távcső a szentföldet halvány körvonalaiban szemünk elé tárja.

Az összehasonlító vallástudomány kimutatta, hogy mindenütt, a hol új vallás keletkezik, alapítójáról mondák és mythusok képződnek; így a keresztyénség alapítója életét is mondák és csodás események sugárkoszorúja veszi körül. E koszorú azonban teljességgel nem léteznék, ha maga azon csillag nem tündökölt volna az emberiség egén, a melyből azon sugarak előállottak.

Ami itt a történelmi tényeknek a későbbi toldalékoktól való elválasztását nehezíti, ez azon körülmény, hogy minden nagy mozgalom eredeténél fogva saját jelleggel bír, továbbá, hogy azon kevés történelmi anyag, melyet Jézus életéről birunk, oly földön állott elő s gyűjtetett össze, mely nézeteink s gondolkodás-módunk előtt teljesen idegen s így tehát nemcsak folytonos tisztázás, hanem annak a mi gondolkodás-módunkhoz idomítása is szükséges.

A míg azonban a theologiai tudomány ily módon minden lehető forrást felhasznál, hogy a názárethi Jézus

vége is szakadt tetteles politikai szereplésnek. S ez igen természetes. 61-ben igazán a népbizalom választotta a képviselőket. A következő országgyűléseken ellenben, uri sportá fajult a képviselőség, melyet a legtöbb helyen az nyert el, a ki utána járt. B. M. pedig soha semmi néven sem koldult, nem esengett sem uri kegyért, sem a nép kegyért. Ezenkívül az ő életének legszebb vonása: nemes függetlensége élte minden viszonyaiban. A pártfogói lánczok iránt érzett változatlan visszatetszése, nyílt jelleme s hízegésre való képtelensége tudatában, soha sem is kísérelte meg, hogy bármily kormány vagy párt érdekeinek vakon alárendelje meggyőződését. Csodálhatjuk-e ezek után, hogy a „kegy” nem is tudta őt fölfedezni? 1865-ben Ó-Moroviczán, 69-ben Dárdán, 71-ben Siklósön és Csákváron, 72-ben Gesztesen, 75-ben a s.-szent-györgyi kerületben emlegetik képviselőnek. Néhol fel is lép, de nem tesz semmit a bizalom fokozására, s az eredmény mindenütt csak vereség. És soha nem panaszkodott érette.

Pedig a politikában is, bár ő maga nem sokat tart, e téren. önmagáról, — valami messzelátó, ösztönszerű sejtelemmel áldotta meg az ég s mindazt, a mit ő előzőleg elmondott, mint nézetett, az elmondáskor elkárhoztatták, s pár év multán. rátért az ország nagy többsége.

Épen mint a vallásügy terén. Ott is mennyi kő hullott fejére oly eszmékért, melyek kivitele több-kevesebb idő

hű képét felmutassa — mindig tátongóbb úr támad a történelem és a hit Krisztusa között. Más szavakkal Jézusnak képét — a mely a theologiai tudomány vizsgálódásai folytán lassanként mindig határozottabb körrajzban emelkedik fel az evangéliumi történet háttérében — már rég nem fedezi a Krisztusnak azon képe, melyet az uralkodó catholikus és protestáns egyházak állítottak hiveik elébe. És így lassanként két képe lőn: az egyik az istenfuság sugárkörében, egy meg nem magyarázott és meg sem is magyarázható csodája a világtörténelemnek —, a másik a komoly és józan tudomány Krisztusi képe: a történelmi kép.

Ezen történelmi Krisztust saját természeti üdeségében, megszabadítva a későbbi századok hozzátevései és újraszínezésétől a közönség elé tární: első kötelessége minden theologusnak, ki a keresztyénségnek a modern culturával való kibékítése nemes feladatát szíven hordozza.

Midőn a tudomány ily módon Krisztus valódi történelmi képét fölmutatni törekszik, egyszersmind szent, kiengetelő teendőt végez. Mert tagadhatatlan, hogy az istenember Jézus, a mint őt az egyház nevezi, ezen szóval kibékítetvén a zsidó monotheismust és a pogány polytheismust, kortársaink gondolkozó része előtt teljesen idegen; mert világnézetünk és történelmi nézeteink mások, mint voltak évezredek előtt és másfelől a rationalismus azon józan észszel s némi socratesi morállal fölfegyverezett galileai rab-bija sem képes a lelket lekötni és a kedélyt megnyugtani. Ezt egyedül a történelmi Krisztus, ama történelmi ideál teheti, ki szerint neveztetni fognak mindazok, a kik előtt a szellemi élet az istenség felé gravitációjában, a valódi élet virága és koronája gyanánt tűnik föl.

mulva, elsőrendű szükséglet gyanánt hangsúlyoztatott a nagy tömeg által. Kezdve a rabbi képezdén, mely az ő terve után 37 évre lett testté, tovább menve, a prot. egyházban a domesticata, özvegy-árva segélyző-egylet, a prot. theologiai tudományügynek olyatén berendezése, hogy az elvalahára a külföld gyámsága alól felszabaduljon, a takarékmagtárak ügye, a lelkesz-fizetés minimumának megállapítása, aprócseprő egyházak affiliatioja stb. nagy feladatai, eleintén, midőn izgatni kezdett mellettök, vagy közönyre vagy pedig nyílt ellenzésre találtak, de azért jóval később mégis csak vagy testté lett az elkárhoztatott ige, vagy legalább heves ohajtása minden szabad magyarnak.

Részint ama kérdések mellett, részint az ultramontanismus ellen, a Prot. lappal egyidejűleg indulnak meg theol. polemiai, melyekről majdan az irodalomtörténelem ítél, vajjon írői becs tekintetében nem emlékeztetnek-e egy Pázmány, egy Lessing irataira. Ballagi — így olvassuk egyik életrajzában — a vallási tudományok lapja által egészen új, nálunk eddig ismeretlen lendületet adott. A magas eszmék é munkás bajnoka, széles tudományosságával, fáradhatlanságával és a jobb erők buzdításával egyszerre belevonta a magyar protestantismust a nyugati eszmeharocba, Lassankint egy kis, bátor, ifju sereg alakult az öreg vezér körül, ki a theologianak oly tiszteletet tudott szerezni, hogy áldott emlékezetű Eötvösünk, az összes magyar tudományos-

Miért hagyja az isten-ember eszméje Klopstock „Messiás” ában elvégre is hidegen szívünket? Nyilván azért, mert ezen nézet gondolkodásmódunkkal sehogy sem fér egybe. E mű egy emberi alakot öltött, Istent rajzol, kiből minden már előre elvégezve s befejezve van; nem oly nagy egyéniség az, ki a változó erők harcában igazán emberi szív érzésével bír, ki mellett felmelegedjünk s kivel élni és érezni képesek legyünk. Merve lefolyású az egész, melyben mindenütt kilátszanak az égről lefüggő s a szereplők mozgólatait kormányozó szálak. A költészet hasztalan öleli át rózsakarjaival ezen istenképet, hogy a hideg márványba életet leheljen. Bámuljuk és imádjuk ugyan ezen Istent, a ki ember alakot öltött, de ha még oly sokat szenvedett volna is, bizonyára még akkor sem bírná teljes szeretetünk- és részvétünket. Mig ellenben egyetlen emberi szív, mely valóban emberileg érez — akár a való történelemben, akár a költő álmaiban — megnyeri szívünket s elragadva azon gondolattól, hogy ő a mi vérünkben való vér, és a mi lelkünkben való lélek, kedvvel és bátran harcolunk és küzdünk vele együtt. Jézus életében tehát az istenséget csak úgy tüntetjük fel méltóan, ha őt valódi embernek festjük, mert a valódi emberiség az istenség egyedüli megjelenése a földön. Mentől inkább bontakozik ki Jézus — más ember fiahoz hasonlóan — a rejtett erő titokzatos csirájából s mentől inkább átlátjuk, hogy fejlődése saját szabad elhatározásának kifolyása, annál közelebb jut szívünkhöz, annál könnyebben vetjük ő benne hitünket és szeretetünket s annál inkább láthatjuk benne örök rendeltetésünket.

De nemcsak a tudomány, hanem ép annyira a gya-

ság felvirágzására nézve annyit várt az életerős prot. theologiának az egyetemre vitelétől, hogy e tervéhez tárczáját szándékozott kötni. Ez időszakban irodalmi termékei is: Tájékozás a theologia mezején (1862, 2-dik kiadása 63), A biblia (63), Renaniána (64), Bibliai tanulmányok (65), A protestantismus karcza az ultramontanizmus ellen (67), A népiskolai törvényjavaslatról (68) stb. jobbára polemicus tartalmuak. Nem folytatom tovább. Most még nem lehetünk hivatottak ítéletet mondani vitázásairól. Majd eljő az idő, midőn egy poros almáriom eredeti kézírataiból világosságra jó annyi elrejtett indok, annyi különböző forrása azon indulatoknak, melyek ellene felzúdultak.

B. M. szava még sem enyészett el mindig a pusztában. Volt egy tere, hol közvetlen hathatott a vele érintkezőkre, hol érdekek csüngtek szavain, s szívökbe vészték annak emlékét. Csak látni kellett őt, a mint föllépett katedrójára, keresetlen egyszerűségben, nem vindicálva magának üres tekintélyt. Hallani kellett, a mint belemelegedik előadásába, s betegségtől görnyedt alakja észrevétlenül kiegyenesedik. Hallani kellett, a mint feltüntet örökkön örökké élő erkölcsi igazságokat, lelkesülve önmaga s lelkesítve hallgatóit az Eszme, a minden szép és jó érdekében. Beszéde, tűnő árny; de emléke késő generációk keblében is hatalmasan fog visszhangozni. Tettei szellemét átadta az utókoroknak, az eszmevilág csarnokában öröködnék azok, hogy a

korlati vallásosság szent érdekében is fel kell adnunk azon álláspontot, hogy Jézus Isten volt, mert ha mi, keresztyének, hivatva vagyunk Jézus követésére, útmutatónknak sehogy sem tekinthetünk egy Istent, vagy egy emberhez hasonló álképet, hanem csakis egy igazi embert, ki e föld kísértő levegőjét szivta, ki hozzánk hasonlólag érez, küzd, harcol és szenved.

Azoknak pedig, kik megtagadják tőlünk a keresztyén nevet, mivel a legrégebbi evangéliumokkal öszhangzólag Krisztust embernek tartjuk, azt feleljük, miszerint azért tesz szük ezt, mert egy istenember fölvétele azon tiszta s épen maga a Krisztus által tanított istenség fogalmával összeférhetetlen; és mert lehetetlen, hogy istennek tartassék az ki saját elárulóját tanítványai kövé felvette s ezen rendre utasító szavakat mondta „miért nevezel engem jónak? csak egyedül az isten jó.”

A legújabb időben Jézus élettörténete megírásánál a kortörténelmi vizsgálódás utját követik. Helyi, nemzeti és vallási keretett rajzolnak, hogy ezen belől Jézus életképe a maga történelmi nagyságában domborodjék ki.

Jézus kortársa a romai császári trónon a sötét lelkű, vérengző Tiberius volt, kinek véres kormány pálczája alatt nyögött Jézus hazája, Judea is.

Ezen tartomány trónján pedig a házasságtörő, rokongyilkos, vérfertőzött és vérszomjtól bemocskolt Heródesek családja ült. Maga Jézus egy egyoldalúan művelt, s kiválólag vallásos eszmékkel foglalkozó nép kebléből származott, a melyet mindenfelől szorgalmas üzérkedő szomszéd népek környeztek. Ezen munkás szomszédok között nyugodtan ült a Jordán partjaira letelepült zsidó nép, szőlőtői

szabad gondolkozású egyház oltárain, a szent lelkesedés tüze soha ki ne aludjék.

Harminczkét évi tanári pályáján, s ez egyik büszkesége, legkisebb kellemetlensége sem volt tanártársaival. Öszszeütközésre nem is volt oka. Mindig elnéző levén mások gyarloságai iránt: az ő fogyatkozásai meg is bocsáttattak. Tórsai iránt való ragaszkodásának maradandó emlékjele a dunamelléki egyházkerületi tanári gyámegylet, melynek kezdeményezője s részben megalkotója volt.

Szívükből szerette tanítványait, bátorította pályájukon, s hű tanácsadójuk lett az életben. Szinte most is hallom egy pestmegyei egyház derék lelkészét, ki egykor kedves tanítványa volt, hogyan köszönti fel a jelen volt theologusok előtt, távollevő hajdani tanárát, kinek szíve minden dobbanása együtt érzett hallgatósáival, ki tanítványaival mindig szerető atyukként bánt.

Tanári működésében vezérelvét végző tanítványainak pár szóval szokta volt tudtul adni: „remélem — ugymond elvezettem önöket annyira, hogy most már megkezdhetik a tanulást”. Igy fejezte ki azt a meggyőződését, hogy önmunkásságra kell serkenteni az ifjút, hogy önjerején tudjon kutatni s találni. Volt oka rá; h'sz az ő egész élete, egy megtestesült védbeszéd az „önsegély” mellett.

Ugyannyi nézetek vezették gyermekei neveltetésében. Gondolatait e tárgy körül, megírta a Prot. Naptár első év-

és fügefái alatt. Zsinagóáiban isten törvénye felett vitakozott s élet feladatának tartá a theokracia eszméjének e földön megvalósítását, hogy teljesüljön azon reménye, mely nem e világból való. És ezen nép keblében különböző pártok csoporsultak kiválsólag vallási nézponatok szerint. Itt találjuk Jézus idejében a betű-rabszolgaság és törvény embe-reit: a farizeusokat, itt az epieureista sadduceusokat, az egyházi hatalom birtokosságait, és itt végre az életunt es-senusokat, ezen kor pietistáit, a kik, megunva a politikai és egyházi viszályokat, a nemzet bánatát önsanyargatás-ban törekednek elfeledni.

Mindezen pártok közepette, melyeknek mindenike népszerúségéért küzd, egy nagy részt durva, fanaticus néppel találkozunk, mely minden pillanatban kész a fölke-lésre, hogy a gyűlölt romaiakat elűzve, a bosszu pallósát villogtassa.

(Folytatása következik.)

Az áll. igazgató-tanács r. gyűléséből.

Kolozsvár, 1878. okt. 13.

Jelen voltak: Nagy Péter elnök; Szász Béla, dr. Ko-lozsvári Sándor, dr. Jenei Viktor, Parádi Kálmán, titkár, ügy-véd és számvevő.

Az időközben ellátott ügydarabok előadatván, tudomá-sul vétettek.

Szász Domokos, közjegyző, jelentést tesz néhai özvegy Ujvári Cz. Györgyné, sz. Dévai Maria végrendeletéről, melynek végrehajtójául ő lévén kinevezve, tudatja hogy a néhai öz-

folyamában. Intő szózata fiához, mint irodalmi termék, szép-ségre és emelkedett hangulatára nézve élénken emlékeztet az Imitatio Christire vagy Kőlcsey Parainesisére; s tanusá-got tehetünk róla, hogy soha sem tért el attól. Szabadjára hagyta gyermekei fejlődését, hadd nőjjen és izmosodjék egyéniségök. Meggyőződése, hogy a példa neveli a gyerme-ket, s azért, míg ő dolgozott, fáradt: gyermekeitől is meg-vártta, hogy példája ugyanarra serkenti azokat.

Tanulmányai, melyeknek életét szentelé, s kivált hi-vatalos állása az egyházban, oly helyzetet igényeltek, mely ne legyen tovább nélkülözéssel, annál kevésbé nyomorral egybekötve. Ha független akart továbbra is maradni, csa-ládja s az életfenntartás költségei növekedésével biztosita-nia kellett magát annyira, hogy anyagi tekintetek ne gá-tolják elhatározásaiban, ha netán oly akadályokra találna, melyek meggyőződésével ellenkeznek. Ezt annyira, a meny-nyire elérte. S öreg napjaira, a sokat fáradt test és lélek, midőn egy kegyelemszó Debreczenből megengedte, miért ő annak idején annyit küzdött, hogy t. i. a zsinat megtar-tassék, nehogy akadálynak tartsák a szép célra törekvők: lemondott tanári állásáról, s egészen irodalmi működésére vonult vissza. Elmondhatja magáról, a mit Hachette mon-dott, midőn eltiltották a tanárságtól s könyvkereskedővé lett: sic quoque docebo.

Tanári fáradozásainak kézzelfogható jutalma, egy egy-

vey által egyházi czélokra több rendbeli hagyomány, tété-tett. És pedig, a hiteles másolatban beadott végrendeletből láthatólag: 1.) annak emlékéül, hogy n. férje sz.-lászli egyházközségünkben folytatta papi hivatalát, a sz.-lászli egyházközség javára 500 frtot hagyományozott; végrendeleti vég-rehajtó kéri az igazg. tanácsot, hogy utasítsa az egyházker. pénztárnokot ez összeg átvételére. 2.) A kolozs-kalotai papi özvegy-árvái gyámintézet javára 50 frt. hagyományoztatott. 3.) Felhatalmaztatván végr. végrehajtó arra, hogy a hagyománnyok kielégítése és az illetékek levonása után fennmaradó összegből, a végrendelezőknek, valamint elhalt férje és gyer-mekei emlékezetére egy alapítványi összeget tegyen le a Ko-lozsvártt felállítandó ev. ref. tanár- és lelkészképző-intézet ja-vára, e felhatalmazás értelmében, a hagyományozó nevében 1000 frt alapítványt tesz a nevezett célra, s egyidejűleg beadja ez iránt az alapító-levelet, kérvén az áll. ig. tanácsot, hogy addig is, míg a hagyatéki ügylejtartásával magát az ala-pítványi összeget beadhatná, utasítsa az egyházker. pénztár-nokot az 1879-ik évre esedékes 6% kamatok bevitelére s az irt czim alatt leendő kezelésére. Végül kijelenti a közjeg-yző úr, hogy a hagyományozó nemes példáját követni ohajt-ván, a részére hagyományozott összegből, a z s o b o k i leégett templom javára 200. frtot felajánl, erd. földtehermentesítési pa-pirokban, s kéri az áll. ig. tanácsot, hogy az említett ösz-szeget, addig is, míg a nevezett egyházközség temploma felépítéséhez kezdetne, vétesse központi kezelés alá. A ha-gyományunk hálás elismeréssel elfogadtattak; a pénztárnok útasítatott a sz lászli egyházközségnek hagyományozott 500 frt. átvételére; Szakács I. esperes felhivatik, hogy a kolozs-kalotai özvegy-árvái gyámintézet javára hagyott 50 frtot ve-

szertü babérkoszoru, örökzöld, mint örökkévalók a tanok, melyeket hirdettet; a békességet jelképező fehér szalagján e szavak: „Dr. Ballagi Mórnak hálás tanítványai.“

Azóta a „Prot. Egyh. és Isk. Lap“ szerkesztésével Példabeszédeinek új kiadásai, Szótárainak javitgatásával s polgári kötelességeivel van elfoglalva. Mint budapest fővá-rosi bizottsági tag, s a tanügyi bizottság tagja, meleg ér-deklődéssel függ a város népiskoláin, a magyarosodás eme mintatelepein; mint a nőtanítóképezde igazgatótanácsának alelnöke, a felsőbb nőnevelés javításán fáradozik; mint a pesti ref. egyház és egyházmegye, s a dunamelléki egyhke-rület presbytere, gyakorlati egyházi életünk emelésén mun-kál; mint fizetéstelen városi árvaszéki ülnök árváink ügyét mozditja elő; ugyszintén mint a prot. orsz. árvaház bizott-sági tagja, melynek előbb elnöke volt, buzgón dolgozik föl-viragoztatásán ez intézetünknek, egy rég összeomlott ked-vencz eszméjének, a prot. unionak egyetlen, utolsó marad-ványán.

Életeleme a munka, s a nyugalomba vonult tanár nyu-godni nem tud. Csupán lelkének derült harmoniája az, mely tükörsima s felületét nem zavarja meg egyetlen hullámfo-dor. Egyik életirója szerint, Ballagi Mór, bár kedélyét pró-bára tette a sok és nagy küzdelem, melylyel minden láb-nyi tért hogy elfoglaljon, önerejére volt utalva, a legszik-rázóbb kedélyesség jellemzi; de mindig fenkölt maradt még

gye át és helyezze a pénztárba; az egyházker. pénztárnok, hogy a Kolozsvártt fellálítandó lelkészképző-intézet javára tett 1000 frt. alapítványt vezesse tökékönyvbe s az esedékes kamatokat vegye be, továbbá, hogy a zsoboki egyházközségnek adományozott 200 frt. urbéri-papirt a közjegyző úrtól vegye át és további intézkedésig kezelje. Végül közjegyző Szász Domokos úrnak köszönet nyilvánítatik, úgy a most említett adományért, mint a megbízatásában tanúsított tevékeny eljárásáért.

Az enyedi főtanoda előljárósága jelentést tesz a felenyedi erdőből eladandó 10,000 köböl fa eladási feltételeiről; ezzel kapcsolatosan tárgyalatik vállalkozó Sepper János megbizottjának, Szepesi Ferencnek, ezen ügy iránti beadványa. A Szepesi F. kérvénye leküldetik a tanodai előljárásához véleményes jelentéstételre. A szükséges felvilágítások megadhatása és az ügy gyorsabb elintézhete özljából felhivatik a tanoda előljárósága, hogy a legközelebb tartandó (okt. 27.) ig. tanács ülésre a jog- és jószágigazgatót, kellő utasításokkal ellátva, küldje fel.

Sylvester D. esperes jelentést a kis-enyedi papi díjlevél kiállítására tárgyában. Az esperes felhivatik, hogy egy általa kiküldendő bizottság közbejöttével az új díjlevelet szabályszerűen állíttassa ki; a megválasztott pap tetszésére bizatik, hogy a megállapítandó új díjlevél mellett elfogadják a kis-enyedi lelkészi állomást, vagy visszaútasítja?

Sylvester D. esperes jelentést tesz a kis-enyedi papválasztás megsemmisítése iránt beadott panasz tárgyában; a megsemmisítést kérők panaszja alaptalan lévén, elutasittatik.

Császár G. esperes jelentést tesz a n.-borosnyói felekedélyességében is. Az emberiség iránt optimistius világnézettel van, ámbár tenger ok változtathatta volna meg e nézetében.

* * *

Indokolnom kell néhány szóval a szokatlan eljárást, hogy a fú írja meg atyja életrajzát. Felszóllítottam e munkára, s egynél több ok vitt rá, hogy elvállaljam.

Ballagi Mórnak eddigelé megjelent életiratai közül, bármennyi jóakarati nyilatkozók azokban: egyik sem felel meg a történelmi igazságnak, mert egyik biographusa sem ismerte az ő életének minden vonatkozásait. Helyén valónak találtam tehát, hogy őt az mutassa be e magyar kisvilágnak, a ki legjobban ismeri, mert legközelebb áll hozzá, s legtöbb adattal rendelkezik e munkához. Hiszen szemeim előtt folyt le tevékenységének egyik legszebb időszaka, s kezeim közt vannak életének minden nevezetesebb okmányai.

Bizvást elmondhatom tehát, hogy ez életirat forrása kötelességérzetemből fakad; azt az embert, ki nemzeti irodalmunkban s a közéletben némi szerepet vitt, de a kit oly kevesen ismernek, s annyian félreismertek, ha másnak nem, mint irodalomtörténésznek is kötelességem vala, úgy állítani a közönség elé, a minő. Patria cum possis non illustrare scelus est.

De elmondhatom más részről azt is, hogy a tisztelet és hála nem tett elfogulttá, s az életrajz legparányibb részletében is a történelmi hűség volt eszményképem. A ragaszkodás csak előadásomat tette talán kissé melegebbé; de e tekintetben elég okom van őszinte bizalommal számitani közönségünk szives elnézésére.

Bp., 1878. jan. 1. *Dr. Ballagi Aladár.*

kezeti iskola megszüntetése tárgyában. Az iskola megszüntetése megengedtetik; a községi iskolának átengedett hely iránt kötött egyezmény megerősittetik; de a csak is utólagosan történt bejelentés miatt rosztalás fejeztetik ki; az egyházközség utóbbi 10 évről vezetett számadásai felrendeltetnek; az esperes utasittatik, hogy az énekvezéri díjlevelet állíttassa ki.

Sylvester D. esperes felküldi a bolyai egyházközség vagyoni viszonyai és számadásai megvizsgálására kiküldött bizottság jelentését. A számadó gondnok utasított a követelések blztosítására s a hátralékkamatoknak gyors felhajtására, egyidejüleg felelőssé tétetvén, a szabálytalan eljárása folytán keletkező károokért.

Szász József esperes felterjeszti a bibarczfalv egyházközség felfolyamodását az egyházmegye határozata ellen; az egyházközség, miután iskolája közséigivé lön, s ebben az énekvezér nem tanít, kéri, hogy az énekvezér fizetésének leszállítása engedtessek meg. Az ig. tanács megengedi, hogy az egyházközség az énekvezér részére szabályszerűen új díjlevelet állíttson ki, de egyszersmind oda utasittatik, hogy azon összeget, melylyel az énekvezéri fizetést alábbszállítja, évenként tőkésítse felekezeti iskolai alapozimén.

A kolozsvári főtanoda ajánlattal felterjeszti gr. Csáki Györgynek azon folyamodványát, melyben kérelmező egy VIII. osztályban tanuló fiának a görög nyelv tanulása alól való felmentését kérte a vallás- és közokt. miniszteriumtól, honnan az ig. tanács útján véleményes nyilatkozatra leküldötte vala a nevezett tanodához. Az ig. tanács, habár az ily felmentéseket elvileg nem helyeselheti, tekintettel az érdekelt tanuló növendéknek megrongált egészségi állapotára, az eddigi praecedensek alapján, még ez egy esetben megadja a kért felmentést; de jövőre kijelenti, hogy ezen túl rendes hallgatóknak hasonló kedvezményeket nem fog adni, miről úgy a miniszter, mint tanodáink előljáróságai értesittetnek. Ezen határozatnak azon része ellen, mely még ez egy esetben a felmentést megadja, dr. Jenei Victor saját különvéleményének jegyzőkönyvre vételét kéri, ez esetben sem tartván indokolhatónak az elvileg nem helyeselt kedvezmény megadását.

—i—r.

Tanodáink értesítői az 1877—78-ik tanévről. *)

I.

I. A nagy-enyedi Bethlen-főtanoda értesítője. Kiadta az igazgatóság. 8-ad rétt, 86 lap.

Garda József lelépett igazgató, tanévet bezáró, szép beszéde nyitja meg, melyben egyszersmind a beérkezett pályamunkákról és a jutalomkönyvek kiosztásáról is jelentést teszen. Ezen beszédből, illetőleg jelentésből, hadd álljon itt néhány sor, a miut következik: „A mi a fiatalság

*) Az értesítők megjelenését és tartalmát jóllehet jeleztük már pár sorban, de készséggel adunk helyet e tüzetesebb ismertetésnek, mely tanodáink beléletébe összehasonlító pillantást engedvotatunk.

Szerk.

erkölcsi magaviseletét illeti, nagyobb kihágások ugyan nem fordultak elő, de mégis mennyiben a jónak ellensége a jobb, jobb erkölcsök kívánatosak, több szerénység, több szemérem, több ildomosság beszédben és magaviseletben, nagyobb kötelesség- és becsületérzet s lelkiismeretesség. Ezen szükségességet eléggé indokolja azon számtalan panasz, mely az igazgatóságához benyújtott egyesek részéről: idegen pénzek elköltése, egyenes tartozások meg nem fizetése stb. stb. miatt". (9 l.) Szeretjük az őszinte beszédet, mert a mik itt vannak mondva, kisebb-nagyobb mértékben mindenik tanodánk növendékeinek ajánlhatók, különösen a rossz gazdálkodást illetőleg. Ezen pedig csak szorosabb ellenőrzés által lehet segíteni. „A fiatalság — így folytatja tovább — szorgalmi magaviselete sem érdemel valami különös dicséretet. Kiválóan I. b. osztály, melynek csaknem fele (!) nem állott a mennyiségtanból közvizsgálatra, elégtelen osztályzatot nyert, eléggé bizonyítja febbe említett észleleteimnek igaz voltát.“ Bizony szomorú dolog, s annyival inkább feltűnő, mert a 6-ik oszt. növendékei csak az u. n. „deáki rigorosum“ sikeres kiállása után vétettek fel az I. b. osztályba. Ezen vizsgálatot pedig szigorúan szokták venni, úgy hogy az I. b. oszt. tagjain kirívó (s nem csak Enyeden, hanem mindenütt érezhető) önmegfeledkezés, éretlen henczegés, uraskodás és az ezekből eredő hanyagság (és moralis hanyatlás) nem a tanulási képesség hiányának, hanem inkább a „deák“ cím és az azzal járó privilegiumok következményének tulajdonítható. Ideje már, hogy hat osztályú gymnasiumaink nyolcz osztályuakká alakíttassanak s a bölcselmi tanfolyammal a most divó deáki kiváltságok is eltöröltessenek.

Tizenkét pályakérdés volt ugyanennyi szaktárgyból kitűzve, de csak 8-ra érkezett jutalmazható dolgozat. Megemlítjük, hogy különösen a természettani pályakérdés: „Adassék elő az atomistica mint a modern természettudományok elutasíthatlan követelménye, tekintettel e tan történelmi fejlődésére és a materialismushoz való viszonyára“, oly terjedelmes, annyi természettudományi ismeretet és akkora irodalmi jártasságot igénylő és feltételező kérdés, mennyit és mekkorát gymn. tanulóktól jogosan nem várhatni. Mi sokkal inkább helyeselnők oly kérdések kitűzését, melyekhez a közepes tanulók is hozzászólhatnak, mint olyakét, a melyekről látszik, hogy csak a legkitűnőbbeknek vannak szánuva. A jutalom ne csak a tehetségnek, hanem a szorgalomnak is legyen ápolója. A rajzból, szépirásból és tornászattól többen érdemesítették magukat jutalomra. Könyvjutalmat nyertek az első elemi osztályon kezdve a II. b. osztályig bezáróan 174-en. A kiosztott könyvek értéke körülbelül 600 frt. Az összes jutalom-, pálya- és ösztöndíjak 1074 frtot, 8 darab aranyat és 40 drb. ezüsthuzsast tesznek. Az anyagi segítetés (pénz, cipó, koszt, tűzifa, szállás stb.) az eddig említett összegekkel együtt 15,217.31 frt, 8 darab arany és 30 drb. ezüsthuzsas pénzértéket képvisel. A főtanoda bevétele beiratási-, tan- és lakdíjakból stb. 2742 frt 40 kr.

Ide van számítva azon 143 frt 20 kr is, mely összeg büntetésből (kapuzárás után való bejövétel, iskolai vagy nyilvános közistentiszteleten való meg nem jelenés miatt) theologusok-, bölcsészek- és képezdetagoktól bevétellett. Ez bizony szép összegecske, a piczulák jól összegyűltek. Az önképzőkör általános (szépirodalmi, szavalati és vegyes tudományos) osztálya főleg a szépirodalmi és szépirodalmi téren tanusított dicséretes előhaladást. Az ifjusági könyvtár 36 művel gyarapodott 57 kötetben; van összesen 863 mű 1732 kötetben. A főtanodai könyvtár gyarapodott az egyes tanszékkel járó 50 frtnyi összegekből főként theologiai, bölcselmi és természetrajzi művekkel. A külföldi (leginkább német) tudományos és időszaki iratok közül a legkiválóbb 13, a belföldiek közül 14 és így összesen 27 járt és állott a tanárok rendelkezésére. A természetrajzi gyűjtemény is gyarapodott stb.

Az állandó tanítószemélyzet állott 10 rendes (ezek közül 4 theol. r. tanár) egy helyettes és két segédtanárból. Egyik gymn. r. tanár M. K. a theologusoknak het. 5 órán bölcsészettörténetet és erkölestant adott elő; a h. tanár N. L. szintén tanított a theologusoknak het. 3 órán neveléstant, többi órái inkább a tanítóképzőre esnek, melynek jelenleg igazgatója is. A segédtanárok közül egyik K. J. theol. tanár, s csak a másik V. D. tanít kizáróan a gymnasiumban. Ezek szerint a 13 állandó tanerőből 5 esik a theol. seminariumra, a többi (8) a gymnasiumra és tanítóképzőre. Az áll. tanerőkhöz számíthatni még a négy mütanítót, u. m. a rajz, írás, ének, zene és a torna szaktanítóját. Rendes osztálytanító működött 8 és 2 hittanhallgató (mindkettő csak a 2-ik félévben) mint segédosztálytanító. Az írás, rajz és ének tanítására 14 theologus, bölcselmi osztályos és tanítóképzői növendék volt het. 2 2 órával alkalmazva, mint póttanító. A theol. tanároknak középszámítással 10, a gymn. tanároknak 16 (a tanvezető kivételével, kinek 9 órája volt), az osztálytanítóknak 19—24 het. órájuk volt. Megjegyzendő, hogy az I. k. t. osztálynak, az ének, torna, írás és rajz be nem számításával, a tárgyakat 4 tanító adta elő, sőt még a 4-ik elemi oszt.-nak is kettő. Pedig mindenfelől hangzik a panasz az alsó osztályok szaktanítása miatt. Az I. b. osztály 4 elemi tantárgyat hallgat együtt a II-kal, u. m. egyház-történelmet, latin- és görög irodalmat, meg bölcsészettet. Vajjon ilyen fontos tárgyakat ezélszerű-e gymnasiumban így összeszorítani? Lehet-e oly mértékkel mérni az I. mint a II b. osztályoknak? Az I. b. osztálynak a mennyiségtan tankönyv vagy kézirat használása nélkül tanított, s épen e tárgyból vala a sok elégtelen osztályzat. Pedig csak akadt volna a magyar tankönyvirodalomban is egy oly mennyiségtani munka, melyet a tanulók legalább vezérfonalul használhatnak vala. A tanítóképző növendékei csaknem minden tantárgyat együtt tanultak. Várja egyházkerületünk figyelmét a tanítóképzés kérdésének megoldása is, mert ma-holnap iskola-tanító, de főleg énekvezér és orgonista nélkül maradnak kisebb egyházközségeink.

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 42-ik számához.

A főtanoda népessége 574, ebből az elemi osztályra esik 187, a középtanodára 276, a bölcselmi oszt.-ra 39, a theol. oszt.-ra 47 és a tanítóképzőre 25. Időközben el távozott 64, meghalt 2, év végén a létszám 637 volt. A megelőző évben az elemi osztályok népessége 227, a középtanodáé 301, a b. oszt.-é 35, a theol. oszt. 47, a tanítóképzőé 19 s így a létszám év végén 629 vala; időközben kilépett 90, meghalt 13; év elején 732 tanuló iratott be. E számok mutatják, hogy a főtanodába csaknem százal kevesebb tanuló iratott be magát, mint a megelőző évben és tanulóinak 90%-át veszítette el egy év alatt. Az elemi tanoda 40-nel, a középt. 25-tel kevesedett, a b. tanfolyam nyert 4-et, a tanítóképző 6-ot; a theologusok száma változatlan. Kitűnő osztályzato: nyert a tanulók 20%-a, elégtelent 6%-a. Papiszigorlat két ízben tartatott (1877 szept. és novemb. havában) s 13 lelkészi oklevél-adatott ki. Néptanítói oklevelet nyert 18 egyén. Érettségi vizsgálatra jelentkezett 15 tan., felállott 11 s mindnyájan átbocsátattak. Deáki rigorosumra bocsátatott 31 t., átvitetett 24, pótvizsgálatra utasítottak 6-ot, osztályisméltásra pedig egyet.

II. A marosvásárhelyi főtanoda ért esitője. Szerk. Urr György, tanvezető-tanár. 8-ad r. 52 lap.

Ezen pongyolába öltöztetett füzetből nagyon bajos kiböngészni annyit, a mennyiből az iskola belső életéről tiszta képet lehetne felmutatni. Egyetlen táblás kimutató sincs benne, melyből a tanulók osztályok szerinti előmenetelét, életkorát, vagy az érettségivizsgálat eredményét vagy a jutalmak, ösztöndíjak és családi alapítványok menységét és megoszlását könnyen lehetne áttekinteni. Feldolgozatlan adat-halmazt tartalmaz. Mégis megkísérjük oly sorrendben, mint kalauzunk (ez értesítő) vezet, egyet és mászt a mi a tanoda tanügyére, belső életére vonatkozik, feljegyezni.

Rendes tanár működött 7, heti 15—18 órával (a tanvezetőnek 12 órája volt. mi aránylag soknak mondható, miután a magán- és osztálytanítást az alsóbb osztályokban neki kell felügyelni, ellenőrizni s a közép- és elemi-tanodának még fegyelmi ügyei is hozzátartoznak), segédtanár 3, heti 18—22 órával, rajztanár 1, heti 6 órával, egy tornamester, egy zene- egy műénektanító és egy francia nyelvtanító (a francia nyelv, mint rendkívüli tárgy taníttatik, összesen het. 2 órán az önkéntesen vállalkozóknak); a rajz, ének és írás tanítására 9 jelesebb szakértő növendék volt a bölcsészek közül mint segédtanító alkalmazva. A tananyag beosztása és kezelési módja nincsen elég részletesen kimutatva, épen csak a tantárgyak és a kézikönyvek vannak megnevezve (ez alól van kevés kivétel, mint p. o. a természettan, mathesis, latin és görög nyelv, ezekről legalább láthatni, mily terjedelemben adattak elő.) Az I. középtanodai osztálynak taníttatott a természetrajzból: „Állattan: sejt és szövet fogalma. Em-

ber- és életboncztan (!), emlősök, madarak, hüllők, két-éltűek, halak. Gerincztelenek: rovarok, arachnoideák, crustaceák, férgek, molluscák és protozoák, Fillingier Károly kézikönyve szerint; hetenként 3 órán.“ (18 l.) Ehez nem kell commentar!

A tanoda népessége 447, ebből elemi oszt. 173, gymn. oszt. 220, b. oszt. 54. A megelőző évben a tanulók száma 473 volt, ebből az elemi tanodára esett 185, a gymn.-ra 231, a b. tanfolyamra 57; így hát 26-tal csökkent a létszám, azaz 5%-kal. E számok aránylag csekély apadást tüntetnek fel, de mégis számbavehető, mert, mint tudjuk, Vásárhelynek és vidékének nincsen oly középtanodája, mely a tanodánknak méltó vetélytársa lehetne. Kitűnő osztályzatot nyert 18%, elégtelent szlntén 18%. A 6-ik k. osztályt végzetek közül deáki szigorlatra (rigorosum subscriptionis) állott 42 tanuló, átvitetett 27, visszavitetett 5. Érettségi vizsgálatra állott 23 ifju, s valamennyi érettnak nyilvánítottatott A természettani és vegytani szertár, meg a természetrajzi gyűjtemény gyarapódása jelentékeny. A főtanodai könyvtár 136 kötet és 35 füzetrel gyarapodott, ebből pénzen vásároltatott 37 tudományos mű 56 kötetben 197 frt 59 krral, a többi társulatok, kiadók és magánosok ajándéka. (A művek czime és ára egyenként nincs feljegyezve). A tanári kar járátott 7 tudományos és 10 folyóiratot (melyek azok? nem tudni) 112 frt 55 kr értékben. A főtanodai könyvtár áll 17,668 köt. és 2269 füzetből. Az ifjusági könyvtár gyarapodott 22 szépirodalmi, 6 tudományos és 1 folyóirattal; szépirodalmi mű van 444, tudományos 246, folyóirat 26, együtt 816. A gyermekek könyvtára 15 drb könyvvel gazdagodott, a könyvek száma 189. Az önképzőkör sikerrel működött; beadatott 24 lyrai és 5 leiró költemény, 3 románcz, 4 ballada, 2 tudományos és 3 széptani próza; ezek közül emlékkönyvbe iratott 5 lyrai és 2 leiró költemény, 1 eredeti és 1 fordított (németből) szépirodalmi próza és 1 bírálat. A zene- és énekkar dicséretes előhaladást tanusított. Szegény és árva tanulóknak (a szolgálatis ideértve) különböző díjakban 1200 frt és 23 kr engedtetett el. A családi alapítványok, ösztöndíjak és a pénzjutalmak (ez utóbbiak rendkívüli ajándékok) összege 1782 frt 49 kr és 3 drb. cs. k. arany. Az iskola vagyoni gyarapódása (a „Gecse-massa“ kamataiból és egyesek adományából) 1215 frt és 79 kr. Azon erős hittel végezzük ezen füzet ismeretetését, hogy jövőben a tanodánk sem fogja a költséget és fáradságot kimélni, hogy gondosan szerkesztett, bővebb és correct értesítőt adhasson ki.

(Folytatása következik.)

K Ü L F Ö L D.

Franciaország

Du pan lo up orléansi püspök rögtöni halálát jelenté a táviró. A püspök, ki szóval és tollal a clericalismus

egyik legkiválóbb előharcosa volt Franciaországban, 1802 január 3-án St.-Felixben Savoyában született; 1810-ben Párisba jött s tizenöt év múlva pappá szentelték föl. 1841-ben, miután több éven át a bordeauxi herceg gyóntatója, majd az orleansi herceg tanítója volt, a Sorbonnebe az egyházi szónoklat tanárává nevezték ki, de egy heves előadása után Voltaire ellen, kénytelen volt előadásait megszüntetni. Dupanloup 1849. ápr. 6-án foglalta el a püspöki széket Orleansban ezóta rendkívüli tevékenységet fejtett ki a clericalismus érdekében. Egyáltalában oly éles és meg nem válogatott fegyverekkel küzdött, melyek sehogy sem fértek meg méltóságával. Dupanloup minden politikai és vallási viszályban részt vett; a concilium alkalmával a csalhatatlansági dogma ellen nyilatkozott, a német-francia hadjárat idejében pedig keresztes háborút a kart szervezni Németország ellen, miért is Orleans bevételkor rövid időre be is csukták. 1871-ben mint a Loire departement képviselője szerepelvén, a jobboldalhoz tartozott s feladatául tűzte ki a fusiot, azaz a legitimisták és orleanisták kibékülését megakadályozni s így Chambord gróf trónkandidatúráját elégeíteni. 1875. a senatusnak élethossziglan való tagjává választották.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 okt. 18.

— Főtiszt. Nagy Péter, püspök úr, mint a konventi nagy bizottság elnöke, a bizottság tagjait nov. 9-re, Budapestre, tanácskozássra hívta össze.

— Mély csapás sujtotta Trefort minisztert. Egyetlen fia: Trefort Ervin meghalt Boszniában, Zvornikban. A lesújtó hír e hó 13-án estve érkezett meg, s mélyen megrendítette a családot, magát Trefort minisztert annyira lesújtotta, hogy számára rögtön orvost kellett hivatni. Sokan ismerték a szép tehetségű ifjút, ki egy ideig Sopronmegye aljegyzője s azután miniszteri fogalmazó volt. Mint közös hadseregbeli tartalékhadnagy a nyáron ő is mőzgosított s Boszniába ment. Fröhlich tábornoknak, a budapesti 13-ik számú hadosztálynál (IV. Bienert-hadtest), volt adjutansa. A sok fáradság, a katonai élet nehéz viszonyosságai megtörték a különben erőteljes ifjú egészségét. Megbetegedett, a zvorniki katonai kórházba került s ott, hír szerint, csak két napi szenvedés után 25 éves korában be is végezte ifjú és sokat ígérő életét. A király táviratilag sietett kifejezni részvétét a mélyen sujtott miniszternek.

— A zsoboki templom-építés ügyére nézve, mint biztató jelt, följegyezzük, hogy gr. Bánffy Miklós ő nagyméltósága, egyházkerületünknek egyik érdemes főgondnoka, Szász Domokos, bizottsági tag fölkérésére, az építés ügyének fővédnökségét elfogadni s adományok gyűjtésére vállalkozni sziveskedett, egyszersmind kilátásba helyezve azt is, hogy az építéshez szükséges fa-anyagoknak a bánffy-hunyadi uradalmi erdőből kiszolgáltatására lépéseket teend.

Lészai Ferencz, főgondnok, Szakács István, esperes, Gyarmathi Zsigmond, képviselő s lapunk szerkesztője, mint a bizottság jai, e hó 20-án a helyszínére kiszállanak s az építés ügyét folyamatba indítják.

— Első közlemény a zsoboki templom-építés javára begyűlt adományokról. Gyarmathi Zsigmond ivén adakoztak: Török Károly 2 frt, Gyarmathi Miklós 3 frt, Szepesi Lajos 2 frt, Barta Albert 1 frt, Szabó Gyula 2 frt, Péter György 1 frt, Gindolovich Mátyás 1 frt, Gaszner Sándor 1 frt, Chorus Gyula 1 frt, Gajzágó Antal 1 frt, dr. Magas Károly 1 frt, K. Papp Miklós 1 frt, Mandics 50 kr, Forneth János 50 kr, Márton János 50 kr, Vendelin Adolf 30 kr, Gyarmathi Zsigmond 5 frt. Összesen 24 frt 80 kr. Szász Domokos ivén: Csákány László 3 frt, Szász Béla 2 frt, Szabó Ádám 1 frt, Losonczi János 2 frt, dr. Jenei Victor 2 frt, dr. Kolozsvári Sándor 1 frt, Szász Domokos két drb száz frtos urbéri papir, pénzértékben 143 frt. Összesen 154 frt. Eddig begyűlt adományok összege 178 frt 90 kr. Mindazok, kik e veszendőbe indult egyházközségünk megmentésében közreműködni kívánnak, sziveskedjenek adományaikat akár a lapok szerkesztőségéhez, akár Gyarmathi Zsigmond urhoz, mint a templom-építő bizottság pénztárnokához (Bánffy-Hunyad), beküldeni. Kolozsvárt 1878. okt. 16-án. A templom-építő bizottság.

— A tiszáninneri ref. egyházkerület őszi közgyűlését szept. 22 és 23. napjain tartotta Hevesmegyében, Tisza-Nánán, főt. Kún Bertalan superintendens és Ragályi György, segédgondnok urak elnöklete alatt. A gazdag tárgysorozatból főlemlitjük, hogy szőnyegre kerültek a konventi albizottságok munkálatai s illetőleg az egyházmegyéknek azokra tett észrevételei is. A közgyűlés azonban, tekintettel arra, hogy az egyházmegyéknek az ügy alapos tanulmányozására nem volt elég idejük s a késedelemből annyival kevésbé származik baj, mert a konventi albizottságok munkálata sem teljesen bevégezett, nem bocsátkozott a kérdés tárgyalásába, hanem visszatette azt megint az egyházmegyékhez. Így aztán lesz Unio — majd ha fagy!

— A zsidók válópereiben fontos elvi jelentőségű határozatot hozott a napokban a legfőbb ítélőszék. Egy újpesti házaspárnak Stern Albert újpesti főrabbi 1873-ban előtte kijelentett elválásukról bizonyítványt állított ki, melyben felhatalmazza őket új házasságkötésre. A nő csakhamar férjhez ment újra; a férj pedig a budapesti kir. törvényszéknél in optima forma váló pert indított ellene, noha már maga is megházasodott. A kettős-házasság gyanuja merülvén fel, a királyi ügyészség által mindketten a kettős-házasság bünténye miatt, az újpesti főrabbi mint értelmi bünszerző, vád alá helyeztettek. A vádlottakat dr. Schulhof védte. A budapesti kir. törvényszék vádlottakat a vád alól felmenté az eszközölt elválást és ennek alapján kötött új házasságokat érvényeseknek mondta ki; ellenben a közintézkedés elleni kihágásban mindhárman vétkeseknek ítéltettek és pénzbírság-

gal fenyítették. A kir. tábla, mint rölebbviteli bíróság megváltoztatá ez ítéletet, Brocher Henrik és Weisz Mária által kötött új házasságokat érvénytelennek jelenté ki és vádlottakat 1—1 havi börtönre ítélte. Dr. Schulhof Géza védő ügyvéd fellebbezése folytán végre a legf. ítélőszék az első bíróság ítéletét hagyta helyben, ennél fogva az izraelita lelkész által felbontott és ennek alapján kötött új házasságok érvényeseknek tekintendők.

— Szilágyi Sándort, nagyérdemű tudósnkat, lapunk munkatársát, ő felsége október hó 7-én kelt elhatározásával, a budapesti egyetemi könyvtár igazgatójává nevezte ki.

— A pozsoni egyetem ügyében a hercegprimás a napokban levelet intézett gróf Eszterházi István főispánhoz tudatva, hogy a pozsoni primási épületet egyetemi czélokra, semmiesetre sem engedheti át. Ezért a kiküldött bizottság ne is fáradjon hozzá ez ügyben. Legujabban Szegeden indult meg élénk mozgalom, melynek czélja az volna, hogy a harmadik egyetem székhelye ott legyen.

— A halasi orthodox rabbiról furcsa dolgokat irnak a lapok. Érdekesen illusztrálja a rabbi egyéniségét a következő néhány passus, melyek beszédeinek egyes szokott részletei: „Gymnásiumokat látogató ifjakat — így beszél a derék lelképászor — ne merjetez, hivedim, segélyezni, ne engedjetez, hogy a ti pénzetez vagy segélyetezkel szerzett tudomány és műveltséggel még talán az istenséget is megtámadják. Ne engedjetez saját gyermekeiteket mézszárszékre vinni (értvén a mézszárszék alatt a gymnásiumot) a hol ha a testet nem is, de a lelket mindenesetre megölik, örök kárhozatra juttatják. Ezt én mondom, az isten mondja. Hisz gyermekeitez is, mint őseitez, megélhetnek bőr- és rongykereskedésből.“ Az öregek, kik már husz 20 éve halgatják nagy gyönyörűséggel ez idvezítő tanokat, szentirásként veszik minden szavát s sok szegény ifju, ki eddig a község egyik-másik tagjának pártfogásával élt, ennek folytán pályáját abbahagyni kénytelen. A rabbi ur vallásos érzülete annyira menz, hogy a hölgyek karzatát egész a padlásig bedeszskázta, hogy Halas város szép zsidó hölgyei (Sáron liliomai) valahogy elne csábitsák az ifjakat. A minap meg azért utasított ki egy fiatal embert, mert az engesztelő szent napon nem akarta levetni sarút. S ezt türik a halasi zsidók, nem is tekintve azt, hogy az érdemes lelképásztor 20 évi ott működése alatt nem tartotta érdemesnek megtanulni a magyar nyelvet.

— Siétünk helyreigazítani egy tévedésünket. Ballagi Mór élet- és jellemrajza ugyanis, melyet lapunk tárczájában mutatványul közlünk, nem — a mint jeleztük — a „Protestáns árvaházi Naptár“-ban, hanem a Dúzs Sándor tanár úr tapintatos szerkesztése alatt a derék Franklin-társulat által kiadott „Protestáns új képez Naptár“-ban jelent meg. A kiadótársulat s az igazság érdekében tett e helyreigazításunkkal kapcsolatban megjegyezzük, hogy ugyanazon társulat legközelebből Rendkívüli könyv-árlaszállítási lajstromot bocsátott közre. Kiadványainak gazdag jegyzékéből ugyanis

305 munkából álló könyvsorozatot állított össze, mely közérdekű, hasznos, mulattató és tudományos művekből áll. Ezek között oly beces és nélkülözhetetlen munkák találhatók, mint p. o. Toldy Ferencz, a magyar költészet története — Ballagi Mór, a magyar nyelv teljes szótára — Hugo Victor — Jókai és Jósika regényei — Salamon F. és Szilágyi Sándor történelmi munkái — György E., angol államférfiak — Gróf Széchenyi István munkái — Virág B., Kisfaludy Sándor munkái stb. stb. — melyeknek iskolai, intézeti, családi és magán-könyvtárakban hiányzani nem kellene. A munkák vagy nagyobb mennyiségben nyomtattak, vagy pedig régibb kiadásuak. Ezen jegyzék közléte által a t. olvasóközönségnek alkalmat akar nyújtani, hogy e különféle beces munkákat tetszése szerinti választással a legjutányosabb feltételek mellett megszerezhesse. A föltételek a következők: 1. Ki legalább 20 forintért vagy azonfelül rendel könyveket, a bolti árnak csak felét fizeti. E szerint, ha a megrendelt könyvek ára 20 frtot tesz, 10 frtot, ha 24 frtot tesz, 12 frtot, ha 30 frtot tesz, 15 frtot stb. tartozik beküldeni. 2. Ha a megrendelt könyvek ára a 20 frtot meg nem üti, azok csak bolti áron, minden levonás nélkül számíttatnak. Ha tehát valaki például 15 frt áru könyveket rendel meg, tartozik az egész 15 frtot kifizetni. 3. Ha valaki egy és ugyanazon műből több példányt ohajt, épen azon előnyökben részesül, melyek az 1. pont alatt említetnek. 4. A vitelbér a rendelőt illeti. 5. Csak azon megrendelések vétetnek tekintetbe, melyeknek vagy egész összege egyenesen a kiadóhivatalhoz bérmentesen küldetik, vagy pedig az összegnek egy része küldetik előlegesen, a maradék pedig utánvétellel fizetetik. 6. A fonn elősorolt jutányos feltételek csak 3 hónapig állanak fenn. — A kedvező alkalom felhasználását t. olvasó közönségünknek részünkről is melegen ajánljuk.

— Vajai egyházközségünkben Tavasz József 101 szavazatból 51-el pappá választott. Ellenjelöltje Lakatos Sámuel 50 szavazatot kapott.

A szerkesztő postája.

Vidéki tudositóinkkat s első sorban jegyző társainkat fölkérjük, hogy sziveskedjenek az őszi közgyűlésekről tudositásokat küldeni.

Horváth Istvánnak, Bükös. Levelemre választ kérek.

Dúzs Sándor, tanár urnak, Budapesten. A tévedésért bocsánatot kérek s a mint ön láthatja, helyre is hoztam.

Nagy Sándornak, Hidvégén???

STEIN JÁNOS

könyv- és zeneműkereskedésében Kolozsvárt

kaphatók következő újabb egyházi és egyéb jeles művek:

- Egyetemes földrajz**, tekintettel az országok természeti, politikai és társadalmi, ipari, kereskedelmi, közlekedési és közművelődési viszonyaira. Szótárszerű tárgymutatóval ellátott földirati kézikönyv a művelt magyar közönség számára. Irták: Balagi Károly és Király Pál. 3 kötet 10 frt.
- Népszerű egyházi beszédek.** Irtá Bartók János 1 frt 40 kr.
- Templomi imák.** Vasárnapokra, innepekre s más alkalmakra. Közisten-tisztelet használatául készitette Borsódi József. Második kiadás. Kötve 2 frt.
- Halotti emlékbeszédek** (orációk) néhány utófohászszal. Irtá Tompa Mihály. 1 frt. 60 kr.
- Egyházzertartási beszédek.** Készitette Révész Bálint, kötve 2 frt 40 kr.
- Egyházi beszédek** különféle alkalmakra. Irtá Könyves Tóth Kálmán. 1 frt 40 kr.
- Kálvin élete és a kalvinizmus.** Emléklül a nagy reformátor halála évének háromszázados fordulata irta Révész Imre. Kálvin aczélmetszetü arczképével. 2 frt.
- Halotti imák.** Közönséges esetekre és alkalmakra. Irtá Szász Károly. Kötve 2 frt.
- Dr. Kolozsvári Sándor.** Az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyház-joga. 3 frt.
- Kovács József.** Hús ünnepi és alkalmi prédikáció. 1 frt.
- Ferencz József.** Unitárius isteni-tisztelet, melyet október 21-én 1876. Budapesten az ágostai hitvallású főgymnasium nagytermében tartott. 30 kr.
- Fábián Mihály.** Az Isten országa az evangéliumi példázatok szerént egyházi beszédekben. 1 frt 80 kr.
- Dr. Heiszler József.** Halotti egyházi beszédek. 1 frt 60 kr.
- Gyöngyösi Sámuel.** Magyar protestans egyházi szónoklatok. Ünnepi, alkalmi, közönséges és gyász-esetekre. Első kötet 1 frt 80 kr. Második kötet 1 frt 80 kr.
- Kozma Mihály.** Temetési alapigék az ó- és új-testamentomból összeszedve. 1 frt.
- Mitrovics Gyula.** Egyháziatlanság és üres templomok. Egyháztársadalmi elmélkedés. 50 kr.
- Szilágyi János.** Egyházi beszédek. Első kötet 1 frt 60 kr. Második kötet 2 frt.
- Ó-testamentomi apokrifus könyvek.** Az eredetiből, görögből fordította Kámory Sámuel. 1 frt.
- Köznapi imák** négy hétre templomi használatúl. Irtá Filep Mihály. Csinos bőrkötésben 2 frt.
- Egyházi beszédek.** Irtá Fejes István. 2 füzet. Ara 4 frt.
- Az itt elősoroltakon kívül könyvkereskedésben, hol a hittutományi irodalom különös előszeretettel van képviselve, az újabb és jelesebb magyar, nem különben német termékek folyton raktáron vannak s az esetleg meg nem levőket a lehető leg-rövidebb idő alatt megszerzem.
- Ilyés Bálint.** Egyházi beszédek. Tartalmaz 26 egyházi és 6 temetési, esketési és keresztelési beszédet. 1 frt 20 kr.
- Barakonyi Kristóf.** Biblia-magyarázatok a szószéken s függelékül néhány egyházi beszéd. 1 frt 60 kr.
- Fejes István.** Temetési beszédek. I. füzet 1 frt — kr.
- Könyves Toth Kálmán.** A koporsónál. Közönséges és alkalmi halotti imák. Keménykötésben 2 frt 40 kr.
- Nagy papok életrajza.** Irták Liszkay József. dr. Szeberényi Gusztáv, György Vilmos, Makkai Domokos és dr. Bartók György. Tartalmazza Tóth Ferencz, Szeberényi János, dr. Székács József, Antal János erdélyi ref. püspök és Bodola Sámuel erdélyi ref. püspök életrajzát 2 frt 40 kr.
- Kovács Ödön.** A vallás bölcészet kézikönyve. Revideálták Dobos János és Fejes István. I-ső kötet: A vallás mint tünemény, vagy a vallások története. II. kötet: A vallás lényege, vagy a vallás és vallásos eszmék bölcészeti felfogásának története. Mindkét kötetnek ára 5 frt 40 kr. (Külön az I. kötet 3 frt, a II. kötet 2 frt 40 kr)
- Ferencz József.** Egyházzertartási dolgozatok (ágenda) 1 frt 70 kr.
- Lukács Ödön.** Egyházi beszédek templomi és temetési használatra. 1 frt 80 kr.
- Dr. Schwarz Károly.** Adalékok a legújabb theologia történetéhez. A negyedik kiadás után fordította: Kovács Albert. 5 frt — kr.
- Székács József** összegyűjtött egyházi beszédei. Első kötet 3 frt — kr.
- Fábián Dániel** népszerű egyházi beszédei, egy egész évre 3 frt — kr.
- Fábián Dániel.** Népszerű halotti beszédek. I. kötet 1 frt 40 kr.
- Magyar Lexicon.** Szerkeszti Somogyi Ede. Az egész munka 50 füzetre van tervezve, melyekből eddig nyolcz már megjelent, minden füzet csinosan kiállított koronák, rendjelek, czimerek, vagy térképét ábrázoló mellékletet hoz. Egy füzet ára 30 kr. Postán bérmentes küldéssel 35 kr.
- A természetkönyve.** Közérdekü olvasmányok a természettudományok köréből. Bernstein Cz. német műve után. 5 kötet, füzve 10 frt — kr. Ugyanis 21 füzetben, egyenként — frt 50 kr.
- Találmányok könyve.** Ismeretek a kézmű- és műipar mezejéről. A földművelés- ipar- és kereskedelemügyi m. kir. miniszter megbizásából és az orsz. magy. iparegyesület felügyelete alatt több idevágó munka alapján dolgozta Frecskay János. Megjelenik 40 kros füzetekben. A kötetes kiadásból az I. II. és III. kötet ára 12 frt — kr.

 Könyvjegyzékeket az irodalom minden ágából kívánatra ingyen és bérmentve küldök

Megjelenik
minden vasárnap

Szerkesztőszállás.

b.-farkasutca 16. sz hova
a lap szellemi részét illető
közlemények czimzendők.

Kéziratok nem adatnak vissza.

ERDÉLYI PROTESTANS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

Kiadó-hivatal:

Stein János könyvkereskedése, hová az előfizetési-pénzek legczélszerűbben postautalvánnyal küldendők.

Előfizetési ár:

Egész évre 6 frt., félévre 3 frt., évnegyedre 1 frt 50 kr

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS LAPTULAJDONOS: Szász Domokos.

Tartalom: A conventi bizottság összehívása alkalmából. Dr. Kolozsvári Sándor. — A protestáns templom. Egyházi beszéd. Zsobokon, 1878. oct. 20-án buzditásúl az 1876. aug. 11-én leégett templom helyett újnak építésére, tartotta: Szász Domokos közjegyző — A názarethi Jézus (Élet- és jellemrajz.) Közli dr. Elekes Viktor. (Folyt.) — Irodalmi szemle. — Tárca: Magyar protestáns egyháztörténelmi kútfők. Közli: dr. Elekes Viktor. — Egyházi és iskolai hírek. — Szerkesztő postája. — A kiadó hirdetése.

A conventi bizottság összehívása alkalmából.

Kolozsvár, 1878. oct. 23.

A múlt év november havában ülésezett convent által kiküldött nagy bizottságot Nagy Péter püspökünk — mint elnök — november 9-re Budapestre összehívta. A magyar reformált anyaszentegyház életében korszak alkotásra irányzott tárgyak fölött fog tanácskozni ez a bizottság; mert a Királyhágón túl és innen levő reformált testvér-egyházkerületek egy közös egyházalkotmány keretébe való unioja elveinek és módozatainak kérdése fölött kell hogy indokolt véleményt, helyesebben: törvényjavaslatot terjesztszen az első alkotmányozó zsinatra nézve kötelező határozásra felhatalmazott convent elébe.

A mennyire érezzük az ohajtott unio alapján remélt erő és hatalom fokozásának szükségességét, annyira elszomorodunk minden egyes olyan jelenség felett, a mely az egyesülés lehetősége feltételeinek vagy figyelmen kívül hagyására, vagy a kellő méltánylás hiányára mutat és olyan aggodalmak felköltését eredményezi, a melyek az egyesülés akaratának ösztönösége iránt támasztanak kétséget.

Ilyen indokolatlan tartózkodásnak tekintjük mi a tiszamelléki egyházkerület legközelebbi közgyűlésének azon határozatát, a mely a conventi nagy bizottság albizottságainak munkálatait érdemleges tárgyalás helyett ismételten az egyházmegyékhez uta-

sítá, bővebb megfontolás és véleményezés végett; a lapok tudósításai szerint az okon, hogy az albizottságok munkálataikkal még nem teljesen készek és hogy az érdemleges határozatra még úgy is elég idő áll rendelkezés alatt.

Hasonlóképen indokolatlan tartózkodásra és az egyesülési törekvés komolysága és őszintesége iránt való kétely jogosultságának lehetőségére mutat az a mély hallgatás is, a melyet a többi egyházkerületek tanusítanak az albizottságok azon kifejezett ohajtásával szemben, a melyet az albizottsági javaslatoknak — a kellő tájékozás céljából — még a nagy bizottság összeülése előtti érdemleges tárgyalása tekintetében nyilvánítottak.

Egyedül az erdélyi egyházkerület kívánt eleget tenni az albizottsági ohajtásnak. Kizárólag e tárgyban tartott rendkívüli közgyűlésén hozott érdemleges határozataiban nemcsak megjelölte maga részéről a feltételeket, a melyek mellett az egyesülést kerestül vihetők tartja; hanem azok szem előtt tartásával az albizottsági alkotmánytervezet részleteihez is megtette módosító ajánlatait.

Az eredményre mennyivel biztosabb kilátásokkal foghatna a következő november 9-ére összehívott nagy bizottság nagy horderejű tanácskozásához, ha a többi testvér-egyházkerületek is hasonló eljárást követnek vala? Mennyivel nagyobb tájékozottsággal jelölhetné meg a közös határozományok mellett, azokat a határvonalokat, a melyeken az alkotmánytervezetben túl nem léphet, az egyházkerületek jövőre is fennmaradandó autonomiájának sérelme nélkül, ha mindenik egyházkerület előre fölfejtí, megnevezi és indokolja vala reservatáit?

Az a körülmény, hogy az albizottság föladatát egészen még eddig meg nem oldhatta a mennyiben az egyházi törvénykezés és a fegyelmi eljárás tervezete a bizottság retoráján át nem

ment: nem szolgálhat méntségül az egyházkerületek tartózkodására, miután a fődologra t. i. az alkotmányozó első zsinatnak és a közös egyházi alkotmányra vonatkozó munkálatok — a melyekkel szemben, a bár magában eléggé fontos, egyházi törvénykezés és fegyelmi eljárás, csak alárendelt jelentőségű tárgyat képez — már május óta készen vannak s nyomtatásban köz-kézen forognak. Az egyesülés kérdésének nehézségei pedig csak is

ezeknél fordulnak elő, nem pedig az egyházi törvénykezés és fegyelmi eljárás körül.

De igaz, van még argumentum: az idő! Van akár még egyszer háromszáz esztendő A mit mi létesíteni vonakodunk, végezzék, ha tetszik, a következő nemzedékek. De ilyen argumentumok mellett mi nem fogunk a korszak alkotó unio megtörténte felett örömnapot ülni.

Dr. Kolozsvári Sándor.

A PROTESTANS TEMPLOM. EGYHÁZI BESZÉD.

Zsobokon, 1878. oct. 20-án, buzdításul az 1876. aug. 11-én leégett templom helyett újn ak építésére,

TARTOTTA:

SZÁSZ DOMOKOS
közjegyző.

Alapige: Esdrás V. 1—2. „Akkor próféta Aggeus próféta az Izrael fiainak, kik valának Judeában és Jeruzsalem-ben, az Izrael Istenének nevében szólván nekik. És felkelének Zorobabel, Salatielnek fia és Jezsúa, Josadáknak fia, és az egész nép és hozzá kezdének az Isten házának építéséhez és valának ő velők az Istennek prófétái, segítvén őket.“

* * *

Kegyelem nektek és békesség Isten től, a mi Atyánktól! A nagy apostol e szavaival köszöntünk titeket, kedves afiai, Istennek népe! Ime, eljöttünk hozzátok, hogy szóljunk veletek; eljöttünk hozzátok, hogy szólván veletek, segítsünk nektek. Igaz, hogy mi nem vagyunk próféták, kiknek hivogató szavára hajdan Dél és Észak, Nyugat és Kelet felől előjött a Lélek s annak érintésére megelevenedtek a mezőben szétszórt csontok s nagy zúgással életre kelvén a halottak, megindula egy nagy sereg, az Izraelnek egész háza. De ha nem is vagyunk az Úr lelkétől ihletett próféták, de szolgálai vagyunk mi is annak az Istennek, ki az erőtlenekekben is megdicsőíti a maga hatalmát s a kicsinyek által is végbeviszi az ő csodálatos dolgait. Bizunk azért benne, hogy megsegít minket, hogy mi is segítsünk nektek!

S midőn szívem e biztató reménnyel teljesedik be, végigvonul lelkem előtt, a választott nép történetéből, egy tanulságos kép, melyre a felolvasott szavak világot vetnek.

Tudjátok afiai, hogy e történet könyvébe a babyloni fogság kora setét betűkkel van följegyezve. A hatalmas ellenség megrohanta az ősök szent földjét s erőt vett rajta. A jeruzsalemi fenséges templom, melyet Dávid és Salamon királyok korában épített vala a nép, lángba borult s romba dőlt a hiveknek nem vala többé helyük, hol összegyülhessenek, együtt imádni Atyáiknak Istenét. A hatalmas ellenség azonban ezzel sem elégedett meg. A nép színe-javát lánczokra fűzve, rabszolgaként idegen földre hurczolta el s 70 hosszú esztendeig tartotta sanyaru rabságba. Ez időből maradt fenn az a panaszos ének, melyben a bús dalnok így zeng: „A Babylonnak vizei mellett ott ültünk és sirtunk vala, mikor megemlékezünk a Sionról. A fűzfákra felfüggesztettük vala hegedüinket, Babylonnak közepette. Jóllehet azok, a kik minket elvittek és megrontottak, vigasságos éneket kívántak tőlünk, ezt mondván: Énekeljétek nekünk a Sionnak énekei közül! Mi módon énekelhattuk volna az Úrnak énekét, idegen földön?“

De végre eltelt a hetven hosszú esztendő s a hontalanok keserőségét megeléglvén az Úr, elhozta a szabadulás óráját. Nézzétek, mily zsibongva sietnek a hazatérő hosszú karavánok s a bús ének helyett ezereknek ajakán megzendül a háladal: „Dicsérjétek az Urat, mert jó dicséretet mondani a mi Istenünknek! Az Úr az elszéledetteket egybegy üjti, a töredelmes szívüeket meggyógyítja és azoknak fájdalmát beköti.“ És midőn eljött a

várva-várt pillanat és sarúik megérinték újra az édes anyaföldet, a buzgó szivek legelső vágya, a vallásos lelkek legelső gondolatja, hogy fölépítsék az Úrnak templomát. De a buzgók mellett voltak olyanok is, kik első sorban nem a szabadító Istenre, hanem önmagukra gondoltak s így szóltak: „Nem jött el még az idő, hogy az Úr házát megépítsük.“ Főleg azok szóltak így, kik a fogság ideje alatt elhajlottak vala őseiknek hitétől s összevegyültek a pogányokkal és elfeledkezve Mózesnek, a nagy törvényadónak e parancsolatjáról: meg ne próbáld, hogy faragott képeket csinálj magadnak, a végett, hogy azokat imádd, mert azt mondja az Úr: én vagyok a Jehova Istened s rajtam kívül nincs más Isten, a kit imádj, — bálványok előtt hajlottak meg.

Ekkor emelte föl Aggeus próféta feddő szavát s így szólott: „Gondoljátok meg jól a ti dolgotokat! Menjetek föl a hegyre és hozzatok onnét fákat, építsétek meg az Úrnak házát és kedves lesz az Istennek az és dicsőítsétek benne. Azt mondja az Úr: sokat vártatok, de keveset takarítottatok; bevittétek a ti házaitekba, de én ráfuvallok. Miért? Az én házamért, mely pusztán áll, ti pedig siettek kiki az ő házána építésére.“ És a próféta szavára fölbuzdult a községeknek lelke és bemenvén, munkálkodának a seregek Urának, az ő Isteneknek házában, mely fölül hangzék feljűk a magasból ama biztató ígret „Nagyobb lesz ennek a második háznak dicsősége, mint volt az első háznak dicsősége. Ezen a helyen adok én nektek békességet, ezt mondja a seregeknek Istene.“

Affai! Mint a választott népnek, vala nektek is templomotok, melyet Isten dicsőségére őseiteknek vallásos buzgósága épített és tartott fönn. Ok már régen elköltöztek egy boldogabb hazába, de itt hagyták vallásos buzgalmuk, hűségük szép emlékezetét s a temetőben porladó hamvaikat. Sokat küzdöttek, szenvedtek, de hivek maradtak mindvégig! — Tudom, nehéz megpróbáltatásokat bocsátott rátok is a Mindenható. Még ti is emlékezhetek arra az időre, midőn saját szülőföldjén lett hontalanná s rabbá a magyar nép; midőn idegen szó, idegen hatalom eltiporta jogainkat, szabadságunkat s még hitünk ellen is fölemelte szentségtelen kezét. S midőn végre leteltek a szolgaság éve s már azt hittétek, hogy következni fognak a szabadság, békesség, jóllét esztendei, azok helyett jött megint csapás-csapásra; mintha meg lett volna átkozva az anyaföld, éveken át hiába fáradozott s hullatta verejtékét a föld népe s végre jött rátok egy rettentő pillanat, midőn az égig csapkodtak fel a lángok s annyiaknak hajlékával együtt elhamvadott az Istennek háza is s ti

múltán vehettétek ajkaitokra a panaszt: leesett a mi fejünknek koronája, jaj nekünk!

De ne tudátok, nem tapasztaltátok-e, hogy a ki lever, az föl is emel, a ki csapást küld reánk, meg is vigasztal minket, úgy hogy elmondhatjuk a nagy apostollal: háboruságot szenvedünk, de kétségbe nem esünk; üldöztetünk, de el nem hagyatunk s ha szinte a halál árnyékának járnánk is völgyébe, nem félünk! Mutassuk meg affai, hogy nem félünk! Egyesítsük erőnket egy nagy gondolatban; dobbanjon össze szivünk egy szent elhatározásban s mint hajdan a fogságból hazatérő nép, mondjuk ki mi is a főséges szót:

Felépítjük újra az Istennek házát!

És miért építsük föl? Isten segedelmét kérem, mig e kérdésre válaszolok.

Építsük fel annak bizonyosságául, hogy vallásos hitünk, még pedig evangéliom szerint reformált hitünk van.

Van hitünk abban az élő Istenben, a ki a koronás próféta szerint, minden életnek kútfeje s mint az apostol mondja: minden lelkeknek teremője. Van hitünk abban az élő Istenben, a ki noha szegények és szűkölködők vagyunk, mindazonáltal gondot visel rólunk, a ki nekünk őriző pásztorunk, mert benne élünk. mozgunk és vagyunk. Van hitünk abban az élő Istenben, a kinek bölcsessége magasabb az egeknél s mélységes útjai végére mehetetlenek; ki mindent tud, mert a setétség fénylik előtte, mint a világosság; a ki mindenható, mert nála mindenek lehetségesek; a ki igaz, mert az ő igazságát el nem fordithatja senki; a ki szent, mert nincsen nála semmiféle hamisság; a ki irgalmas és jó, mert a mi siralmainkat örömmel fordítja s nem büneink szerint fizet nekünk.

Van hitünk a Jézus Krisztusban, a ki bennünk a hitnek elkezdője s bevégezője; a ki így szólott: az Atya küldött engem; a ki lett Istentől bölcsességünk szentségünk és váltságunk s kiról a nagy apostol nem hiában mondá: én tudom kiben hittem és azért szóltam. Van hitünk a Jézus Krisztusban, a kinek adatott teljes hatalom mennyen és földön, a kin kívül nincs más közbenjáró Isten és ember között; a ki evangéliuma által világosságra hozta az örök életet.

És van hitünk az Úrnak szent Lelkében, a ki által indítatva szólottak hajdan az Istennek szent emberei, a ki ma is segíti mi erőtlenségünket, megszentel minket, ennünk lakozik s mindeneket megelevenít.

S mert e vallásos hitünk bevilágítja lelkünket s

széttűzi bennünk a tévelygés, a babona setétséget, nem hajlunk meg, vallásos imádatlaltal, semmiféle szenteknek festett képei, faragott szobrai előtt, melyek gyarló emberi kezek alkotásai, hanem imádjuk egyedül az Atya Fiú s szent Lélek, egy örökké élő Istent.

És tudjátok-e, hogy e vallásos hit főként mi által tartja fönnt, táplálja s élteti önmagát, mi által terjed és hódít s száll át, szent örökség gyanánt, nemzedékről nemzedékre? Az által, hogy templomokat épít, hadd hangozzék azokban a Krisztusnak igéje, mely megvilágosítja az értelmet, nemesíti az erkölcsöket, terjeszti az igazságot s idvességre vezérli a lelkeket. A mi a setétségben vándorlónak a világító lámpás, a mi a léleknek a test, a testnek az öltözet, a mi volt hajdan a vizek hullámai felett hánykodóknak a Noé bárkája, az a vallásos hit számára az Istennek háza.

Igen afiai! a templom az a hely, hol hálás indulatra buzdul az örvendő szív, merthangzik felé az apostoli intés: öröme van-e valakinek tikközöttetek? hála adással dicsérje az Istent; az a hely, hol megenyhül a szenvedő lélek, mert az imádság szárnyán ahoz emelkedik föl, ki meghallgatja az esdeklő fohászt s letörli a könny hullatásokat; az a hely, hol a hitében gyöngye megerősödik s a kísértésekkel küzködőnek ereje megújul, mint a sas keselyű; az a hely, hol az Úr szent asztala mellett, a hívő lelkek számára, megjelenik a lelkeknek főpásztor s megelégti az éhező és szomjuhozó lelkeket menynevei kenyérével s az örök életnek amaz italával, melyből aki iandik, meg nem szomja-

zik soha; az a hely, hol örömben, bánatban, kísértésben, szükölködésben, életben és halálban, a buzgó hivek ajakán zeng az Isten országának, az Isten népének győzedelmi éneke: Erős várunk nekünk az Isten!

Ha azért afiai! szivetekben érzitek, s lelketek mélyén meg vagytok győzőzve arról, hogy az életben legdrágább — mert örökkévaló — kincs a vallásos hit; ha azt akarjátok, hogy fönntmaradjon e vallásos hit, hadd merithesetek abból, mint örökké buzgó forrásból, megnyugvást, békességet, vigasztalást, reménységet, idvességet; ha azt akarjátok, hogy gyermekeitek fönntvelkedjenek Istennek félelmében s jó erkölcsökben; ha azt akarjátok, hogy még sirba nyugvó poraitokra is áldást rebegjenek a késő nemzedékek: építsétek fel az Istennek házát, mint a vallásos hitnek legbizonyosabb mutatóját, leghatalmasabb védbástyáját.

Ime, eljöttünk, hogy segítsünk nektek!

Az Istennek háza, a prot. templom azonban nemcsak vallásos hitünknek, hanem egyszersmind nemzeti s keresztényi egységünknek is mutatója és fenntartója.

Igen, nemzeti egységünknek. Egy nemzet első sorban nyelvében s nyelve által él s a prot. templomokban nem idegen, kihalt nyelv hangzik, melyet a nép nem ösmer s nem ért, hanem az az édes anyanyelv, mely a miénk, melyen zengett, bölcsőnk mellett, az édes anyadal, s melyen hangzani fog majd koporsónk fölött a bús halotti ének. Ez édes anyanyelven szól hozzánk, a prot. templomokban, a Krisztus igéje s buzdit

TÁRCZA.

Magyar protestans egyháztörténelmi kútfők.

Közlő: DR. FLEKES VIKTOR. *)

I.

Reverendissimo summaque pietate praestanti Domino Heinricho Bullingero Tygurinae ecclesiae in Helvetia Verbi ministro, Domino et amico suo colendissimo. **)

Cum ante paucos dies huc venissem, proemendis ad nuptias meas rebus quibusdam necessariis, scito enim me vitae aulicae valedixisse et despondisse mihi in perpetuam conjugem virginem pauperulam in oppido quodam vocato, quod est in confinio regni Hungariae et Marchionatus Moraviae decem ab hinc miliaribus situm.

Redditae sunt mihi tuae literae prima Augusti Tiguri datae, et in his inserti sermones de coena Domini, missi a te in pignus amicitiae nostrae. Gratissimae fuere mihi et litterae et sermones a te editi, pro quibus, proque summa erga me benevolentia tua, ut debeo, magnam tibi gratiam habeo. Priores tuas litteras et libellos, quos tu mihi misisse scribis, non vidi; puto eos intercivisse. Quod scire cupis, an linguam Germanicam calleam, ejus sermonis sum ignarus et ne verbum quidem intelligo. Opus de justificatione hominis, quod tu nunc scribere significas, cum a me tum otiam ab amicis meis, quibus hoc significavi, quique religionis Christianae sunt studiosi, valde desideratur; rogo effice, ut vel unicum exemplum ad nos veniat. In Anglia veritatem vicisse, omnes pietatis cultores laetantur. Sed hic circumfertur scriptum quoddam iam hic excusum, quo sparsum est, duces quendam, demortui Regis Angliae summum Consiliarium et reformatae religionis Christianae fautorem primum, religionem ipsam retractasse et postea publico tumultu decollatum esse. Idque a morte ipsius regis, propter quod adversarii veritatis exultant, et piorum animos hac ariete quatunt, quod doctrina eorum esset falsa, quam bonus ille vir moriens recantasset. Tu veritatem hujus rei nobis significes vel unico verbo. Hic ob religionem pii ab adversariis male audiunt, quidam etiam in vincula conjiciuntur et sic mulcantur. Haec tamen aequo animo sunt ferenda propter nomen Domini. Cum haec scribo, oblatum

*) Közlő e czim alatt egy pár egyháztörténelmi kútfővel kíván járulni azon viszony világosítására, mely magyar protestans hitfeleinket a helvét reformatio kiváló alakja, Bullinger Heinrich, zürichi lelkészhez fűz. Ezen eddig nem közölt egyháztörténelmi kútfők a zürichi kanton archivum „Ecclesia Tigurina“ czimű okmánygyűjteményéből, eredeti kéziratból, vannak másolva.

**) Eredetije: Archiv. Ecclesiastica Tigurina. Tom. VI. pag. 1493.

minket hazafias kötelességeink teljesítésére, a nehéz időkben bölcsességre s türelemre s minden körülmények közt arra, hogy védjük, megtartsuk, szeressük azt a földet, mely

Bölcsőnk s majdan sirunk is,
Mely ápol s eltakar!

És a hazai történelem bizonyítja, hogy a legnehezebb időkben, midőn meg volt támadva nyelvünk, nemzetiségünk, alkotmányunk, szabadságunk, első sorban a prot. templomok és iskolák voltak azon védbástyák, melyek feltartóztatták és visszaverték az ellenség minden támadásait s főleg itt, Erdélyben, annyi idegen népfaj között, hogy van még magyar nép, hála érte a prot. vallásnak, melyet méltán neveztek s neveznek maig is magyar vallásnak.

Nemcsak nemzeti, kéresztényi egyességünknek is védbástyái a prot. templomok. A külvilág, az élet foglalatosságai, érdekei, szenvedélyei az embereket szétválasztják, önzésre, visszavonásra, egyenetlenségre tanítják; a templomok az embereket egymáshoz közelebb hozzák, a különböző érdekeket kibékítik, a szenvedélyeket lecsillapítják s ez által egyesítik a szíveket. A prot. templomokban tanuljuk meg, hogy egy Istenünk van, ki előtt nincs személyválogatás s minden nemzetségben kedves előtte, az, ki őt féli s az igazságot cselekszi. Ott tanuljuk meg, hogy egy vérből származtunk s együtt alkotunk egy szent népet, királyi papságot, választott nemzetságot. Ott tanuljuk meg, hogy vitézei vagyunk egy győzedelmes hadseregnek, melynek fővezére, a lelkek királya, az Úr Jézus Krisztus, kinek lobogója alatt együtt

est mihi exemplum scripti de duce, quod his meis inclusum ad te mitto, et mihi rescribe, num id ita sit actum, et si religionis ergo mortem sustinuerit dux ipse. Libellos et literas, si quos ad me missurus: mitte ad manus Pauli Straseri, bibliopolae Viennae; ipse mihi bona fide reddet, habet is amicum Basileae Phrobenium, ad quem solet saepe scribere. Dominus deus servet te in sempiternum.

Datum Viennae, Nona Novembris.

Anno 1553.

Tuus deditissimus
Feyérthoy.*)

II.

Reverendo ac clarissimo Domino Henrycho Bullingero, Tigurinae ecclesiae Verbi Dei ministro, Domino et amico colendissimo.**)

Quod toto jam biennio nihil a te acceperim literarum in causa esse puto meas epistolas ad te non esse perlatas, aut tuas literas, si quas ad me dedisti, intercidisse. Postremas tuas literas, — quibus inclusum numisma argenteum

*) Feyérthoy János Ferdinand király udvarában a magyar királyi kancelláriának titkára; a világi rendből közvetítője a helvét, illetőleg a kálvini urvacsora nézetnek. (Lásd Bullingerhez intézett leveleit E. Böhl, Confessio Helvetica. Vindobonae. 1866. 99—105 l.)

***) Eredetije: Archiv. Ecclesiastica Tigurina. Tom. VII 2278 p.

kell vívnunk az igazság, világosság, szeretet szent harczát, melynek nyomán nem hull vér és könny, hanem tenyész élet és áldás. Ott tanuljuk meg, hogy minden egyes egyházközség kiegészítő része annak a vitézkedő anyaszentegyháznak, mely a mint előre halad s fölsillog kezeiben az igének fegyvere, a setétségnek minden hatalmasságai meghajlanak előtte s még azok is, mint hajdan a Sátán, leborulnak s imádják az igazság, a világosság és szeretet Istenét!

Ha azért akarjátok afiai! egyességeket a magyar hazával és magyar nemzettel; ha azt akarjátok, hogy ti, gyermekeitek s még késő unokáitok is, annyi idegen népfaj között, magyarok maradjanak: építsétek föl az Istennek házát, hol édes anyanyelven hirdettetik az Istennek igéje, s az által a magyar nemzet, a magyar haza, a magyar nyelv iránti szeretet. És ha azt akarjátok, hogy újra megelevenedjék bennetek a keresztényi egyességnek lelke, hogy az egyességből merithessetek erőt elhordani az élet terheit; ha azt akarjátok, hogy ez egyházközség, ez a Haza*) előkészítésem titeket, hogy lehessetek polgárai majd az örökkelvő Hazának: építsétek föl az Istennek házát, hol hangzik felétek az apostoli szó: Egy az Úr, egy a hit, ti pedig tagjai vagytok a Krisztus testének, mely az anyaszentegyház!

Ime, eljöttünk, hogy segítsünk nektek.

*) Kolozskalotában a hivek több helyt így nevezik községüket. Sz. D.

consorti meae miseris, — accepi, ed quae tibi responderam, et consors mea pro munere tibi misso tibi vicissim xenia miseris, dubito tamen ea ad te perlata esse, cum de illis nihil rescripseris. Aliquod libelli tui mihi redditi fuerunt, puta Anthitesis, cum aliis nonnullis, de quibus nunc non plane recordor. Nonnulli, quorum postremis literis meministi, ad me non pervenerunt. Nihilominus pro tua summa in me benevolentia maximas, quas possum, tibi vivas habiturus sum gratias; libellosque tuos pro sempiterna memoria tui nominis tuaeque erga me caritatis conservabo. Hinc ad te in sempiterna nihil novarum rerum scribere possum praeter communes miserias et regni hujus Hungarici crebras a Turca vastationes, sic solet Pater coelestis populum rebellem et contumacem affligere. Verbum Domini sub imperio Turcae feliciter procedit, quam in his locis, bi Papa et Pontifices regnant. Speramus tamen fore, ut Deus benignus pro sua immensa clementia malorum quoque studia et consilia olim ad suam vertat gloriam. Haec pauca ad Te scripsi, quibus testari volui me divina benignitate vivere tuique memorem esse. Vale in aeternum et rescribe.

Posonii: 18 Julii 1555.

Alias scribam plura.

Joannes Feyérthoy.

(Vége következ'k.)

Végre jegyezzük meg, hogy a prot. templom nemcsak vallásos hitünknek, nemzeti s keresztyéni egyességünknek, hanem evangéliumi szabadságunknak is főntartója, védbástyája,

Afiai! Az emberi nemzetnek jobb része két izben vivott vallásos szabadságaért nehéz, de diadalmas harczot. Az elsőt akkor, midőn föllépett az úr Jézus Krisztus s így szólott: „Az Isten lélek és a kik őt imádják, szükség hogy lélekben és igazságban imádják.“ E szavaiban ki volt mondva a halálos ítélet a zsidó és pogány vallások felett, melyek külső szertartások, bőjtölések, búcsujárások, füstölgő áldozatok s emberkéz faragta bálványok imádásának nyüggébe vetették a népeket s elzárták attól, hogy szívök, lelkek szerint kereshessék s imádhassák az Istent. A népek millióinak lelkében a Krisztus szavai visszhangot keltettek s a szolgálat igáját, melyet eddig görnyedve hordoztak, széttörték, szabadokká lettek s megalapult Krisztus egyháza, mint a vallásos hitben szabaddá lett lelkeknek szent társasága. Ez volt az első győzedelmes harcz.

És a második?

A másodikat ezelőtt háromszáz esztendővel, a mi áldott emlékü reformatoraink vezérlete alatt, vívták a népek s azoknak sorában, dicsőségesen vívta a mi magyar nemzetünk is.

Mert setét idők következtek újra; a zsidó vallás lélekölő szertartásai, a pogány vallások bálvány képei s szobrai bevitettek a keresztyén templomokba; a zsidó és pogány szokások és erkölcsök halottaikból föltámadtak a keresztyén életben, csak azzal a különbséggel, hogy többé nem zsidó, vagy pogány, hanem keresztyén nevekké nevezettek. És az egész egyház felett mind magasabbra emelte föl fejét egyetlen egy ember, ki azt állította magáról, hogy Krisztus helyettesse, Istennek helytartója, kinek jogában áll királyok és népek hitén, lelkiismeretén uralkodni s ki végre elég merész lón azt hirdetni a világnak, hogy ő is csalhatatlan, mint az Isten!

Krisztus evangéliumának, a szabadság vallásának ez elferdítése, a ker. népeknek e megaláztatása ellen emelték föl szavukat reformatoraink s szavukra fölkeltek milliók s bár omlott a vér, bár megnyíltak a börtönök, bár lángoltak a máglyák, bár gályákra hurczoltattak százanként a magyar prot. papok: az evangéliumi szabadság szent ügye győzedelmeskedett s létrejött a prot. anyaszentegyház, az evangéliumi igazságok tisztaságának őre, a hitben, a lelkiismeretben, a tudományban és az életben a szabadságnak főntartója és terjesztője.

Afiai! ennek a szabadságnak, melynek győzelméért őseitek éltek és haltak, örökösei vagytok ti is. Hogyan köteleznétek hát magatokat újra a szolgálatnak amaz igájába, melyet apáitok széttörtök? Sőt in-

kább erősen álljatok meg abban a szabadságban, melylyel megszabadított titeket a Jézus Krisztus, a szabadság nagy bajnoka. Ennek a szabadság védbástyái a prot. templomok, melyekben lélekben és igazságban imádjuk az egy élő Istent.

Azért, ha szent előttetek a sirban nyugvó s e szabadságért küzdött őseiteknek emléke, ha drága nektek az örökség, melyet ők hagytak hátra, ha fönn akarjátok azt tartani a jövőendő számára, hogy annak népe is legyen vallásos hitében szabad, miként szabadok vagytok ti: építsétek föl az Úrnak házat, hogy zengjen abban újra, az idők végéig, a csüggedőknek biztatásul, a 'évelygőknek útbaigazításul, mindnyájatoknak lelke idvességére a szabadság evangéliuma.

Ime, eljöttünk. hogy segítsünk nektek.

De mit ér részetekről a legnagyobb buzgóság s részünkről a segedelemre legkészebb indulat, ha szivetek buzgalmát meg nem szenteli és készségünket meg nem áldja az áldásoknak Atyja? Mély igazság rejlik e szavakban: Ha az Úr nem építi a házat, hiába fáradnak az építők! Vallásos hitünk, nemzeti s keresztyéni egyességünk, evangéliumi szabadságunk is az Úr ajándékai s tőle kérjük és várjuk, hogy szent elhatározásunkat, mely e drága kincseink megtartását s biztosítását czélozza, jó sikerre vezérli. Szivem mélyéből könyörgök is hozzá, hogy végezze be, a mit bennünk kezdett s adjon nektek, nekünk életet, erőt, segedelmet, hogy romjai felett az ó templomnak, lépjünk vele új szövetségre s zenghessünk majd szent nevének dicséretet az ő irtalmasságának új hajlékában.

Amen.

A názárethi Jézus

(Élet- és jellemrajz.)

Közli: dr. Elekes Victor.

(Folytatás.)

Ezen kornak és ezen népnek fia Jézus. Született Augustus római császár uralkodása alatt egy galileai városban: Názárethben s valószínűleg legidősebb fia volt egy számos tagból álló, vagyontalan, de tisztességes kézműves családnak. Születési éve bizonytalan. Csak annyi bizonyos, hogy időszámításunk előtt mintegy négy évvel született. Születési napját — mert az erre vonatkozó adatok nagyon bizonytalanok — mindez ideig nem sikerült meghatározni. Gyermekek- és ifjúkórjáról szintén hiányoznak a biztos történelmi adatok s maga azon gazdag illatú monda koszoru, mely az igazság királyának bölcsőjét köríti, költészeti varázsában már régóta a művelt emberiség és aképzőművészet köztulalajdonává lett. Jézus neveltetése és kiképezetése kizárólagosan zsidó, tehát mindenekfelett vallásos volt. Az olvasást és kétségkívül az írást is a názárethi zsinagógában tanulta meg s ugyanitt megismerkedett a törvény és prófétákkal, nemzetének vallási és irodalmi szentségeivel.

A próféták ideáljai és reményei isteni szeretettől áthatott keblében termékeny talajra találtak. Ezen remények között egy messiási birodalom megvalósítása volt a legáltalánosabb és legnépszerűbb. Ezen messiási birodalom, a próféták váradalmi szerint a tökéletes igazság és jóllét azonnal megvalósuló új világ állapota, mely isteni beavatkozás folytán, vallásos és társadalmi tekintetben, a világi viszonyokat teljesen átalakítja. Ezen remény századok óta élt Izraelben; folytonosan hamu alatt lappangott, különösen a mióta a babyloni fogság Izrael nemzeti és vallási jellemét megtörte. És e váradalom épen Jézus napjaiban lázas izgatottságban égett a nép lelkében. A zsinagógák és iskolákban Izrael reménye felett folyt a vita s türelmetlenül lesték az idők jeleiből azon napot, melynek a Messiás eljövetelét kelle jelentenie, s valóban nagyon jelentős, hogy ép Jézus gyermek-korában tört ki egy ily messiás-politikai lázadás. Ugyanis időszámításunk, mintegy 6-ik évében, midőn tehát Jézus 10—11 éves lehetett, a rómaiak a censusnak a zsidó népre erőszakolása s a templom kincsei kirablása miatt a népet fellázították. A lázadás élére a gaulaniti Judás állott, és egybegyűjté a galileai hegyek pásztorait, megrohanta Nazarethtől mintegy 2 órányira északra fekvő Sepphoris erődöt, ennek fegyvertárát kirabolván. A harczai zaj betölté Jézus békés szülő városát, Názarethet is. Természetesen a római cohorsok szokott ügyességökkel verték le a lázadást, a zsidónép virága a harczmezőn hullott el, Galilea és Judeában fölperzselt városok és falvak füstje emelkedett az égnek s 2000 zsidónak holtteste 2000 kereszten senyvedt el: igaz római intő példa gyanánt a hasonló kezdeményezések ellen.

Ily viharok között folyt le Jézus ifjúsága. A nagy s nemzeties eszmék forrongása lelkét szilárdná tették; külső élete azonban, környezetétől meg nem figyelve, csendes magános utján haladott. Egyet azonban megtanult ezen viharos időkből: hogy isten országa a messiási ország nem valósul meg külső jelek: tűz, fegyver és vér által. E tekintetben lényegesen különbözött kortársaitól: úgy a forradalmi Judás, mint keresztelő János prófétától. Ez utóbbiban Judeának forrongó népkedélye, mintegy 2 évtizeddel későbből megtalálta szónokát. Egészen más hangon, mint ezt a mai napon közönségesen gondoljuk, hangzott ezen időben, a Jordán völgyéből, Juda országán át ezen érczes hang: „Legyetek töredelmesek, legyetek készen, mert elközelített Istennek országa! S nemsokára eljőn utánam, kinek nem vagyok méltó saruját megoldani; ki a népek szérűjét kisépri, a buzát kiszemeli, a konkolyt elégeti.“ És e szavakban azon időkor mintegy hallani vélte az eljövendőnek közelgő lépteit. Egész Judea készen állott a Jordán folyója mellett, töredelmesen megkeresztelkedni. Mindig értetetőbb s világosabbá lett, hogy közel van az Urnak nagy napja most jön el, avagy örökre elmarad a Messiás. „Dávid nemzetségéből — mondá Dávid Chimhi, a rabbi — mindenikének ohajtania kell, hogy a Messiás ő legyen.“ És a názárethi hegyek magános csendjében Dávid nemzetségéből immár fölserdült a férfit, kinek keblében nem-

zetének vallásos és bonfiui reményei visszhangra találtak s ki önmaga tevé föl a kérdést magához: „Te vagy-e a Messiás? Te vagy-e az isten országának megvalósítója?“ És ő megkötötte a gondviseléssel és népe történelmével azon nagy szövetséget, mely által az ember tehetetlen akaratára a mennyei hatalom szövetséges társává lesz. Ő jelentkezett a Messiás címére s miközben az ács fejszójét félretette, felragadta azon messiási eszmét, mely által szegény izraelita népe magát oly nagynak hitte, s mely mellett oly kisszerűleg élt. A tudósok vitatják, ha vajjon ezen elhatározás egyszerre azonnal állott-e elő, vagy pedig csak lassanként, tanítói működése alatt fejlett ki és érlelődött meg benne? Bárhogyan üssön ki e kérdésre a felelet, úgy egyik, mint a másik esetben ezen elhatározás a vallásos geniusnak ténye s ezért megfajthatatlan, mint a genius s mint általán az erkölcsi szabadság minden ténye.

Jézus fölfogása nemcsak a messiási ország megvalósítására vezérlő eszközökre, hanem ezen ország tartalma és jogosságára nézve is lényegesen különbözött kortársaitól.

A vallás, szerinte, nem az áldozat és bőjt, nem a tized és alamizsnák osztogatásában állott, hanem a tisztaság érzület, a szív tisztaságában, mely Istent látja és szereti mindenekben. A szeretetben fedezte fel a mózesi törvény principiumát, a melynek reformját tisztán felismerte s bensőleg megalapította.

Genieknek, Istentől küldött prófétáknak azokat szokták nevezni, kik a világ elébe egy új kérdést állítottak. Azon új kérdés, a melyet Jézus állított a világ elébe, a zsidók Istenéhez intézett ezen szó volt: Valóban a harag és bosszuállás Istene vagy-e? s csakugyan azért oly nyomorult-e e világ, mert átkod nyomja azt? A törvény és a századok traditioi igen-nel feleltek e kérdésre; de az egész külső és benső tapasztalati világ ezerszeres nemmel válaszolt. A Geunesar síkjának fehér liliumai, valamint a galileai hegyek vérpiros kökörcsinjeiben a végzetetlen atyai szeretetet ismerte fel. Hogy örök könyörületesség ömlik ki e világra, hogy örök szeretet uralkodik a népes városok zivaja és a távol hegyek magánya fölött, ezt Jézus a megközelíthetetlen Jehovával való szellemi közösség által érezte előző, ki e szavakat adá ajkaira „Senkisémet ismeri az atyát, csak a fiú.“

De miképpen jutott a názárethi Jézus ahoz, hogy istenben a szerető édes atyát ismerje fel? Hiszen Galilea liliumai ép úgy nyíltak a próféták s keresztelő János, az ég épen olyan kéken boltosult a farizeusok s saddúceusok felett, és a galileai hegyek madarai egyaránt csattogtatták vig dalikat mindazok számára, kik azt hallani akarták. De nyelvöket eddig senki sem értette meg. S itt bizonyára oly titok előtt állunk, melyet kimagyarázni nem vagyunk képesek. Az isteni szeretettől áthatott személyiség titka ez, a hol a történelmi események közvetlenül megszakadnak és a leveletési kísérletek meghiusulnak; oly titok, mint rejtett mélységből előtörő forrás.

Ki tudná például kimagyarázni miképpen jutott egy

Göthe; egy Schiller azon magasztos eszmékhez, melyek költeményeiknek mind meganynyi gyöngyszemei; vagy egy Mozárt „Requiem“jének magasztos hangjaihoz? Tereztettek mit előttök szem nem látott, fül nem hallott s lélek nem sejtett. Egy más világ kapujánál hallgatóztak és kortársainak kijelentették, a mit hallottak.

Jézusnak istenről alkotott új fogalmából egyszersmind egy új vallásos és társadalmi világ származott. Ha Isten az embereknek szerető édes atyja, akkor egyetlen vallási kötelesség a szeretet és Isten országa akkor az Istennel való gyermeki viszonyban áll: a gyermeki szeretet szellemi országa ez, vágyakozás ő utánna, s feltétlen engedelmesség parancsai iránt. De egyszersmind egy új társadalmi világ is. Ha Isten országa az Istenhez való gyermeki viszony országa: akkor az egyszersmind az emberek közötti testvériség országa is. Az emberek testvérei egymásnak, mivel egy atyjok van s közöttök csak a szeretet törvénye állhatfen.

Az újabb kutatók meglehetősen összhangzó nézetei szerint, időszámításunk 34-ik évének tavaszán lépik fel Jézus a kapernaumi zsinagógában, Galileában. A három legrégibb evangélium biztos állítása szerint Galilea s különösen Gennesareth viruló kertje Kapernaum vala; ezt választá lakhelyéül s ez volt nyilvános működésének színtere. Ugy látszik, hogy élete folyamában Judeát és a papok városát, Jéruzsálemet, csak egyszer látogatta meg.

A közeledő s nem sokára elközelített isten országa hirdetésével lépett fel Jézus galileai korstársai között és mintha pályájának kezdetén már sejtette volna hogy a gondviselés kevés időt szabott munkája bevégzésére, egy kis családot alapított, mely néhány tanítványából állván, szívait és szellemét az utókornak átadja. Jól tudván, miy ábrándokat és emlékeket ébresztett fel a Messiás név Izraelben, kezdettől fogva nyilván került, hogy e névvel neveztesék s ezért több előszeretettel ragaszkodott Dániel könyve ismeretes „emberfia“ nevezetéhez, hogy ezen névvel messiási hivatását elfátyolozza s mintegy jelezze, miszerint a zsidó Messiás képét az emberiség ideáljává kívánja fejleszteni.

Isten országáról prédikált eszméi Galileai kegyes, jószívű és könnyen lelkesülő népénél nem kevés viszhangra találtak, főleg mivel szavait ritka népszerűséggel és bájjal kötötte össze, mély érzelmű, élethű előadásaival. Az sem lehet kétség tárgya, hogy egyes szavait meglepő gyógy-siker követe, mely mintegy magas fokú szellemi élet folyómánya különben is mély vallásos mozgalom kíséretében tűnik fel a történelem színpadán.

Jézusnak életmódja nem volt sötét asketái; sőt keresztelő János és az essenusokkal ellentétben részt vett népének mulatságaiban, a miért iszákos és világfinak neveztetett.

Azon néhány meleg tavaszi nap, melyen a tanítványok Jézussal, ezen tegtisztább és legnemesebb emberrel, kit valaha ismertek, Judea pálmái alatt együtt éltek, kitörölhetlen benyomást gyakorolt szívökre. Már csak azon tény, hogy

halála után egy életen át váraoztak visszatére-végetlen zerelmök legnyilvánvalóbb bizonytsága.

(Vége következik.)

Tanodáink értesítői az 1877—78-ik tanévről.

II.

III. A Szászvárosi Kún-tanoda értesítvénye. Szerk. Dózsza Dénes, tanvezető-tanár. 8-ad r. 43 lap.

Elöl 15 lapon a tanoda története van (1865—1878) apró részletességgel összeállítva, Dósa Dénes álta!. Nem céluuk gáncsolni, midőn fölemlítjük, hogy D. D. 1871-ben a classica literatura és philosophiai tanszékre választott r. tanárnak és mégis kizárólag mathesist tanit a tanoda felsőbb osztályaiban. (Vesd össze az értesítvény 9 és 21 lapját.) Ez lehet egészen helyesen, mert 71 után alakulhattak úgy a tanoda belső viszonyai, hogy ennek így kelle történnie. Mondom, mi nem akarunk gáncsolni, csupán azért említettük fel, mert a Királyhágón túl élő tanférfiak, kik a mi s talán épen e tanodánk körülményeit nem ismerik: valami különöst látnak abban, hogy egy gymnasiumban az ó-class. lit. egyedüli rendes tanára nem tanit class. nyelveket. A tanitói személyzetben van 1 tiszteletbeli tanár (Incze János helyi első pap), heti 5 órával, 2 rendes tanár, het. 16—17 órával (ezek nagyon meg vannak terhelve, mert egyik tanvezető, másik igazgató) 2 segédtanár, het. 20—21 órával, 7 köztanító 21—27 órával het., egy rajz-, egy zene- és egy énektanító, a szépirást két köztanító tanította. Elismeréssel jegyezzük fel, hogy a torna, zene és rajz tanítására kiváló gond van fordítva. A feldolgozott tananyag könnyen áttekinthetővé van téve az által, hogy egy-egy osztálynak nincs minden tantárgya együvé jegyezve, hanem szakok szerint csoportosítva az egész tanodára vonatkozólag. A német nyelvet már a 4-ik elemi osztályban kezdik tanítani. A számtant az első gymn. osztályban Szász K. könyve nyomán tanították, a másodikban már az illető tanár jegyzetei szerint. Az első gymn. oszt. het. 3 órában tanulja a görögöt és rómaiak történetét; ezen osztálynak két olyan tantárgya van (német nyelv és történelem), melyeket más tanodáinknál ezen osztálynak nem tanítanak. A természetrajzból az első gymn. osztálynak az állattan, a madarak kivételével, egészen eltanított, a másodiknak a madarakon kezdve ismét eltanított az egész félév alatt — ugyanazon könyv szerint. A 6-ik középtanodai osztálynak csilagászat-tant is tanítottak (többi tanodáinknál nem.) A magán-szorgalom élesztésére jutalmak voltak kitűzve inkább a latin és német nyelvre, s pályázat útján 13 tanuló nyert pénzbeli jutalmat, melyek összege 95 frt és 1 tallér. Könyvjutalomban részesült 45 tanuló. Gr. Kún Kocsárd ő méltósága, e tanoda nagylelkű főgondnoka, magánpénztárából segélyezett 7 tanulót 144 frt és 36 krral, ezenkívül eloláhosodott hátszegvidéki egyházi nemesek gyermekei közül 4-et, egyet-egyet 1000 frt urbéri papir kamatjával. A

Folytatás a mellékleten.

Melléklet az „Erd. Prot. Közlöny“ 43-ik számához.

tanodai könyvtár egyesek és kiadók adományozása folytán 100 kötettel gyarapodott. A gyűjtemények is gazdagodtak. A tanulók létszáma 185, ebből az elemi tanodára esik 101, a középtanodára 84; év elején beíratta magát 200, év közben kilépett 13, meghalt 2. A megelőző évben beíratta magát 221 tanuló, időközben eltávozott 34, év végén vizsgálatra állott 187, ebből az elemi oszt.-ra esett 103, a középtanodára 84. Tehát 2-vel volt kevesebb a létszám, mint a megelőző évben, azaz 1.8% apadás. Valásra nézve így oszlanak meg a tanulók: reform. 43%, gör. keleti 25%, gör. kath. 11%, róm. kath. 10%, mészvallású 8% és lutheranus 3%; nemzetiség szerint: magyar 56%, román 38%, német 6%. Ezen adatok eléggé bizonyítják, hogy e tanodánknak terhes feladatot kell teljesíteni, hisz magyar nemzetiségű növendék 56%, reform. vallású pedig csak 43% van. Kitűnő osztályzatot nyert 12%, elégtelent 10%. A 6-ik gymn. osztályban 8 növendék közül deáki szigorlatra állott mind a 8, s valamennyi átbocsáttatott. A tanulók 4%-ka nem volt osztályozható, mivel a tannyelvet nem tudták elsajátítani, hogy az előadásokat megérthették volna. Örömmel vesszük tudomásul, hogy a szászvárosi Kún-tanodában az 1879—80-ik tanévben már megnyílik a 7-ik gymn. osztály, a reakövetkezőben pedig kiegészítetik a 8-ik gym. osztályllyal és megtartatik az első érettségivizsgálat. Adja Isten!

IV A sz.-udvarhelyi collegium jelentése. Szerk. Bod Károly, paedagogarcha (tanvezető). 8-ad r. 85 lap.

Az első lapon az adatok vannak feljegyezve a lefolyt iskolai év történetéhez. Különösnek találjuk, hogy valamely tanoda értesítőjében a jegyzőkönyvekből egész pontokat „adatok“ czime alatt kinyomassanak — drága költségen; hiszen a levéltárak megőrzik magukat az eredeti jegyzőkönyveket, melyekben az adatok legalább együtt vannak, nem pedig elszórva, mint az egyes értesítőkben. Ha fontosabb tanügyi változások, újabb alapítványok s más efélék, röviden, de nem jegyzőkönyvi alakban, felemlítettnek: az csak helyeselhető; de az ilyenek, mint egy függő lámpa hozatása (4 l.), vagy Angyal 13 rajzfüzeteinek megszerzése (5 l.), vagy Hatházi osztály-összevonási kérvényezése (7 l.) stb. szerintünk sehogy sem válnak be adatoknak egy iskola történetéhez.

Az egyes tanárok és tanítók szolgálati ideje, születési helye és életkora (az évek száma: a szül. idő helyett) is fel van jegyezve; ez nem is felesleges. Az intézetben tanított 5 rendes tanár, het. 15—19 órán, 2 segédtanár, het. 18—21 órán, 2 állandó szaktanító (a helybeli két ref. pap) 6—6 órán, tehát 9 állandó erő, 10 köztanító, kik közül egy rajzot és írást, egy másik pedig tornát tanított, het. 13—28 órán, egy ének- és zenetanító és 4 segéd-énektanító (deákok). Magán tanításban csak az elemi és a 4 alsó gymn. növendékei részesülnek. Beírt tanuló volt 301, ezek közül elemi osztályos 140, középt. oszt. 123, bölcs. oszt. 38; évközben kimaradt az elemi tanodá-

ból 14, a középt.-ből 10, a b. tanfolyamból 5, összesen 29 és így az év végén maradt: 272. A megelőző évben a tanulók száma volt 275, elemi oszt. 139, középt. oszt. 111 b. oszt. 25; tehát az apadás 3 vagyis 1.09%. Kitűnő 28%, elégtelen osztályzatu 9%. Ugy látszik itt nem mérlik a calculust az „új mérték“ szerint. A tanulók névsora nemcsak pusztán a születési hely és idő megjölésével van közölve, hanem mindkét féléről az általános bizonyítvány is ki van tüntetve. Ez mindenesetre czélszerű, mert a szülők az értesítőből tiszta meggyőződést szerhetnek gyermekeik előmeneteléről s nem kell jóhiszelműleg a gyermek szavát készpénz gyanánt venniök, mely nem mindig egyezik meg a való-ággal. Állami középtanodánál (s talán még a r. katolikusoknál is) az év három szakaszra van felosztva, u. m. karácson előtti, husvét előtti és utáni szorgalomszakra, s a mint egy szak lejárt, a tanulók ezen idő alatt tanúsított előmenetelükről bizonyítványt kapnak, melyet szülők által láttamoztatva a a reá következő szorgalomszak elején elő kell mutatniök az igazgatónak. Ezen eljárás igen hosszadalmas; ezért jobbnak látjuk az értesítőben közölni az általános bizonyítványt és minden tanulót arra szorítani, hogy az évi értesítőt megvegye és szülőinek megmutassa. A tantárgyak terjedelmének és beosztásának kimutatása osztályok és félévek szerint van közölve, ez által mig egyfelől az értesítő nagy terjedelmet nyert (és ok nélküli költséget okozott), addig másfelől nem is lehet könnyen végig tekinteni. Azért ajánljuk a tantárgyaknak szakok szerinti, az egész évre és az egész tanodára vonatkozó csoportosítását, a mint ez a szászvárosi értesítőben van kivive. Érettségi vizsgálatra 11-en jelentkeztek s le is tették mind a 11-en. Deáki szigorlatra 20-an állottak s csak egy kapott általános elégtelen osztályzatot. Érdekes a növendékek életkoráról szóló osztályok szerint való kimutatás; efélékből láthatni, mennyire törekszenek a szülők fiatalon (s talán sokan idő előtt) elvégeztetni gyermekeikkel a középtanodát; ebből lehet részben kimagyarázni a tanulók tülterheltségéről elterjedt azon (köz)-véleményt, melynek nem csupán a mostani tanrendszer és tanítók, hanem a szülők is okai. Ay önképzőkörnek 52 tagja volt; beadott 23 dolgozat: 3 epigramm (egy francziából ford.), 5 románcz, 2 beszély, 1 óda, 1 paródia, 2 szónoki beszéd és 9 dal. Émlékkönyvbe iratott: 3 beszély, 2 ballada és 2 elbeszélés. Az ének- és zenekar szép előhaladást tett; az utóbbi sikerrel működött a nő egyesület néhány munkestélyén.-Lássuk az „udvarhelyi specialitas“-t (önszorgalmi tanulást). Ezen önszorgalmi tanulás csak a nyelvekre terjed ki s azok közt is leginkább csak a latinra. Annyiból áll az egész, hogy boldog, boldogtalan (a ki csak olcsó dicsőségre vágyik) év végén előáll néhány fejezettel valamelyik auctortól s abból vallatja magát azért, hogy neve, mint szorgalmas tanuló diszeskedjék a jegyzőkönyvben. Állításunkat igazolja az, hogy a középtanodai és bölcselmi tanfolyam 146 tanulója közül 72, tehát épen fele

állott önszorgalmi tanulmányból vizsgálatra s ezek közül 54-en kitűnő vagy jeles calculust kaptak, a többi jót; már pedig a föld színén nincsen olyan középtanoda, hol ilyen szorgalmat lehetne tapasztalni. Az olcsó dicsőség utáuváló kapkodást igazolja az is, hogy egyetlen és pedig könnyű (magyar történelmi) pályakérdés volt kitűzve: „Adassék elő, minő áldásos eredménye lett annak, hogy őseink a támadó háboruzással felhagytak?” (Jutalma 21 frt 35 kr) s erre csak egy mű érkezett be s az is olyan gyarló, hogy a jutalmat nem adták ki; önszorgalmi tanulmányból pedig a gymn. tanulók fele (!) állott elő, pedig ezzel a „dicsőség“-en kívül más jutalmat nem nyerhetni. Ebből látszik, hogy ezen „udvarhelyi specialitás“ nem szoktatja a tanulókat komoly munkához, de ellenkezőhöz igen. Önszorgalmi tanulásnak csak akkor lenne valódi értelme, ha az illető tanítók osztályok szerint előre megszabnák minden egyes tantárgyból, hogy abból mit és mennyit kell megtanulnia annak a ki vizsgálatra elő akar állani.

Az írás és zenére szép jutalmak voltak kitűzve s pályázókban sem volt hiány. A tornában tanusított előhaladásért többen kaptak szintén jutalmat, még pedig egyesek adakozása folytán 22—23 frt gyűlt össze e célra. Az első és második elemi osztályosak nem fizetnek köz tandiját (érthetetlen). Lak- és tandijban elengedettett 342 frt. A rendszeresített és évenként kiosztható javadalmak összege 1960 frt 60 kr, 12 drb arany és 24 véka gabona. A tanoda összes bevétele beiratási, tan- és lakdíjakból stb. 1605 frt 10 kr volt. A collegiumi könyvtár inkább csak magánosok ajándékozása által gyarapodott; a a kötetek száma: 7390. E könyvtár már évek óta áll rendezés alatt (lásd az 1875—6-ik évi értesítőjét e tanodának IX. lapon). Az új könyvek felsorolásával nagy hely van elfoglalva az értesítőben, mert egy sorba csak egyetlen nyomattak. Az ifjúsági könyvtár, valamint a gyermekeké is szép gyarapodást mutat. Természettani eszközök száma 152; a természetrajzi gyűjteményben gazdag az ásvány- és földtani rész; nagyon hiányosan van berendezve a vegytani szertár, mely a természetrajzikkal egy helyre van szorítva. A „tanári körnek“ 22 lapja és folyóiratja járt (a Hoffm.-féle Zeitschrift kivételével mind honiak). A társas-étkezés (expositio) fennállott. A „figyelmeztetés“ rovatában közölve van a jövő évi tanítószemélyzet (hát ez mire való?) s a díjszabályzat is, még pedig egy helyen (83 l.) ilyen szóvegezéssel: „Tekintetbe véve, hogy a tanárok és köztanítók munkáját mindenik tanuló igénybe veheti s igénybe is veszi, a köztandij egyenlő egy ugyanazon osztály mindenik tanulója számára. Minthogy azonban az elemi és négy algymnasiumi osztályok növenlékei általános iskolakötelezettek (!?), ezek tandija a következő“; (a mint az értesítőben van). Az értesítő végén a beveendő új tankönyvek vannak felemlítve: — helyesen. Az értesítő alakja különben gondos szerkesztésre mutat.

V. A zilahi főtanoda 1877—8-ik tanévi (első

értesítője. Szerk. Török István, tanár, ez évi tanvezető. 8-ad r. 46 lap.

Örvendünk, hogy zilahi tanodánk is rendes kerékvágásba tért: értesítőt adott ki. Dr. Elekes Victor kezdi a tanoda történetét közleni benne, ez által mindenesetre elismerésre méltó szolgálatot teszen. Ezen tanodánk előjáróságának a gondnokokon és tanárokon kívül a zilahi reform. egyházközség 4 képviselője, ugynevezett inspektor, a kik az egyházközség képviselő-testülete által 3—3 évre választatnak, szintén tagjai. Ezen tanodánkat a zilahi egyházközség alapította s ma is nagy mértékben segíyezi s ezért képviselietti magát az előjárósági gyűlésekben. Rendes tanár működött 4, heti 13—22 órán, 2 segédtanár, (kik közül egyik Berényi János, a f. évben tartott egykerületi rendes közgyűlés által rendes tanárrá választatott) het. 18—19 órán, 4 változó köztanító, het. 20—26 órán egy mű-ének és egy tornatanító. A tanodai ellenőr (contra scriba) egy 8-ik gymn. osztályos tanuló volt. Ezen tanoda sajtóságos szervezetű, a mennyiben a középtanoda négy alsó osztályát egy négy osztályu államilag segítéyzett községi polgári iskola pótolja, melyben a ref. főtanoda a latin nyelvet kellő terjedelemben taníttatja, ennél fogva 4 elemi és 4 felső gymn. osztályból áll.

A tananyag feldolgozása nincs kellő részletességgel előtűntetve az értesítőben. Beiratta magát 264 tanuló, ebből elemi osztályos 205, gymn. oszt. 59; időközben kilépett az elemi tanodából 41, a gymn. osztályokból 6, összesen 47; év végén maradt 217. Kitűnő vagy jeles 30 %, II. rendű 6 %, III. rendű 14 %. (Mit értnek a II. és III. rendű kifejezés alatt, nem lehet tudni, mert más tanodáinknál III. rendű osztályzat nem fordul elő; talán a II. rendű = elégtelen = 5, a III. rendű = 6 = 0; a ki pedig épen semmi (0) előhaladását mutat fel, azt tanodákban nem szokták megtűrni.) Mennyi tanuló volt a múlt évben, adatok hiánya miatt nem mutatható ki s ennél fogva az apadás vagy gyarapodás sem. Érettségi vizsgálatra állott 8 tanuló, kik közül 2 vettetett vissza. A deáki rigorosum eredménye nincs kimutatva. A kiosztott jutalmak összege 280.5 frt és 35 drb. könyv. Önképzőkör kétő volt, u. m. az I. és II. bölcselmi osztályosoké (deákok) és az 5-ik és 6-ik osztályosoké. Az előbbi tagjai 31 részint eredeti, részint fordított művet produkáltak; érdemkönyvbe irhatónak azonban csak 5 találtatott; az utóbbi beadtak 55 dolgozatot, emlékkönyvbe iratott 11. Az énekarnak 29, a zenekarnak pedig 8 tagja volt, ez utóbbi egyesek adományaiból tartatott fenn. A főtanoda könyvtára 7401 kötetből áll. A tanári kar rendelkezésére 5 honi szaklap állott. A deákok önképzőkörnek könyvtára 312 darabból áll s lapokat is járatott; az 5 és 6-ik osztályosoké 233-ból. Vajjon van-e most már értelme, hogy az ugynevezett deákok úgy eitorlaszolják magukat? A régi szokások helyébe bátran léphetnek újak: az idő megváltozott. A négy felső gymn. osztály tagjai között nincs miért csinálni grádusokat. Az elemi tanoda könyvtára 57 darab-

ből áll. A természettani eszközök száma: 221; a természetrajzi gyűjtemény is tisztességes.

IRODALMI SZEMLE.

„Népszerű halotti beszédek“, írta Fábrián Dániel, szilágy-csehi ev. ref. pap. II-dik kötet. Termékeny egyházi írónktól ismét egy kötet halotti beszédet vettünk, mely összesen 26 beszédet tartalmaz az utolsó kivételével — mely egy új temető felszentelése alkalmával mondatott — részint érétkorúak, részint öregek felett. Nem akarunk e beszédek tüzetes bírálásába bocsátkozni. Általános elmékedések ezek, egy párt kivéve, az élet mulandósága, a földi boldogság elenyészése, a sirontuli viszontlátás, a halhatatlanság hite, a sir nyugalma és békéje stb. felett. Valami nagyobb szerű inventiot, vagy a szónoklat merészebb fordulatait, mély gondolatokat nem találunk e beszédekben. De hisz jól tudjuk, hogy a falusi papnak csak nagy ritkán van alkalmá egy-egy nagyobb szabású beszédet tarthatni, többnyire egyszerű, kicsiny körben élt, kevesektől ismert emberek felett beszél egyszerű hallgatóihoz.

Egyszerű, könnyen érthető stíl az, mely egyszerűsége mellett is, elég világos s itt-ott mutatkozó pongyolósága daczára, általában csinos; tiszta érzés, nemes indulat, mely beszédei minden sorából kitűnik, s mely mindenben hallgatónak oktatására tör ezek dicséretes tulajdonságai Fábrián beszédeinek.

Átlapoztuk e beszédeket s figyelmünket léginkább a 24, 25, 28, 30, 36, 37, 40, 44, 46, 49 szám alattiak ragadták meg, nem akarunk azonban semmit levonni a többiek becséből sem. Kellő alkalmazás és átdolgozással használhatók mindannyian, főleg falusi paptársaink által.

A csinos kiállítású könyv, mely megérdemli, hogy kelendőségnek örvendjen Budapesten, Kokai Lajosnál jelent meg. Ára 1 frt 20 kr.

„Protestans halotti bucsuztatók“, szerkeszté Homonnay József, reform. tanító. Ára 60 kr. Bizony drága ár, ennyi émelgős gondolatért, ennyi badarságért s ennyi borzasztó versificalásért, mennyit Homonnay úr összeszerkesztett. Nem is érdemli, hogy hosszabb foglalkozunk vele, e helytt álljon itt egy pár sor izlelőül könyvből:

„Dicső műve az Istennek, az embernek alkotja,
De e remek művet csaknem semmi is szétbonthatja.“

Ezek után már csak azt szeretnők tudni, hogy Homonnay úr, mint tanító, micsoda fogalmat tud adni tanítványának a semmiről.

„Emlékbeszéd Kálvin felett“, tartotta Genfben Merle D'Aubigné, francziából fordította s történeti bevezetéssel ellátta Balogh

Ferencz. Ára 40 kr. Megszoktuk némi óvatossággal fogadni Merle D'Aubigné-től mindent, mit Kálvinra vonatkozólag ír Kálvin iránti tullelkesültsége sokszor teszi részrehajlóvá. Meghajlunk a nagy férfiak előtt, kik mint csillagok tündököltek a nemzetek egén, mély hálával adózunk Kálvin halhatatlan érdemeinek, de véleményünk szerint, a kor szelleme teremti vezérembereit, s ezek amannak csak kifejezői és nem megfordítva. Ez az, mit Merle D'Aubigné Kálvinról szólva sokszor téveszt szem elől s ettől e kis emlékbeszéd sem egészen ment, mely mindamellett mint mély pillantású szellem terméke, szép s tanulságos olvasmány Balogh Ferencz jó szolgálatot tett egyházi irodalmunknak, midőn lefordította s közrebocsátotta.

Brassai Sámuel „Földiratának“ második vagy polgári része. Írta Buzogány Áron. Harmadik javított kiadás. Kiadja Stein János Kolozsvártt. Semmi sem szól inkább e könyv használhatósága és czélszerűsége mellett, mint azon körülmény, hogy a midőn gomba számra jelennek meg a különböző czélokra szerkesztett földrajzi tankönyvek, Buzogány földrajza rövid idő alatt már harmadik kiadást ért. Tanítók és tanulóok előtt régen ismeretesek lévén e munka, elégnék tartjuk egyszerűen ajánlani. Ára 60 kr.

„ABC és olvasókönyv“, szerkesztették Lakics Venczel, Luttenberger Ágost, Péterfi Sándor és Srevitzer Lajos. Az újabb paedagogiai rendszer és tapasztalatok alapján szerkesztett csinos kiállítású kis könyv, a Legrády testvérek kiadásában, Budapesten jelent meg. Ára kötve 25 kr.

„A bécsi akadémia magyar olvasó és társaskör“ évkönyve az 1877—78 évről. A közölt adatok szerint volt a körnek gr. Andrassy Tivadar elnöklése alatt 224 tagja. Járt a körbe összesen 98 lap, melyek nagy részben ingyen küldettek. A könyvtár áll 500 darab könyvből. Pénztári activ állás 597 frt 50 kr. Felemlítjük még, hogy e kör az általa folyó évben rendezett hangverseny fele jövedelmét, 553 frt 32 krt, a Deák-szobor bizottság rendelkezésére bocsátotta.

A jóra törekvő egyesület, mint az adatok is tanusítják, örvendetes gyarapodást mutat. Isten segélye többől-többre.

D. Gy.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HIREK.

Kolozsvár, 1878 okt. 18.

— Főtiszt. Révész Bálint, superintendens úr, mint az egyházi alkotmánytervezet kidolgozására kiküldött konventi albizottság elnöke, a nagy bizottság ülését megelőző napokra, november hó 7-ére s 8-ára, ugyancsak Budapestre, az albizottság tagjait tanácskozássra hívta össze.

— A zsoboki templom-építő bizottság tagjai közül

Lészai Ferencz, főgondnok, Szentiványi Ferencz algondnok, Szakács István, esperes, Gyarmathy Zsigmond, egykerületi képviselő urak és Szász Domokos, közjegyző, mint a főtiszt. püspök úr felhatalmazottja, e hó 20-án — vasárnap — kiszállottak a hely színe, részletes terv és költségszámítás készítés végett, magukkal vive Kerekes Márton, építőmester urat is. A hivek előre értesítve lévén a bizottság kiszállásáról, reggeli 9 órakor, nagy tömegben sereglettek össze a tiszt. Mike Lajos úr kezdeményezése s az ők áldozatkészségük nyomán néhány évvel ezelőtt épült diszes népiskola nagy termébe s a gyülekezet buzgó éneklésével kezdetét vette az Istentisztelet, Szász Domokos mondván imádságot s alkalmi egyházi beszédet, mely utóbbit fentebb egész terjedelmében közöljük. Az Istentiszteletben a ref. hittől eltántorultak közül is néhányan résztvettek. Annak végeztével egyházi közgyűlés tartatott, melynek főbb mozzanatai a következők valának. Szakács István, esperes, előrebocsátva, hogy az egyházközség s az egyházmegyei tanács Szász Domokost felkérte a templom építés ügyében részvételre, felolvastatott a főtiszt. püspök úrnak a közjegyzőhöz e tárgyban intézett megbízó levele; közjegyző az elnöki széket elfoglalva, jelentést tett a templom-építetű bizottság eddigi működésének eredményéről, felolvasta az eddigi adakozók lajstromát s bejelentette, hogy gr. Bánffy Miklós ő nagyméltósága a templom építés fővédnöki tisztét elfogadni kegyeskedett. A gyűlés örömmel vette tudomásul e jelentést s a nemes grófhhoz köszönő-irat intézését határozva el, kimondotta, hogy az építéshez szükséges anyagokat még a tél folytán az egyhközség tagjai egybehordják s az építéshez, erejük mértéke szerint, készpénz adományokkal is járulnak s erre vonatkozólag, a presbyterium nevében, a lelkész bejelentette, hogy az egyhközség tagjai kétszáz frton felül adakoztak s a község is a maga részéről négyszáz frtot ajánlott föl. Meghatározatott továbbá, hogy az egyhközség, az illetékes egyházi hatóság útján, államsegélyért folyamodik, az egyhközség egyes tagjainál elhelyezett követeléseivel pedig haladéktalanul behajtandók. A gyűlés után a bizottsági tagok elutazván, Szász Domokos a hely színe maradt, tájékozást szerzendő azon körülményekről, melyek miatt az egyhközség kebelében az aversiók oly nagy mérveket öltöttek. A vallás változtatás indokai közül felemlítünk egy pár jellemzőt. Az izgatás azal kezdődött, hogy a hath. hitre térők fölszabadulnak a papbér fizetés terhe alól s az egyház fekvő vagyonából részeseket kikapják. Illetékes helyről ígéret tétetett, hogy ha 50 család avertál, számukra kápolna építetik s addig is a szomszédos plébánusok, váltogatva, ki fognak járni, a mit hónapok ota meg is tettek, a reformatus gyerekek közt kath. katekismusokat, keresztekét, olvasokat osztogatva ki s egy hitehagyott házánál Istentiszteletet tartva. Ajándékoztak egy harangot is s megígérték, hogy küldenek kath. tanítót, ki ingyen fogja a gyerekeket oktatni. Ez izgató csábításoknak eredménye lón, hogy 72-en a b.-hunyadi plébánusnál az át-

térésre jelentkeztek s a plébánus úr, figyelmen kívül hagyva az áttérést szabályzó országos törvény szabványait, egyszeri jelentkezésre, a kellő bizonyítványok bemutatása nélkül, az illetőket a kath. anyakönyvbe bejegyezte, a nőktől még annyit sem kívánva meg, hogy eddigi lelkészöknél egyszer is jelentkezzenek. Az áttérések ennél fogva, mint törvényekben ütközök, már magokba véve semmieseknek tekintendők s midőn ennek daczára kifejezték azon szándékukat, hogy továbbra is megmaradnak a ref. hiten, azzal lónék fenyegetve s a szó legteltjesebb értelmében terrorisálva, hogy ez esetben pénz birsággal s öt évi börtönbüntetéssel fognak sújtatni. E fenyegetések daczára azonban ez áttértek jelentékeny része, összesen 37 lelket képviselő, e hó 21-én Szász Domokos és Gyarmathy Zsigmond tanuskodása mellett, a b.-hunyadi plébánus előtt kijelentette, hogy továbbra is ősei hitén marad. A zavarosba halászás dicstelen munkája e szerint zátonyra jutott s a halászat remélt gazdag eredménye megesappant. A további fejleményekről is értesítendjük olvasóinkat s egyszerűs-mind egyházkerületünk minden igaz barátját, sőt mindazokat, kik egy egyházközség vallásos nyugalmának, találja fel az azt a keresztyén hit bármely formájában, megzavarását nem tartják tisztességes eljárásnak, ismételve fölkerjük, hogy sziveskedjenek segítségére jóni a templom-éplű bizottságnak nemes szándokában, mely ha sikerre vezet, a felháborult lelki csöndesség helyreállítását, kétségkívül, leghatályosabban biztosítandja.

— Második közlemény a zsoboki templom építés javára gyűlt adományokról. Gyarmathy Zsigmond ivéu. Sámi László 1 frt. Gyarmathy Miklosné 2 frt Malom Zsigmond 1 frt. A n. almási hivektől 1 frt. 50 kr. Bod László 50 kr. Keresztes Sándor 1 frt. Lészai Ferencz ivén Lészai Ferencz 40 frt. Lészai Lajos 25 frt. Lészai Gyula 5 frt. Szakács István 10 frt. Szász Domokos ivén: Ifj. Losoncz János 5 frt. Szász Gyula 2 frt. Hegedűs István 1 frt. Dr. Ossikovszki József 2 frt. A második közlemény összevege 98 frt 50 kr. Kolozsvár 1878. oct. 23-án. A templom építő bizottság.

A szerkesztő postája.

B. Vay Miklós ő nagyméltóságának, Budapest. Intézkedtük

Egy kérdezőnek. „Stuárt Mill a vallásról“ című cikksorozatunknak nem lesz folytatása, miután annak írója, Böhm Sándor úr, lapunk eddigi egyik belmunkatársa, félbeszakította s lapunktól odább állott.